Şube'den

Ege Mimarlık'tan

KAF BÜTÜN ÜLKEYİ DERİNDEN SARSTI

Anadolu'nun Marmara bölgesi 17 Ağustos 1999 salı günü saat 03.02'de 7.4 büyüklüğünde bir depremle sarsıldı. Binlerce yıldır çeşitli aralıklarla olagelen bir doğa olayı bu kez ülke nüfusunun ve sanayisinin en yoğun olarak bulunduğu, İstanbul, Bursa, Kocaeli, İzmit gibi kentleri sarsıyordu.

Arkasında 85 bin yıkık yapı ve onbinlerce can kaybı bırakan 45 saniyelik deprem, ilgili uzmanlar tarafından uzun süre tartışılacak, araştırılacak, değerlendirilecek bir ulusal afete dönüştü. Kamuoyu günlerce bu felaketi konuştu, artçı depremlerle bütün ülke, kentleşme ve yapılaşma süreçlerine odaklandı.

Ülke, bölge ve çevre düzeni kentsel planları olmayan, bütün sanayi yatırımlarının çoğunun ve nüfus yoğunluklarının büyük rantlar yaratılarak bir bölgeye toplanmış olmasının yanlışlığı olanca çarpıklığı ile ortaya çıktı. Yıkılan kentlerde planlı kentleşme, denetimli yapılaşma gözardı edilmiş, hiçbir bilimsel araştırmaya dayanmadan alüvyon alanlar, fay hatları, dolgu alanlar 6-7-9 katlı yapılarla doldurulmuştur.

Depremin etkilediği kentlere bakıldığında, planlama ilkelerinden uzak yerleşme kararları ile, çok basit yapım kuralları dahi gözardı edilmiş yapılar yıkılarak can kayıplarının ve ekonomik kayıpların artmasına neden olmuştur. 1950'lerde başlayan ve İmar Affı uygulamaları ile gelişerek günümüzde önlenemez boyutlara varan kent topraklarının yağmalanması, her yerde en fazla yapı alanı ve en fazla kat verme anlayışlarının ve bu anlayışların ürünü olan çarpık politikaların bu acı sonuçta büyük sorumlulukları vardır.

Marmara depremi bütün ülkemizde başta planlama ve yapı alanı olmak üzere, uygulamada bilime ve uzmanlıklara gerekli önemin verilmesini, yapıların çağdaş ve güvenli olması için sistemli denetim mekanizmalarının yaratılmasının zorunluluğunu ortaya koymuştur.

Mimarların ve uzmanların yıllardır uyararak dikkat çektikleri kentleşme politikalarında rantın değil, bilimin egemen olduğu, karar süreçlerinin bilimsel demokratik katılımla zenginleştiği ortamlarda depremler bir afet değil önemli bir doğa olayı olarak kalacaklardır.

YÖNETİM KURULU

17 Ağustos depreminin ardından yaşananlar tüm ülke halkını çok etkiledi kuşkusuz. Ülke gündeminde yer alan böylesine acı gelişmeler karşısında sessiz kalamazdık kuşkusuz ve dergimizin içeriğinde değişiklik yaparak "deprem" olgusunu yapı üretim süreci iaçısından değerlendirmeye çalıştık.

Ülkemizde yaşanan en yıkıcı doğa olaylarından birine tanıklık ettik, bir diğer tanıklık da dergi baskıya girerken 12 Kasım'da gerçekleşti ne yazık ki. Toplumun tüm kesimlerince tartışılan, yoğun bilgilenme talebinde bulunulan, bundan sonrakilere hazırlıklı olma isteği duyulan bu olay ve sonuçlarından ülkedeki idari ve sivil kesimlerin gerekli dersleri çıkarmaya başladıkları 12 Kasım'da görüldü.

Bu sayımızda depremi ve yapı üretim süreçlerini, depreme dayanıklı yapı yapma süreçlerini tartışmayı hedefledik. Kocaeli depreminin ardından yapıların tasarlanma ve üretim sürecinde daha bilgili, daha özenli olmaya dönük mimarlara iletilebilecek öneriler, mimarlık eğitiminde süreci kapsayacak yeni yaklaşımlar nelerdi, bunlan üzerinde yoğunlaşmaya çalıştık. Dünyada aktif deprem bölgesinde bulunan şehirlerde binaların tasarım kriterleri, İzmir'in zemin yapısı, yapılaşma koşulları gibi geniş bir bilgi alanında oluşan düşünceleri derlemeye çalıştık. Dergi baskıya girmeden önce gerçekleşen Düzce depremi ülke gündeminde yeni ve daha büyük felaket beklentilerine ve umutsuzluğa neden olurken, Yayın Komitesi olarak gerek dergi bütününde, gerek süresiz yayınlar kapsamında bu konunun sürekli gündemde kalması ve yeni gelişmelerin, teknik bilgilerin aktif olarak aktarılması yönünde yayın politikalarını sürdürme kararlılığında olduğumuzu vurgulamak isteriz.

Yaşanan bu acı süreçlerin öncesi hazırlıklarını tamamladığımız Dosya "Mimarlar ve Konutları"temasını içeriyordu. Tasarım sürecini işverenle birlikte yaşayan mimarın aynı zamanda işveren olmasının yarattığı durumu yansıtmaya çalıştığımız, Sayın Gürhan Tümer'in "terzinin söküğünü dikememesi" olarak nitelendirdiği kendi için tasarlamanın zorluklarını ele almaya çalıştık bu sayımızda. Doğan Hasol ve Cengiz Bektaş'ın kendileri için tasarladıkları konutlarını yayınladımız bu bölümdeFrank Gehry ve Arata Isozaki'nin de konut tasarımları yer alıyor.

Acısız günlerde görüşmek üzere...

YAYIN KOMİTESİ

Muğla Dalaman Hava Limanı Dış Hatlar Terminal Binası Mimari Proje Yarışması Sonuçlandı

1. Ödül Emre Arolat - Bünyamin Derman

2. Ödül Ersin Pöğün - Volkan Duruk - Kıvılcım Duruk - Yüksel Pöğün - Can Aysan

3. Ödül Yakup Hazan

4.Ödül Murat Tabanlıoğlu

5.Ödül Can Çinici

6.Ödül Ali Evrenay Özveren

7.Ödül Kerem Yazgan - E. Özgür Özakın - H. Ertuğ Uçar

8.Ödül Hasan Özbay

17 Ağustos 1999 Kocaeli Depreminin Düşündürdükleri

Semih S. Tezcan
Prof. Dr., Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesi

17 Ağustos 1999 Kocaeli Depremi bir kere daha göstermiştir ki, yapılarımızın deprem güvencesi yoktur veya tesadüflere bırakılmıştır.

Halbuki, günümüz bilim ve teknolojisi, hangi şiddette deprem olursa olsun, yapılarımızın yıkılmadan ayakta durmasını ve depremden hemen sonra kullanılabilir olmasını sağlayacak düzeydedir. Bunda başarılı olamayışımızın nedenleri, bilgisizlik, ilgisizlik ve denetimi hiçe sayan çağ dışı bir sistemin kısır döngüsü içinde bocalayıp duruyor olmamızdır.

EKSİKLERİMİZ NELER?

Çağdışı yapı inşaatı sistemimizde bulunan kısır döngü ve eksik yönlerimiz şunlardır:

2.1. Eğitimde Eksiklerimiz Vardır

Bina projelerinin sorumluluğunu üstlenen mimar ve mühendislerimiz, genelde, depreme dayanıklı bina tasarımlama ilkelerini bilmezler. Çünkü, eğitimini almamışlardır. Mimarlar bir nerne lazımcılık içgüdüsü ile, olur olmaz yapı düzensizliklerini konfigürasyon tasarımlarına koyarlar, mühendisler depremin avlayacağı zayıf ve püf noktaları bilemezler. Hiç bir üniversitemizde, depreme dayanıklı bina tasarımı dersi mecburi değildir. Bazı üniversitelerimizde, sadece seçmeli ders olarak okutulur.

2.2. Projelerde Çift Denetim Yapılmaz

Bina projeleri hazırlanıp ruhsat almaya giderken, ikinci bir proje bürosunun denetiminden geçmez!

2.3. Yerel Yönetimlerin Denetimi Yetersizdir

Yerel yönetimlerin, her bina projesini ayrıntılı bir şekilde inceleyebilecek teknik eleman gücü (ne sayı itibarı ile, ne de nitelik itibarı ile), yoktur. Çoğu belediyeler, özellikle İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sayın Recep Tayyip Erdoğan zamanında, projelerin İnşaat Mühendisleri Odası tarafından denetlenmesini iptal ederek, bir nebze olsun eksik ve hataların bulunmasına yarayan bir denetleme sistemini ortadan kaldırmıştır. Çünkü, yasal mecburiyet yoktur. İmar Kanunu denetleme sevmez!

2.4. Müteahhitler Odası

Müteahhitlerin tutumunu onur sistemi içinde denetleyen bir "Müteahhitler Odası" yoktur. Gelişigüzel insanlar inşaat müteahhitliği yapar.

2.5. Uygulama Sorumlusu

Müteahhidin bina inşaatını kontrol eden, takip eden bir "Teknik Uygulama Sorumlusu" varsa da, bu sorumlu ya mühetahhidi tanımaz, ya inşaata gitmez veya yetenekleri bu inşaatı usulüne uygun denetlemeye yeterli değildir. Üstelik, ücretini müteahhitten aldığı için, onun yapacağı işçilik, malzeme ve imalat kontrollarından hayır gelmez!

2.6. İskân Ruhsatı

Bina inşaatı bitince, iskan ruhsatı vermek için yerel yönetimi temsilen gelen kontrol ekibinin işçilik, malzeme ve imalatın kalite kontrol denetlemesi çok yüzeysel ve yetersizdir. Boyut ve kat adedi kontrolünden sonra sanki herşey usulüne uygun yapılmış gibi iskan ruhsatı verilir!

2.7. Mesleki Sorumluluk Sigortası

Binanın proje safhası ile imalat safhasını içine alan bir Meslek Sorumluluk Sigortası, bir Yapı Sigortası veya Deprem Sigortası ve sigortalamanın getireceği denetim mekanizmaları bulunmadığı için, mal sahibi veya kiracı kaderi ile başbaşa ve sahipsiz bırakılır. Zarar gören halk, zararını tazmin ettirecek yer bulamaz!

2.8. Suçlu Yoktur

Binalar yıkılıp mal ve can kaybı olunca rücu edilecek, yani hesap sorulacak bir kişi veya kuruluş bulunmaz, herkes suçu diğerinin üzerine atar. İncelemeye kalkılsa da ortada tek bir belge bulunmaz. Bilirkişiler, sorumluları bulmakta güçlük çekerler. İşler bir çıkmaza girer ve sonuçta suçlu bulunmaz olur. Kala kala Allahın takdiri suçlanır!

2.9. Öneriler

Çok kısa ve özet olarak sıralanan bu çarpık düzeni değiştirmek için, muhakkak surette bir reforma, çağdaşlaşmaya ihtiyacımız vardır. Hiç vakit kaybetmeden yapılması gereken işler şunlardır:

A) Başbakana, Meclis Başkanına veya uygun görülürse Cumhurbaşkanına sorumlu olarak çalışacak bir İnceleme ve Tahkik Heyeti oluşturulmalı, bu heyete üniversitelerden ve meslek odalarından çok yetenekli mesela 7 kişilik uzman kişiler katılmalı, bu heyet yukarıda sıralanan çağdışı ve çarpık düzeni tespit etmeli ve önerilerini en geç dört hafta gibi bir sürede rapor etmelidir. Böyle bir bilim heyeti derhal kurulmazsa gene havanda su döveriz!

B) 3194 Sayılı İmar Kanunu, 6235 ve 7303 Sayılı Meslek Odaları Kanunları ve ilgili Yönetmelikler Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nin hazırladığı taslaklar çerçevesinde derhal değiştirilmeli, çift dikişli denetim yapacak, yapanı denetleyecek ve onur sistemi ile çalışacak olan Profesyonel Mühendis kavramı getirilmelidir.

C) Sigorta mevzuatı, Mesleki Sorumluluk ile Yapı ve Deprem Sigortasını içerecek ve denetim belgelerinin oluşmasını sağlayacak şekilde değiştirilmelidir.

D) YÖK'ün acil bir kararı ile, Mühendislik ve Mimarlık Fakültelerimizde "Depreme Dayanıklı Bina Tasarımı" dersleri mecburi kılınmalıdır.

E) Hastane, okul, kültürel miras, haberleşme, enerji ulaşım vb. kamu binalarının ve özel sektöre ait yapıların deprem güvencesi bulunup bulunmadığı, uzman (Üniversiteler ve Türkiye Deprem Vakfı gibi) kuruluşlarca saptanmalıdır, gerekiyorsa güçlendirilmelidir.

F) Binaların, özellikle kamu binalarının depremde hasar görmemesi için, sismik izolasyon teknikleri, enerji yutan viskoziteli üst yapı söndürücüleri ve elektromekanik apareylerin deprem anında otomatik olarak devreye girdiği aktif kontrol yöntemleri gibi yüksek teknoloji ürünleri de artık, ülkemizde kullanılır olmalıdır.

3. BİNA HASARLARININ NEDENLERİ

3.1. Dolgu Duvarsız Giriş Katı

Kocaeli depreminde bina hasarlarının ana nedeni, giriş katlarında dükkan ve ticarethane amacı ile dolgu duvarlarının örülmemiş olmasıdır. Adeta, tüm binanın bir bomba gelmiş gibi göçmesine ve en azından giriş katının ortadan kaybolmasına neden olduğu için, bu gibi dolgu duvarsız giriş katlarına "bomba katı" tabirini kullanmak yanlış olmaz. "Bomba katı" binanın tamamına ait olan enerjiyi yutmak ve gene tamamına ait deplasmanı yapmak zorunda olduğu için, meselâ sekiz katlı bir binanın tüm yatay deplasmanı giriş katında oluşacağı için, bu sekiz kat deplasmanı yapmaya gücü yetmeyen giriş katı aniden göçmektedir.

Deprem yönetmeliğinde "bomba katı" oluşturulmasından kaçınılması önerilmiştir. Ancak, kanımca Kocaeli depreminde yaşanan büyük facianın en büyük sorumlusu olan bu "bomba katlarının" yapımı, yeni yönetmelik revizyonunda yasaklanmasa bile, mimar ve mühendislerimiz kendileri bunu bir meslek kuralı olarak yasaklamalıdır.

3.2. Sıvılaşma Hasarları

Özellikle Adapazarı'nda birçok bina, temel altındaki ince daneli ve suya doygun zeminin 0.40 g'yi aşan yatay ivme nedeniyle sıvılaşması sonucu ağır hasara uğramıştır. Sıvılaşma potansiyeli olan bölgeler, uzmanlarca, yerel yönetimlerce saptanmalı ve sıvılaşma riskini azaltacak, mini kazık, çimento enjeksiyonu, çakıl kazıkları gibi yöntemlere başvurulmalıdır.

3.3. Cam Gibi Kırılgan Tuğlalar

Bölme duvarlarında, cam gibi kırılgan delikli tuğla kullanılmış olması, taşıyıcı sisteme ilave bir rijitlik sağlaması ve tersinir deprem titreşimlerinin enerjisini yutması gereken dolgu duvarlarının çok erken devreden çıkmasına neden olmuştur.

3.4. Zemin Büyültmesi

Florya ve Avcılar gibi yumuşak zeminlerin bulunduğu yörelerde, taban kayadan gelen sismik dalgaların ivmesi, zemin yüzeyinde yaklaşık dört kere büyültülmüş olduğu için, depremin merkez üssünden 140 km. uzakta, beklenmedik göçmeler ve hasarlar olmuştur. Böyle yörelerde sismik büyültme analizi yapılmadan inşaata geçilmemelidir.

3.5. Narin Kolonlar

Genelde kolon boyutları çok narin seçilmiş, bir yöndeki rijitlikleri yetersiz bırakılmış ve kolon sarılma bölgeleri oluşturulmamıştır. Betonun kalitesizliği de bu hususlara eklenince, yıkılma kaçınılmaz olmuştur.

3.6. Bağlantı Yerlerinin Zayıflığı

Özellikle prefabrike yapılarda, deprem deplasmanlarını durduracak çaprazların veya perdelerin yokluğundan ve genellikle bağlantı detaylarının yetersizliğinden kaynaklanan önemli hasarlar oluşmuştur.

4. İSTANBUL'DAKİ BİNALAR

4.1. Kocaeli Depremi İstanbul Depremi Değildir

Bu deprem İstanbul Depremi değil, Kocaeli Depremidir. İstanbul depremi yakınımızda olacak, Kadıköy sahiline en fazla 20-25 kilometre uzaklıkta böyle bir İstanbul depreminde, eğer hazırlık yapmazsak İstanbul çok büyük kayıplar verir.

4.2. İstanbul Depremi Ne Zaman Olur?

Her an olabilir. Dolayısıyle, hazırlıklarımızı vakit geçirmeden yapmalıyız. Dileriz, şiddetli bir İstanbul depremi geç gelir de, bu hazırlıkları yapmak için bize vakit bahşeder. Nitekim, sismik tarih bilgisi bize iki büyük deprem arasında en az iki ile on yıl gibi hazırlık süreleri geçtiğini göstermektedir.

4.3. Hazırlıklı Olmak Ne Demektir?

Hazırlıklı olmak demek, binalarımızı şiddetli bir İstanbul depreminde yıkılmadan ayakta durabilecek güvenceye kavuşturmak demektir. Kocaeli depreminde binalarımızın, hiç veya az hasarlı olması, onun "depreme güvenceli" olması anlamına gelmez. Eğer, binamız Kocaeli yöresinde olsaydı ve az hasarla depremi atlatmış olsaydı, çok başarılı bir davranış sergilemiş olurdu ve hiçbir şekilde güçlendirilmeye ihtiyacı olmazdı. Ancak, İstanbul'daki binalarımızın böyle bir sınavdan geçmiş olduğunu söyleyemeyiz. Dolayısıyla, İstanbul'da az hasar veya hiç hasarlı bir bina için "depreme güvenceli"dir diyemeyiz.

Yapılacak tek şey, zaman ve finansman olanağı elverdiğince, İstanbul'daki binalarımızı inceletip, gerekiyorsa deprem perdeleri veya diğer uygun yöntemlerle güçlendirmektir. Bu yapılmazsa, gelecekteki şiddetli bir İstanbul depremi bizi affetmez. Doğu Marmara Bölgemizde yaşadığımız felaketi bu sefer İstanbul'da yaşarız.

4.4. Hasarlı Bir Binada Oturulabilir mi?

Hasarın nitelik ve niceliği yakından gözlenerek bir karar verilir. Betonarme bir binada iki cins konstrüksiyon yani yapı elemanı bulunur. Birinci cins elemanlar "Ana Taşıyıcı Sistem"i oluşturur. Bunlar, temeller, düşey elemanlar yani kolon ve betonarme perdeler, kirişler ve merdivenlerdir. İkinci cins elemanlar, dolgu duvarları, sıva, kaplama v.b. taşıyıcı olmayan elemanlardır.

Fotoğraflar Mimarlar Odası İzmir Şubesi arşivi

Taşıyıcı sisteminde, yani kolon ve kirişlerinde çatlak bulunmayan fakat, dolgu duvarları çatlamış veya dolgu duvarlarının kolon ve kirişlerle birleşme yerlerinde açılmalar oluşmuş binalar "Az hasarlı" kategorisine girer. Böyle binalar Kocaeli deprem bölgesinde ise, iskan edilmelerinde hiç bir sakınca yoktur. Ayrıca, güçlendirilmeleri de gerekmez. Çünkü sınavdan geçmişlerdir ve çok şiddetli yeni bir depreme de hazırdırlar.

Eğer, az hasarlı bir bina İstanbul'da ise, böyle bir binanın da iskan edilmesinde geçici bir süre için sakınca yoktur. Ancak, gelecekteki şiddetli bir İstanbul depremi için "güvence saptaması" ve güçlendirme çalışmasına tabi tutulmalıdır. Çünkü, henüz sınavdan geçmemiştir.

Ana taşıyıcı elemanlarında, yani kolon, kiriş ve perdelerinde yarım milimetreden daha fazla kalınlıkta çatlak bulunan veya demir donatıları açılmış ve burkulmuş binalarda iskan edilmesi sakıncalıdır. Orta hasarlı denilen bu tip binaların vakit geçirilmeden onarılıp güçlendirilmesi gerekir.

4.5. Güvence Saptaması Ne Demektir?

Güvence saptaması, bir binanın gelecekteki şiddetli bir depremde yıkılmadan ayakta durmasını sağlayacak olan güçlendirmeleri belirlemek amacı ile yapılan geniş kapsamlı, disiplinlerarası bir etüdler manzumesidir. Böyle etüdler, konularında uzmanlaşmış kişi veya kuruluşlarca yapılmalıdır. Ülkemizde, bu cins yüksek teknoloji ve bilgi birikimi isteyen ve deprem mühendisliği uzmanı olan inşaat mühendislerine veya bu konunun uzmanı olan akademisyenlere, kurum ve kuruluşlara, üniversitelerimizin inşaat mühendisliği bölümlerine veya Türkiye Deprem Vakfı'na müracaat edilebilir.

4.6. Güvence Saptaması Nasıl Yapılır?

A Zemin şartları etüd edilir. Temellerin durumu için geoteknik bir değerlendirme yapılır. Oturma, kayma ve sıvılaşma yönünden incelenir.

B Taban kayanın derinliği, tabakalaşma ve yumuşak zemin şartları göz önüne alınarak, sismik dalgaların ivme büyültme analizi yapılır. Bunun için bina altından taban kayaya kadar zeminin jeofizik ve geoteknik parametrelerine ihtiyaç vardır.

C Binanın projeleri yoksa, mimari ve statik röleve alınır. Projeleri varsa, yer yer imalatın projeye uygun yapılmış olup olmadığı kontrol edilir. Donatı yerleri, çap ve aralıkları özel aletlerle yerinde tayin edilir.

D Betonlardan karot alınarak laboratuarda kalite deneyleri yapılır.

E Ultrason ve simit çekici denilen aletlerle, beton kalitesi kontrol edilir.

F Taşıyıcı sistemin, en şiddetli bir depremde, üç boyutlu olarak titreşim analizi yapılır ve depremin getireceği "zorlanma kuvvetleri" belirlenir.

G Mevcut kolon ve kirişlerin taşıyabileceği maksimum "dayanım güçleri" hesaplanır.

H Mevcut dayanım güçlerinin, depremin getireceği zorlanma kuvvetlerinden daha küçük olduğu kritik ve zayıf noktalar belirlenir. Çünkü, depremde bu gibi kritik ve zayıf noktalar en önce göçer.

I Binada hiç bir kritik ve zayıf nokta bırakmayacak şekilde, binanın deprem perdeleri ile veya diğer yöntemlerle güçlendirilmesi için öneriler hazırlanır.

J Bina yeterince güçlüyse veya yeterince güçlendirildikten sonra, "Bu bina depreme güvencelidir" sertifikası verilir.

4.7. "Güvence Saptaması" Raporuna Nasıl Güven Duyulur?

Eğer, gönül rahatlığı isteniyorsa; özel kişi veya kuruluşlara yaptırılacak güvence saptaması etüdleri ile bu etüdler sonunda hazırlanacak rapor, muhakkak surette deprem mühendisliği konusunda uzmanlaşmış bir üniversiteye (İTÜ, BÜ, ODTÜ-Yıldız v.b.) veya bu şekilde yetenekli öğretim üyelerinden oluşan geniş bir Danışmanlar Kurulu bulunan Türkiye Deprem Vakfı'na gösterilip onların onayı alınmalıdır.

4.8. Onarım ve Güçlendirme Çalışmalarını Kim Yapar?

Deprem bölgelerinde, Afet İşleri Komisyonlarınca ortak hasarlı olarak sınıflandırılmış bir binanın onarım ve güçlendirilmesini bundan evvelki depremlerde (1992 Erzincan, 1995 Dinar, 1998 Adana) daima Devlet üstlenmiştir. Hem projeler hem imalat Devlet eliyle ve Üniversiteler aracılığıyle yürütülmüştür. Ancak, 1999 Kocaeli depreminde orta hasarlı bina sayısı 80 binin üzerinde olduğu için, üniversitelerin ve devletin bu işin altından kalkması mümkün değildir. Onun için, hak sahiplerinin kendileri özel sektörde yer alan yetkili uzman kişi ve kuruluşlara başvurarak projelerini hazırlatmalı ve hazırlanan bu projeler bir üniversite öğretim üyesinin (BÜ, İTÜ, ODTÜ, Yıldız v.b.) onayından geçtikten sonra mal sahibi tarafından uygulanabilir olmalıdır.

Devlet şu anda (14.10.1999) suskundur, hasar tesbit çalışmalarını bile bitirememiştir. Orta hasarlı binaların nasıl elden geçirileceğine dair hiç bir stratejisi ve açıklaması yoktur. Bu konuda derhal kamuoyuna aydınlatıcı açıklama yapılmalıdır. Halkı bekletmek ve suskun kalmak, hem güvence açısından hem iskan sorunu çıkaracağı için sakıncalıdır ●

Marmara Depremi Üzerine Gözlemler

M. Osman Akbaşak
İnşaat Mühendisi

Yakın zamanda Marmara bölgesinde bir deprem yaşadık ve yaşamsal, parasal çok kayıp verdik. Kaybettiğimiz insanlarımızı asla geri getiremeyeceğimiz gibi ülkemizin gelişmesinde, kalkınmasında geri gittik. Bundan önceki yıllarda da bir çok deprem yaşamış ve gene ciddi kayıplar vermiştik. Ancak bu kez deprem ulus olarak çok canımızı yaktı ve hiç görmediğimiz ölçüde gönüllü bir seferberliği ortaya çıkarttı. Bunda deprem bölgesinin göreceli olarak Türkiye'nin en gelişmiş ve sanayi yatırımlarının en çok olduğu bölgede olması, bölgede yaşayan nüfusun yaklaşık yirmi milyon olması yanında, medyanın en kolay ulaşabildiği bölge olmasının da etkisi vardı. Başka bir etken de bu bölgede 1967'den bu yana deprem yaşanmamasıydı. 1967 depremi de bu kadar şiddetli ve yaygın olmayıp, yapılaşma da bu kadar yoğun değildi. Dolayısıyla kayıplarında 1999 depremiyle karşılaştırılması mümkün değildi. 1999 depremi yaşandığında kırk yaşın altındakiler henüz deprem acısı yaşamamışlardı.

Deprem gecesi İstanbul'da olduğum için tüm olayları çok yakın bir şekilde canlı olarak yaşadım. Deprem anında elektrik kesilmesi, yarım saat sonra tüm telefonların kilitlenmesi, deprem sonrası yaşanan şokun büyümesinde ve panik yaşanmasında etkili oldu. Elektrik ancak beş-altı saat sonra verilebildi. Suların düzenli olarak verilmesi bir günü geçti. Telefon haberleşmesinin normale dönmesi ise günleri buldu. Bu söz ettiğim süreler deprem yaşanan şehirlerde ama hasar görmeyen bölgelerde geçerli olan sürelerdi. Hasarlı bölgelerde ise bu süreler daha da uzadı. Körfez bölgesinde yıkım ve can kaybı büyük ölçüde olduğu için İstanbul'da yaşanan hasar ve kayıplar sadece istatistik sıralamasında yer aldı. Oysa merkezi İstanbul olmayan bir depremde İstanbul sınırlarında verilen kayıp yakın zamanda Erzincan, Dinar ve Adana depremlerinden fazlaydı.

Depremin hemen ardından İzmir İnşaat Mühendisleri Odası'nın düzenlediği Deprem teknik gezisine katıldım. Adapazarı ve Gölcük'te incelemeler yaptık. Sonraki günlerde bir sigorta ekspertiz şirketinde eksper olarak dokuz gün boyunca İstanbul'da sigortadan hasar bedeli alabilecek, az hasarlı olarak nitelenebilecek çok sayıda binayı inceledim. Basından edindiğimiz bilgiler ve kendi bilgilerimiz bu depremin bir İstanbul depremi olmadığı doğrultusunda. Bu durumda bile dolaştığım bölgelerde pek çok binada çatlaklarla karşılaştım. Bunların hemen hemen tamamı şu anda binayı yıkacak çatlaklar değildi, ancak merkezi daha yakında örneğin fay kırığı olduğu bilinen Adalar'da olacak bir deprem için bu binalara güven duymak olanak dışı. Amacım felaket tellallığı değil ama İzmit depremi ölçeğinde bir depremi İstanbul'da düşünmek bile istemiyorum.

Yukarıda tanık olduğum konular bize tüm deprem bölgeleri için deprem senaryolarının ne kadar gerekli olduğunu ve hızlı gelişen bölgelerde sürekli olarak güncelleşmesi gerektiğini gösteriyor. Tabii ki bu senaryoların tüm kurumlarca benimsenmesi ve belli eğitimlerle bölge yaşayanlarına öğretilmesi gerekir. Keşke bütün bunlar çok önceden tamamlanmış olsaydı da basın organlarında belli bir iyi niyet kapsamı içinde hazırlanan "Depremden Nasıl Korunuruz" gibi kitapçıkları kayıpların sıkıntısı içinde okumasaydık.

Deprem bir doğa olayı. Milyonlarca yıldan beri olagelmekte ve sonunu bilemeyeceğimiz zamana kadar da olmaya devam edecek. Kaçmamız ya da kurtulmamız mümkün değil. Yapacağımız tek şey depremle birlikte yaşamak, yaşam oyunumuzu kurallarına göre oynamak. Teknolojik bilgi birikimimiz ve bu bilgiyi doğru uygulayabildiğimiz oranda başabaş mücadele edebiliriz.

Bir yapının oluşmasında bir çok aşamadan geçilir. Bunları zemin incelemesi, mimari tasarım, statik ve betonarme hesaplar ve uygulama olarak sıralayabiliriz. Bu aşamaların hiçbiri diğerinden daha hafife alınamaz ya da görmezden gelinemez. Bir teknik eleman olarak felaketlerden, afetlerden ders çıkarmak ne kadar acı verici ise de yeni afetlerin en az zararla atlatılabilmesi için bir o kadar da gerekli oluyor. Ancak gördüğümüz, üstüne basa basa belirttiğimiz düzenlemelerin yerine getirilmediğinden kaynaklanan kayıpları, acıları yaşamak deprem denen doğa olayını bir cinayet hatta katliam haline getiriyor.

Deprem bölgelerinde yapılacak yapılarda göz önüne alınması gereken etkenlere bakacak olursak;

1- Zemin: Bir yapının doğa ile bağlantısını sağlayan ancak gözden en uzak noktada duran problemdir. Herhangi bir yapının temelini ve temelle üst yapı arasındaki ilişkileri hesaplamada mutlaka göz önüne alınmalı, hatta daha da öncesinde yapı tasarımından önce bilinmeli ve zemin verileri doğrultusunda tasarım yönlendirilmelidir.

Ancak bu düzenleme tasarımcıların düşüncesi ve düzenlemesiyle olamaz. İmar planlarının hazırlanması sırasında jeofizik mühendislerinin görüşleri alınmalı ve kesinlikle uygulanmalıdır. Bu düzenlemeler yerel yönetimlerin zaman içindeki keyfi uygulamaları ile değiştirilmemelidir. Örneğin imar planları dört kat olarak belirlenmiş bir bölgede herhangi bir neden karşılığında "bir kat daha verdim" ya da "yoğunluğu arttırdım" diyebilen, vefakar! ve cesur! yöneticilerin önü kesilmelidir. Özellikle kat arttırılması durumunda yeni yapılacak binalar arttırılmış kat sayısına göre projelendirilebilir ancak daha önce yapılmış binalar da bu haktan yararlanabilmek için genellikle hesap tahkiki gibi yöntemlerle eski temelin ve kolonların üzerine bir bazen de iki kat oturtuluvermektedir. Gerçi 1998 deprem yönetmeliği ile bunun önüne geçilmiştir ama yönetmeliğin ne kadar uygulanabildiği bir tartışma konusudur.

2- Mimari Tasarım: İmar planı oranlarının, parsel boyutları ve şekillerinin elverdiği ölçüde yapıların simetrik ya da simetriye yakın, karelaja uygun tasarımlar yapılması statik hesapların uygun ve sağlıklı sonuçlar vermesini sağlar. Daha önce Ege Mimarlık Dergisi'nin 98/2 sayısında yayınla-

nan, Mimar Boygar Özlen ile birlikte hazırladığımız "Yeni Deprem Yönetmeliği ve Tasarım Kriterleri" isimli yazımızda dikkati çektiğimiz bazı konular bu depremde karşımıza yıkım olarak çıktı.

3- Statik ve Betonarme Tasarım: Bu maddeyi çok kısa olarak deprem yönetmeliğine uygun hesapların yapılması olarak özetleyebiliriz.

4- Uygulama ve Kontrol: Bundan önceki tüm maddelerin geçerliliği buna bağlıdır. İstediğiniz kadar uygun zeminde, uygun tasarım ve hesaplar yapın, eğer uygulama gerekli ortam ve koşullarda yapılmadıysa hasar kaçınılmaz olur. Uygun nitelikte kalıp kuruması, istenilen kalitede beton hazırlanması ve dökülmesi (Hazır beton kullanılması, şantiyede betona su ilavesi uygulamasına kesinlikle engel olunması, uygun nitelikte beton sınıfı seçilmesi), demir işçiliğinin özenle ve projesine uygun yapılması kaçınılmaz birer gerekliliktir.

Bütün bunlara uyulmaması sonucunda görülen hasarları sıralarsak:

a) Yapının zemin katı yıkılmış, üst katlar sağlam, sonuçta tüm bina yıkılacak: Zeminde işyerine uygun yer kazanılması için yumuşak kat oluşmuş.

b) Kolonlar üst ve alt noktalarından kırılmış: Kolon kiriş birleşim noktalarında etriye sıklaştırılmasına uyulmamış. Hatta sıklaştırma dışında normal aralıkla bile etriye ile sarılmamış.

c) Bina ya kırılarak ya da bütün olarak yan yatmış: Zeminden kaynaklanan hasar, zeminde sıvılaşma olmuş, zemine uygun temel seçimi yapılmamış. Bazı binalarda temel iyileştirmesi tamamen göstermelik yapılmış.

d) Bitişik iki binadan biri çökmüş, diğeri ağır hasarlı: Gerekli dilatasyon ağırlığı bırakılmamış, yani boş olan bina depremden aldığı darbe kadar komşu binasından da darbe almış.

e) Demirler ve etriyeler yeterli, düğüm noktaları yakınlarında beton ufalanarak dağılmış: En önemli uygulama problemi. Beton granülometrisi uygun değil, uygun kıvamda su ile dökülmemiş, dökümden sonra yeterince sulanmamış, yaygın deyimi ile beton yanmış. Binayı yıkan en büyük etken. Bu tür hasarlara hazır beton kullanan binalarda çok az rastlanıyor.

f) Özellikle bodrum kat kolonların etriye dışındaki betonlarında zayıflama, dökülme: Pas payının gereğinden az bırakılması nedeniyle demirler nem alıp paslanıyor, dışındaki betonu patlatıyor. Bu konu (g) maddesindeki açıklamalara da bağlıdır.

g) Betonda zamanla oluşan zayıflama: Bilindiği gibi Türkiye'mizin üç tarafı denizdir. Ancak tarih çağlarında bir çok bölgemizin iç deniz olduğu bilinmektedir. Bu durum özellikle deniz yakınlarında ama genelde tüm bölgelerimizde yapılan betonlarda karbonatlaşmadan meydana gelir. Agregada, yoğurma suyunda ya da sulama suyunda bulunabilecek TS 3440'ta ayrıntılı olarak belirtilen betona zararlı kimyasallardan CaSO4, MgSO4 ve NaCl başta olmak üzere bir çoğu çimentonun bağlayıcı özelliğini sağlayan tri kalsiyum alimunat'ı yok ederek betonun taşıyıcı özelliğini yok etmektedir. Bu zararlı kimyasallar asidik özellikli olup alkali özelliği olan betonun 12.5-13 olan Ph değerinin 8-9'a inmesine neden olur. Zararlı kimyasalların etkisine maruz kalmış betonarme elemanlarının su ve nemle temas halindeki kısımlarında bu olay daha hızlı gelişir. Özellikle temel, subasman ve zemin ya da cephe ile temastaki elemanlarda daha çok rastlanır. Üst katlarda ise pas paylan seviyesinde karbonatlaşma hızlı görülebilir. Bu kimsayallar su ve çimento ile reaksiyona girdiklerinde ikiyüz katına kadar genleşebildikleri için betonda boşluklara ve patlamalara neden olur. Bu şekilde karbonatlaşmış betonlarda çimentonun bağlayıcı özelliği kalmaz, kerpiç görüntüsü alır. Bina ya da herhangi bir yapının zeminlerinde bu zararlı kimyasallardan var ise yeterli izolasyon yapılmalı, koruyucu önlemler alınmalı ve sülfata dayanıklı çimento kullanılmalıdır. Bu konuda TS 3440'ta, DSİ ve DLH bültenlerinde ayrıntılı bilgi vardır. Sonuç olarak hiçbir şekilde agregada deniz kumu, yoğurma ya da sulama suyu olarak da deniz suyu kullanılmamalıdır. Bu amaçla kullanılacak yeraltı sularında da bu tahliller yapılmalıdır. Bu kimyasal zararlıların eser miktarda bulunması ve reaksiyona girmesinin önlenmesi halinde beton korunabilir. Bunun için kesinlikle bir uzman görüşü gereklidir. Deniz kumunda bulunan organizmaların zaman içinde çürümesi sonucu oluşan boşluklar da betonun zayıflamasına yol açar.

Bunların dışında bir gözlemimi aktarmak istiyorum. Özellikle büyük şehirlerde uygulamaları görülen tünel kalıpla yapılan çok katlı binalarda çoğunlukla rastladığım bir hasarın incelenmesi gerektiğini düşünüyorum. Biliyorsunuz, tünel kalıp uygulamalarında binalar özellikle bir yönde çok rijit olarak imal ediliyor. Diğer yönde ise bağlantı daha az rijit perdelerle sağlanıyor. Percere ve kapı bölmeleri ise prekast elemanlarla sağlanıyor. İstanbul'da Ataköy, Halkalı, Beylikdüzü ve Gürpınar'da yapılan çok katlı yapıların özellikle son katlarında prekast elemanların taşıyıcı sistem bağlantıları yer yer ayrılmıştı. Öyle ki taşıyıcı sistemin hiçbir zarar görmediği bir binanın onbeşinci katları civarında pencere kenarında bulunan bir insan prekast eleman ile birlikte aşağı düşebilir. Gene tünel kalıpla yapılan yirmi katlı bir binada iki rijit bloğu birleştiren asansör perdesi yirmi kat boyunca çatlamıştı. Üstelik bu bina deprem merkezine ikiyüz km. uzaklıkta idi.

Basında çıkan fotoğraflardan dikkatinizi çekmiştir, Gölcük'te tamamen yıkılan bir bölgede bir bazen de birkaç bina sapasağlam ayakta kalabilmiş. İstanbul'da çıkan bir gazetenin ekinde Avcılar bölgesinin uydu fotoğrafı yayınlandı. Zemin bakımından çok katlı yapılaşmaya uygun olmadığı bilinen bu bölgede on civarında alanda, genelde de alanın yüzde beşi kısmında ciddi yıkım olmasına rağmen diğer binalar depremi en azından insanların kurtulabileceği hasarla atlatmıştı. Bu bize zemin koşulları göz önüne alınarak, projesi ve uygulaması uygun binalar yapılırsa binaların ayakta kalma şanslarının artacağını gösterir. Ancak bu olabilecek hasarı en aza indirebilmek için katlanılabilecek bir risk olarak düşünülebilir, depremde kesin güvence sağlamak için ne olursa olsun zemin koşulların göz önüne almak gerekir. Sonuç olarak depremle yaşamak zorundaysak, imar planlarının hazırlanmasından oturma ruhsatı alınana kadar tüm aşamalarda bilimin ve teknolojinin gereklerini yerine getirmek zorundayız. Bu gerekleri yerine getirmek için yerel idarelerin, eleman ve donanım olarak yıllardır hazırlıklı olan Mimarlar ve Mühendisler Odaları ile tam bir işbirliğine gitmesi zorunluluktur. Bunun da zaman zaman yapılan protokollerle değil yasalarla sağlanmasını bekliyoruz ●

Bu Deprem, Mimarlık Eğitimini Vurur mu?

Behiç Ak
Yüksek Mimar

Osmanlı dönemindeki depremleri biliyor musunuz? 1509'daki Büyük İstanbul depremini tarih kitaplarında okuyanınız var mı? Ya 1542'de olanı, ya 15 Mayıs 1556'da olanını? 1567'de İzmit'te olanı? 1894 İstanbul depremini?...

1453 yılında Fatih'in kentin surlarında önemli gedikler açtığını biliyoruz. Peki, İstanbul depremleri sırasında oluşan **tsunami** adı verilen dev dalgalar kaç kere tarihi yarımadadaki surları yıkmıştır? 1500'den günümüze kadar Akdeniz'de saptanan 300'e yakın tsunaminin kaç tanesi İstanbul'u vurmuştur?

Fatih Camii'nin kaç yılında yapıldığını biliyoruz, hangi depremler onu kaç kez yıkmıştır? **Galata Kulesi**'nin Cenevizliler tarafından yapıldığını biliyoruz, peki, depremlerde kaç kez yıkılmıştır bu kule?

Bir başka soru: Her yıl İstanbul'un fethinin kutlandığını biliyoruz. Peki bu kutlamayı yapanların, bu tür doğa olaylarının yıldönümlerinde bir anma yaptıklarını hiç duydunuz mu? Örneğin 1509 depremi ile ilgili her yıl bir toplantı yapıldığını ve o vesileyle olası bir İstanbul depreminin tartışılıp, konunun gündemde tutulmak istendiğine tanık oldunuz mu? Ya da **Ayasofya**'nın minarelerinin birinin dibinde 1509 depreminde yıkılmış ve yeniden yapılmıştır, gibi bir küçük yazı?

İnanmak belki çok zor ama, gerçek bu. Yaşadığımız coğrafyada doğa olayları, tarihin dışına itilmiştir. Çok büyük olaylar olsalar da **tarih-dışı**dırlar.

Mimarlar Odası İzmir Şubesi arşivi

Bu bir ideoloji.

Donanma Komutanı'nın "Donanmayı taşımayacağız" demesi de aynı, **Tüpraş** Müdürünün "Tüpraş taşınmayacak, onarılıp, aynen devam edilecek" demesi de...

Deprem olacak, ama onun tarihi bir önemi olmayacak. Tarih aynen devam edecek!

Deprem bölgesi olan Akkuyu'ya nükleer santral yapılacak, İzmit oto geçişi fay hattı üzerine yapılacak; aynı müteahhitler tarafından, aynı anlayışla onarılan binalara, "Korkmayın deprem atlatmış bina bu!" deyip girilecek, aynı kat izinleri verilmeye devam edilecek, depremden yıkılmış binaların kalıntıları aynen denize dökülüp, deniz doldurulmaya devam edilecek. Hayat bir dahaki depreme kadar normale dönecek.

Bu doğa olaylarını değil anmak, unutmak için ne lazımsa yapılacak, hatırlatanlar ise tarih dışına itilecek.

Ne yalan söyleyeyim "İnsan ölmediği sürece yaşar" felsefesi çok da fena bir şey değil. Ama çadırda yaşıyorsanız, ata binip, oradan oraya savrulup, '**doğal seleksiyon**' ile hayatta kalıyorsanız.

Deniz kenarında, yedi katlı, bir apartmanda yaşıyor, bakkaldan aldığınız, bisküviti yiyip, coca cola içip, geceleri uydu anteniyle bütün dünyadaki TV kanallarına bakıyorsanız bu felsefe sizi depresyona itmekten başka bir işe yaramaz.

"Doğa olayları "tarihle ilgili birşey değildir. O işlerle daha çok coğrafyacılar, yerbilimciler ilgilenir" diyebilirsiniz.

Diyelim ki haklısınız.

Lisede coğrafya dersinde "yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı"nın yanında fay kırıklarından bahseden aklı evvel bir hocanız oldu mu?

Depremlerin nedenlerinden ve tarihinden detaylı olarak bahseden bir ders herhalde görmemişsinizdir.

Doğa ile ilgili bilgiler son derece yararcı bir eğitim anlayışıyla verilir.

Nerde ne yetişir? Nereden hangi maden çıkar? Nerelerde hangi endüstri tesislerimiz vardır? Hangi bölgelerimizde hayvancılık gelişmiştir?

Eğitimde yararlı bilgiler öğretilir. Doğa sadece bir şeyler alınan, istifade edilen bir şey olduğuna göre, böyle bir bakış doğaldır.

"Avare mahluk" ve Deprem

Yıllar önce Gülhane Parkı'ndaki pelikanın karşısında bir köylüye rastlamıştım;
"Bunun eti yenir mi?" diye sormuş, ben de "hayır" diye cevap vermiştim.
"Peki sütü içilir mi?"
"Hayır"
"Peki, yumurtası yenir mi?"
"Hayır"

Köylü garip garip pelikana bakıp, kafasında uçuşan düşünceleri sert bir kol hareketiyle silmiş ve

"Avare bir mahluk desene!" diye bağırmıştı.

Deprem işe yaramayan, ne zaman olacağı belli olmayan avare bir mahluktur. Resmi eğitimde yeri olamaz.

Bir çok konuda, halkın basit inançlarının ötesine geçememiştir resmi eğitim.

Yağmur yağar, kar yağar, güneş doğar, güneş batar, ilkbahar olur, yaz gelir, kış gelir. Bütün bunlar doğal olaylardır. Ama nedense deprem doğal olay değildir. **Doğa-dışı**dır. Doğal olaylar, bir insanın işten eve, evden işe gitmesi gibi, periyodik olarak tekrar eden olaylardır. Bu periyodik davranışı göstermeyen olaylar (tıpkı bu periyodik davranışı göstermeyen, faydasız, avare insanlar gibi), garip bir önyargıyla **doğa dışına** itilir. Tıpkı **tarih dışına** itildiği gibi.

Birinci derece deprem bölgesinde tam fay kırığının üzerindeki okulda eğitim alan bir lise öğrencisi depremi **"doğal bir olay"** olarak görerek, mazun olmaz. Onun için deprem ya bir felakettir veya hiç hesaplanmadık bir durum ya da Tanrının bir cezası ya da "kader".

Bu yüzden böyle bir eğitim sisteminden geçmiş milletvekilinin, depremin olmasını, yörede **"dönme"**lerin artmasına bağlamasına hiç şaşırmamak gerekir.

Cumhurbaşkanının **"deprem suçludur"** demesine de.

Deprem olduktan sonra, "lisede sineklerin

trake borularını öğreteceklerine, 'deprem sırasında nasıl davranacağız?' gibi yararlı şeyleri öğretsinler" diyen insanlar da, ne yazık ki, aynı bakışın kurbanı olmaktan kendilerini kurtaramazlar.

Amaçlarının depremle ilgili bilgilenmekten çok, sineklerin trake borularını veya midyenin kan dolaşımını öğrenmekten paçayı kurtarmak olduğunu anlamamız için, bu insanlarla iki dakika konuşmanız yeter.

İçinizden birileri, "Biz sıradan insanlar deprem üzerine bilgileneceğiz de ne olacak? Mimarlar mühendisler bilsin" diyebilirler.

Mimarlar Depremi Tanıyor mu?

Ayıptır söylemesi, bu satırların yazarı olan ben, birinci derece deprem bölgesi olan İstanbul'da 7 yıl mimarlık okudum. Deprem dersi falan görmedim. Bu neden böyle oldu? Daha çok inşaat mühendislerinin ilgi alanına giren bir konu olarak görüldüğü için mi, aslında deprem gibi olmayacak birşeye, "avare bir mahluk"a bu kadar vakit ayırmak gereksiz görüldüğü için mi? Bilmiyorum.

Avcılar Kampusunda kendi fakülteleri bile yıkılan inşaat mühendislerinin de, deprem konusunda çok bilinçli olduğunu da sanmıyorum.

Statik hocamız Prof. **Turgut Paylı**'yı anmadan geçemeyeceğim. Biz burnu büyük mimarlara, statik dersi vermek için taklalar atardı.

Sınavları unutulmazdı. Önce bütün sınıfa tahtaya yazdığı son derece zor bir soru sorardı.

Bu sorunun cevabını hiç birimiz bilemezdik.

Muzip bir gülümsemeyle ikinci etapta, ilk soruyu bilememiş bizleri, tek tek sınıfa alır ve kendi eliyle hazırladığı kartları çekmemizi ister ve kartın üzerindeki iki sorudan birini yapmamızı söylerdi. Bu sorulardan biri zor, diğeri ise çok kolay olurdu. Genellikle kolay olan soruyu yapar ve bunun sonucunda sınıfı geçerdik.

Turgut Bey'in bu tavrı hep kafamı karıştırmıştır. Ne yapmak istediğini eğitimin sonuna doğru anladım. Onun aslında bize öğretmek istediği tek şey vardı.

"Hiç bir şeyi bilmeden mezun oluyorsunuz!"

Mimarların taşıyıcı sistemleri ve depremi öğrenebilmeleri için bu konularda daha fazla vakit ayıracakları bir eğitim sisteminin olması gerektiğini düşünürdü.

Turgut Bey'in o alaycı gülümsemesinin üzerimizde oluşturduğu eziklikle "mimar olduk."

"Biz mimarlar bu işi biliriz, depremi tanırız" diyenlere hiç güvenmedim bu yüzden.

Keşke yıkılan yüzlerce yapıyı çizen mimarlar arasında da bir araştırma yapılsa, hatta anketler yapılsa "deprem denen avare" ile ilgili daha önce kafalarından nasıl bir fikir vardı araştırılsa. Bu araştırma sonucunda uygulamada yapılan çalma çırpmaların yanında, planlama ve karar hatalarından dolayı da binaların göçmüş olduğu görülecektir. Ülkemizde bina yapımının "asıl aktörü" mimarlar olmasa da, bunun dikkate alınması gerekir.

Ne önemli: Anlamak mı, Yapmak mı?

Ne yazık ki okullarımızda verilen mimarlık eğitimi, yaratıcı, düz ve sentetik bir eğitimdir. Bizde mimarlık bölümüne girmiş olan öğrenciye, daha ilk seneden itibaren yapı yapmayı öğretirler ve bitip tükenmek bilmeyen bir çizgi çizme pratiğiyle öğrenciyi oyalarlar. Sabahlara kadar çizgi çizdirerek aptallaştırılmış öğrencilere, sürekli "anlamanın" değil "yapmanın" önemli olduğu söylenir. Önemli olan **"iş"** tir, diğeri **"boş laf"** tır.

Zaten mimarlıkla ilgisi olmayan, bir tesadüf sonucu oraya girmiş olan öğrencilerin çoğunun da istediği budur. Bilgili hocalardan biri çıkıp, biraz entelektüel seviyeyi yükseltse, öğrencinin çoğunluğu **"Eğitim, üretimden çok kopuk"** diye serzenişte bulunmaya başlar. Entelektüel seviyesi yüksek olan hocalar ve meraklı öğrenciler (ki mimarlık bölümlerinde sayıları hiç de az değildir) ortalama öğrenci ve eğitim sistemi tarafından devamlı aşağıya çekilirler ve "ödevlere bakan basit bir eğitmen ve ev ödevi hazırlayan basit bir öğrenci" durumuna düşürülürler.

Öğrenci, böyle bir eğitim sistemi içinde bırakınız "deprem" gibi bir konuyu anlamayı, "mimarlığın tarihini" bile bilmeden apar topar mezun edilir (Dünya üniversitelerindeki mimarlık tarihi derslerinin diğer derslere oranıyla, bizimkini karşılaştırdığınızda, mimarlık bölümlerimizde "anlama" pratiğinin ne kadar az olduğu görülür).

Batı'daki eğitimin farkı budur. Bir İtalyan üniversitesinde, iki üç yıl mimarlık öğrencisi plan, proje çizmez. Sadece kendisinden önce yapılanları anlamaya çalışır. Çizgi çizmek, kavramlar oluşturmak, maket yapmak vs. "yapmanın" değil "anlamanın" yoludur. Eğitim analitiktir. Öğrenci bu ilk yıllar mimarlık tarihini öğrenmeye, mimarlığın temel yapısal özelliklerini öğrenmeye çalışır. Yapıyı, bütün yönleriyle tanımaya çalışır ve tartışmayı öğrenir.

Depremle ilgili bilgilenme de "yapa yapa" değil, depremi analiz ederek, bilgilenerek edinilir. Bu yüzden bilimsel bir bilgilenme süreci gerekir.

Bütün dünyada mimarlık eğitimi tıp eğitimi gibidir. Öyle dört yıl içine sıkıştırılmaz. Biz de ise tam tersidir. Mimarlık eğitimi işsizlik sigortası yerine geçer, **"kahve köşelerinde pinekleyeceğine mimarlık okusun çocuk"** anlayışı yaygındır.

Oysa dünya üniversitelerinde, mimarlık özel bir ilgi istediği için ilk yıllarda çok sıkı bir eleme vardır. İlk yıl mimarlık bölümüne giren öğrencilerin çoğu elenir. Geriye sadece çok az sayıda meraklı ve yetenekli öğrenci kalır. Kalan öğrenciler de yüzmeleri için birdenbire arkadan denize itilmez. Önce denizi öğrenir ve onunla ilgili bir nosyon edinmeye çalışırlar.

Çünkü "anlamadan", yapmayı "öğrenen" insanın yıkıcılığı tamir edilemez bir yıkıcılıktır. O, her durumda sadece kafasındaki şablonları gerçekleştirmeye çalışır ve ilkeleri olmadığından çok çabuk teslim olur. Zemini etüt etmez, nereye ne yapılıp yapılmayacağı, iklim koşullarını vs. analiz etmez, bildiği projeyi yapar (Zaten analitik bir eğitim olmadığı için, nasıl yapılacağını da bilmez). En kötü projelerin altına imza atmaktan çekinmez, **"Ne yapalım ben yapmasaydım, başkası yapacaktı"** diyen bir kötü esnaf olarak mesleğini icra eder. Kendini bina yapım sürecinin "ana aktörlerinden" biri olarak görmez. "Ne yapalım müheahhit öyle yaptı" deyip işin içinden sıyrılıverir. Ciddi bir ortam olmadığı için eleştiriye de uğramaz. Bu konuları ciddiye alan bazı kaliteli mimar ve mühendisler dışında kimse de yoktur zaten! Onlar da toplumdan dışlanmışlardır.

Kıyılarımızı mahveden, kötü zeminlere yapılmış ve son depremde binlerce insanın ölümüne sebep olan bir çok projeye, bizim okullarımızdan mezun olmuş mimarlar ve mühendisler imza atmışlardır. **"Keşke bu projelerin altına imza atan mimar ve mühendisler kahve köşelerinde pinekleselerdi de meslek sahibi olmasalardı!"** demek için çok geç değil mi?

Umarım bu deprem, liselerdeki eğitim yanında, mimarlık ve mühendislik fakültelerindeki eğitimi de vurur.

Üniversiteler, **çok çabuk, çok sayıda, çok kalitesiz mimar ve mühendis** yerine, çok uzun bir eğitimden geçirerek **az sayıda, çok kaliteli mimar ve mühendis** yetiştirecek bir eğitim sistemine geçerler.

Belki de mimarlar ve mühendisleri yapı yapma pratiğinin **"asıl aktörlerinden biri"** haline getirmenin yolu böylelikle açılır ●

• Bu yazı Cumhuriyet Bilim Teknik'in 651. sayısında yayınlanmıştır.

İzmir'in Jeolojik Yapısının Kentleşmedeki Önemi

Hasan Gümüş
Yrd. Doç. Dr., Yüksek Jeolog - Jeoloji Mühendisi

Evka 6 konutları ve zemini (aglomera - andezit)

Evka 5 konutları ve zemini (ayrışmış volkanitler)

Yeşilyurt batı ve güneyinden genel görünüm (andezit, kiltaşı, alüvyon)

Bir kentin jeolojik özellikleri, insanın yaşadığı faaliyet gösterdiği alanlarda büyük önem taşır. Jeolojik yapı iyi bilinmeden toplumların yaşamlarını güvenceli sürdürmesi, sosyal ve ekonomik alanlarda ilerlemesi, kentlerin planlı yapılaşması ve genişlemesi olanaksızdır. Kentlerin alt yapıları (su, doğalgaz, tv, telefon şebekeleri) metro, yol, köprü, alt geçit ve üst geçit gibi sosyal donatı alanları, içme – kullanma su temini, baraj, gölet yapımı, atıkların depolanması, doğal afetlerden korunması, jeoloji ile yakından ilgilidir.

Günümüzde 17Ağustos 1999 günü meydana gelen Marmara depremi can ve mal kaybı açısından dünyanın en önemli afeti olarak kayıtlara geçmiştir. Depremin hasarının temel nedenlerinden birisi "jeolojik yapıya" önem verilmemesidir. Yer yuvarının yaşının yaklaşık 4.5 milyar yıl olduğu hatırlanırsa yer kabuğunun jeoloji tarihinin çeşitli sistem-devir-devrelerinde kırıldığı, manto üzerindeki astenosferde değişik boyuttaki plakaların (levha) birbirini ittiği; dalma/batma, bindirme hareketlerinde bulunduğu birçok araştırmacı tarafından saptanmıştır. Kısaca, yer kabuğunun değişik kesimleri belirli periyotlarda geçmişte olduğu gibi gelecekte de kırılmalara uğrayacaktır.

Genel Jeolojik Yapı – Tektonik

İzmir'in jeolojik yapısı karmaşık özellikler gösterir. Hem litolojik hem de stratigrafik yönden heterojen bir yapıya sahiptir. Bu durum morfolojik yapının da şekillenmesine etken olmuştur. Günümüze değin yapılan bilimsel çalışmalarla aşağıdaki kaya birimlerinin varlığı saptanmıştır. Alttan üste :

1) İzmir Filiş Formasyonu

Bu formasyon, İzmir'in temelini oluşturur. Arazide boz, yeşilimsi rengiyle karakteristiktir. Formasyon, genellikle kumtaşı-şeyl ardalanmasından yapılı olup, yer yer diyabaz, çört, serpantinit türü kayalar ile arakatman olarak kireçtaşı içermektedir. Ayrıca fliş formasyonu içinde makro ve meso boyutta kireçtaşı blokları da bulunmaktadır. İzmir fliş formasyonu değişik türde kayaçlardan yapılı olup kıvrımlanmış ve kırılmıştır. Zemindeki kaya türüne göre, yapılaşma yönünden olumlu / olumsuz özellikler taşımaktadır. Anılan formasyon, Güzelbahçe, Oyak Siteleri, Esentepe (Mimkent), Poligon, Esendere, Cennetçeşme, Harmandalı, Ulukent beldeleri doğu ve kuzeydoğu kesimlerinde Işıkkent, Pınarbaşı ve Belkahve'de yayılım göstermektedir.

2) Urla formasyonu

Bu formasyon, Urla ve yakın çevresinde mostra verdiğinden bu isim verilmiştir. İzmir'in birçok kesimlerinde temeli oluşturmaktadır. Yörede genelde açık renkleriyle, kirli beyaz, sarımsı rengiyle tanınır. Ayrıca formasyonun orta ve alt kesimleri kırmızı gri renklerle de karakteristiktir. Urla formasyonu kendi içinde 2 farklı birime ayrılmıştır.

a) Alt Birim

Bu birim arazide kırmızı, yeşil, gri renklerde yayılım göstermektedir. Genellikle kırıntılı kayalardan yapılı olup, konglomera, kumtaşı, kiltaşı, çamurtaşları ile yer yer bu kayalar arasında arakatman olarak kireçtaşı, marn, ve tüfler de bulunmaktadır. Alt birim, Güzelbahçe kuzey kesimlerinde, Bozyaka, Yeniçamlık, Karabağlar, Ege Serbest Bölgesi, Emlak Bankası Evleri, Ulaştırma Okulu, Buca'nın batı ve güney kesimleri, Vezirağa, Altay Mahalleleri, Gürçeşme, Ulukent'in batı ve kısmen kuzey kesimlerinde yayılım gösterir.

b) Üst Birim

Bu birim, kirli beyaz, sarımsı beyaz renkleriyle karakteristiktir. Genellikle kireçtaşı ve marn kayalarından yapılıdır. Kireçtaşları kalın düzgün tabakalı çatlaklı dayanımlı yer yer silisifiye olmuştur. Marnlar kireçtaşları altında orta ince düzgün tabakalı az dayanımlıdır. Üst birim, Altındağ güneyinde, Şirinyer, İşçi Evleri, Gürçeşme , Kızılçullu, Karabağlar, Akevler, Bozyaka, Buca Evka 1, D.E.Ü Mühendislik Fakültesi Tınaztepe Kampüsü, Buca SSK Hastanesi, Kadifekale kuzey ve doğu yamaçları, Balıkuyu, Aziziye, Çamdibi, MTK Sitesi, Halkapınar, Bornova Erzene Mahallesi, E.Ü.

Lojmanları kuzeydoğusu ile Harmandalı Askeri Lojmanları ve yakın çevresinde yayılım göstermektedir.

3) Volkanitler

Bu birim, İzmir ve Çevresinde yüksek topoğrafyayı oluşturmaktadır. Arazide pembe gri renkleriyle karakteristiktir. Metropolitan alanının %30'u volkanik kayalarla kaplıdır. Yöredeki tüm birimleri üstlemektedir. Volkanitler genellikle andezit ve benzeri kayalardan yapılıdır. Ayrıca aglomera ve volkanik tüflerde bulunmaktadır. Volkanitler, yörede ya örtü ya da alttaki birimleri keserek yüzeye çıkmış lavların soğumasıyla oluşmuştur. Özellikle andezitler, dik konumlu soğuma çatlakları ve yatay/eğik düzgün yüzeyli akma yapılarına sahiptir. Andezitler ileri derecede ayrışmış, kaolinize olmuş, yersel olarak da az ayrışmış konumdadır. Genellikle kalınlığının fazla olduğu yerlerde yapılaşma açısından olumlu zemin oluşturmaktadır. Volkanik kayalar; Kadifekale, Şirinyer, Yeşildere, Karabağlar kuzey kesimi, Yağhaneler, Yeşilyurt, Bahçelievler, İzmirspor, Bayramyeri, Eşrefpaşa, Yapıcıoğlu, İkiçeşmelik, Varyant, Hatay, Üçyol, Halil Rıfat Paşa, Asansör, Hatay– Nokta, Yeşilyurt Devlet Hastanesi, Hakimevleri, Mithatpaşa caddesi güney kesimleri, Yamanlar, Bayraklı, Bornova–Atatürk Mahallesi, Yamanlar dağlık kütlesi, Çiğli-Egekent, Evka 4,5,6 konutlarında geniş yayılım göstermektedir.

4) Alüvyon ve Yamaç Molozu

Bu birim, yöredeki tüm kayaların ayrışması sonucu oluşan blok, çakıl, kum, kil boyutundaki kırıntılardan yapılıdır .Günümüzde de oluşumu sürmekte olan birim, düzlük kesimlerde bulunmaktadır. Alüvyonla kaplı sahalar, akarsuyun taşıyıp depoladığı ve yağış sularının yamaç eğimi boyunca düzlük kesimlerde biriktirdiği malzeme veya denizin çekilmesiyle oluşmuştur. Alüvyon, bulunduğu sahaya göre, malzeme türü, istiflenme, sıkışma, gibi özellikleri farklılık göstermektedir. Alüvyon örtüsü, Güzelbahçe, Narlıdere, İnciraltı, Balçova'nın kuzey kesimleri, Mithatpaşa Caddesi sahil kesimi, Konak, Basmane, Alsancak, Yenişehir, Altındağ kuzeyi, Çamdibi, Mersinli, Bornova ovası, Salhane, Karşıyaka, Dedebaşı, Bostanlı, Mavişehir, Çiğli-Harmandalı–Ulukent-Koyundere'nin düzlük kesimlerinde geniş yayılım göstermektedir.

Yamaç molozu, çevredeki kayaların fiziksel ayrışmasıyla oluşmuş değişik boyuttaki kaya parçalarının eğim aşağı taşınıp ya-

İZMİR'İN GENEL JEOLOJİK YAPISI ve ZEMİN SINIFLANDIRMASI

ADI → / TANIMI ↓	(1) İZMİR FLİŞ FORMASYONU	(2) URLA FORMASYONU (a) Alt Birim	(2) URLA FORMASYONU (b) Üst Birim	(3) VOLKANİTLER	(4) ALÜVYON VE YAMAÇ MOLOZU
Karakteristik özellikleri	Boz, yeşilimsi rengiyle karakteristiktir	Kırmızı, yeşil, gri renkleriyle karakteristiktir.	Kirli beyaz, sarımsı beyaz renkleriyle karakteristiktir.	Pembe, gri, siyahımsı renkleriyle karakteristiktir.	Boz, gri ve koyu gri renkleriyle karakteristir
Yapısı	Genellikle kumtaşı-şeyl ardalanmasından yapılı olup , yer yer diyabaz, çört, serpantinit, türü kayalar ile arakatman olarak kireçtaşı içermektedir. Ayrıca fliş formasyonu içinde makro ve meso boyutta kireçtaşı blokları yeralır. Karmaşık Yapılı, kıvrımlanmış ve kırılmıştır.	Genellikle kırıntılı kayalardan yapılı olup, konglomera, kumtaşı, kiltaşı, çamurtaşları ile yer yer bu kayalar arasında arakatman olarak kireçtaşı, marn ve tüfler yeralır.	Genellikle kireçtaşı ve marn kayalarından yapılıdır. Kireçtaşları, kalın, düzgün tabakalı, çatlaklı, dayanımlı yer yer silisifiye olmuştur. Marnlar orta, ince düzgün tabakalı az dayanımlıdır.	Volkanitler, yörede ya örtü ya da alttaki birimleri keserek yüzeye çıkmış lavların soğumasıyla oluşmuştur. Özellikle, andezitler dik konumlu soğuma çatlakları ve yatay/eğik düzgün Yüzeyli akma yapılarına sahiptir. Genellikle andezit ve benzeri kayalardan yapılı olup, ayrıca aglomera ve volkanik tüfler yeralır	Yöredeki tüm kayaların ayrışması sonucu oluşan blok çakıl, kum kil boyutundaki kırıntılardan yapılıdır .Alüvyonun, malzeme türü, istiflenme, sıkışma, gibi özellikleri bulunduğu sahaya göre farklılık göstermektedir. Yamaç molozu, çevredeki kayalar fiziksel ayrışmasıyla oluşmuş değişik boyuttaki kaya parçalarının eğim aşağı taşınıp yamaç eteklerinde ve düzlük kesimlerde depolanmıştır. Bu birimin sıkışma derecesi kötü olup kalınlığı yersel olarak değişkenlik göstermektedir.
Bulunduğu sahalar	Güzelbahçe ,Oyak Siteleri, Esentepe (Mimkent), Poligon, Esenderе, Cennetçeşme, Harmandalı, Ulukent beldeleri doğu ve kuzeydoğu kesimlerinde, Işıkkent, Pınarbaşı, Belkahve Gökdere Kaynaklar	Bozyaka, Yeniçamlık, Karabağlar Ege Serbest Bölgesi, Gaziemir Emlak Bankası Evleri, Ulaştırma Okulu, Buca'nın batı ve güney kesimleri, Vezirağa Altay Mahalleleri, Gürçeşme, Ulukent'in batı ve kısmen kuzey kesimleri, Güzelbahçe kuzey kesimleri	Altındağ güneyinde, Şirinyer, İşçi Evleri, Gürçeşme, Kızılçullu, Karabağlar, Akevler, Bozyaka, Buca Evka 1, D.E.Ü Mühendislik Fakültesi Tınaztepe Kampüsü, Buca SSK Hastanesi, Kadifekale kuzey ve doğu yamaçları, Balıkuyu, Aziziye, Çamdibi , MTK Sitesi , Halkapınar, Bornova Erzene Mahallesi, E.Ü. Lojmanları kuzeydoğusu ile Harmandalı Askeri Lojmanları ve yakın çevresi	Kadifekale , Şirinyer, Yeşildere, Karabağlar kuzey kesimi, Yağhaneler, Yeşilyurt, Bahçelievler, İzmirspor, Bayramyeri, Eşrefpaşa, Yapıcıoğlu, İkiçeşmelik, Varyant, Hatay, Üçyol, Halil Rıfat Paşa, Asansör, Hatay – Nokta, Yeşilyurt Devlet Hastanesi, Hakimevleri, Mithatpaşa caddesi güney kesimleri, Yamanlar, Bayraklı, Bornova –Atatürk Mahallesi,Yamanlar, Çiğli-Egekent, Evka 4,5,6	Güzelbahçe, Narlıdere, İnciraltı, Balçova'nın kuzey kesimleri, Mithatpaşa Caddesi sahil kesimi, Konak, Basmane, Alsancak, Yenişehir, Altındağ kuzeyi, Çamdibi Mersinli, Bornova ovası,Salhane, Karşıyaka, Dedebaşı, Bostanlı, Mavişehir, Çiğli-Harmandalı –Ulukent-Koyundere 'nin düzlük kesimleri, Yeni Garaj Ege Üniversitesi Kampüsü, Hacılarkın
Zemin sınıfı	İyi , Orta , Zayıf	Zayıf	İyi	Çok İyi	Zayıf , Çok Zayıf

Bornova merkezde konutlar ve zemini (alüvyon)

Yeşildere heyelan sahası (aglomera / kiltaşı)

Narkent konutları ve konumu (İzmir fliş formasyonu)

Balçova Atatepe yamacında konutlar (yamaç molozu)

Mavişehir konutları (alüvyon)

Evka 2 konutları ve zemini (Aglomera)

Narlıdede - Ankent konutları ve Sahilevleri (İzmir fliş formasyonu / alüvyon)

Yeşilyurt batısında konutlar ve zemini (killi-karbonatlı kayalar)

Çiğli kooperatif konutları (volkanitler / İzmir fliş formasyonu)

Balçova heyelan sahası (yamaç molozu)

maç eteklerinde ve düzlük kesimlerde depolanmıştır. Bu birimin kalınlığı yersel olarak değişkenlik göstermektedir. Yamaç molozu, Balçova, Narlıdere, Güzelbahçe, Bornova, Bayraklı, Örnekköy, Doğançay ve Çiğli'de yer yer gözlenmektedir.

Tektonik

İzmir ve yakın çevresi tektonik yönden önemli özelliklere sahiptir. Yörenin morfolojik yapısı tektonikle yakından ilgilidir. İnceleme alanında değişik kökenli kayaların bulunması, Ege kıyılarının girintili çıkıntılı olması,-D, -B uzantılı ovaların bulunması bölgenin tektonik açıdan önemine işaret etmektedir. Ayrıca hem geçmişte, hem de günümüzde zaman zaman değişik şiddette depremlerin meydana gelmesi bölgenin jeolojik evrimini tamamlayamadığını göstermektedir.

Bu nedenle, İzmir metropolitan sahası 1. derece depremsellik özelliğine sahiptir. Yapılan çalışmalarda, D-B, K-G, KD-GB, KB-GD yönlü düşey fayların varlığı tespit edilmiştir. Bunlardan D-B gidişli olanlar diri faylardır. Örneğin: Işıkkent-Altındağ-Yenişehir-Basmane-Konak-Mithatpaşa Caddesi-Balçova-Narlıdere-Güzelbahçe'den geçen fay ile Ulukent-Harmandalı-Çiğli-Şemikler-Naldöken-Bayraklı'dan geçen KB-GD gidişli fay büyük önem taşımaktadır. Balçova Ilıca deresi, Alionbaşı deresi, Bostanlı deresi, Karşıyaka Ilıca deresi, Laka deresi, Bornova Kocaçay deresi ve Melez Çayı'nın oluşumlarını sağlayan K-G gidişli düşey faylardır. Anılan ana faylara bağlı olarak gelişmiş bir çok kırık da değişik kesimlerde yer almaktadır.

Zemin Özellikleri

İzmir Metropolitan sahasının, dünyanın modern kentlerine oranla sağlıklı yapılaştığı söylenemez. Planlamada yapılan siyasi baskılardan kaynaklanan değişiklikler, çarpık yapılaşmayı da beraberinde getirmiştir. Bu istenmeyen kentleşme yerine 21. yüzyılda yaşanabilir, sağlıklı yeni yerleşim birimleri inşa ederek geleceği güvenle karşılamalıyız. Bunun için İzmir'in jeolojik yapısı ve tektonik özelliklerini iyi tespit edip yapılaşma yönünden zemin sınıflandırmasına önem verilmelidir.

İzmir'in jeolojik yapısında tespit edilen (4) litolojik birimin planlama, proje ve uygulama açısından farklı özelliklere sahip olduğu gözlenmektedir. İzmir ve çevresinde bulunan kayaların oluşum şekli, fiziksel özellikleri, mostra verdikleri morfolojik yerler (tepe, yamaç, düzlük), kalınlıkları, düzgün katmanlanma, tabaka kalınlıkları, katman eğim açıları, akma yapısı eğim açısı, altındaki kaya türü, yeraltı su potansiyeli, çatlaklı yapı, faylar, dere yatakları, yörenin iklim koşulları, zemin sınıflandırmasında etken olan faktörlerdir.

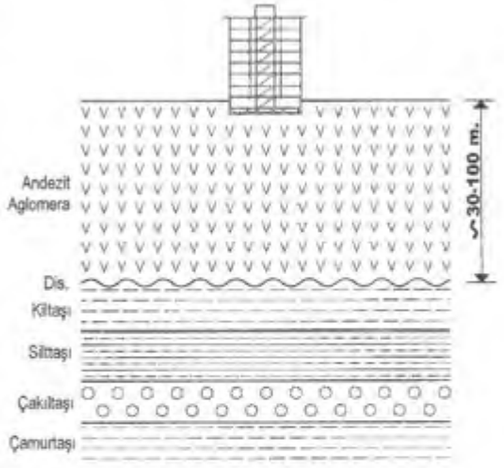

Egekent - Evka 2-3-4-5, Çiğli Koop.

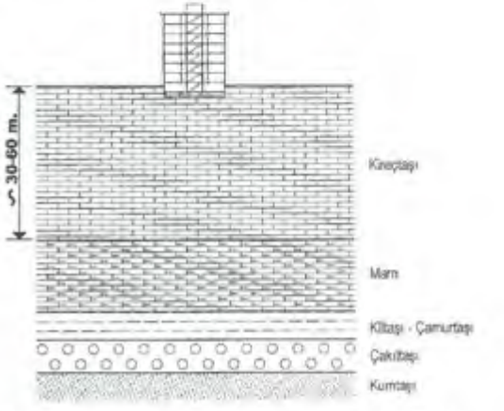

Evka 1 - DEÜ Mühendislik Fakültesi Kampüsü, MTK Sitesi

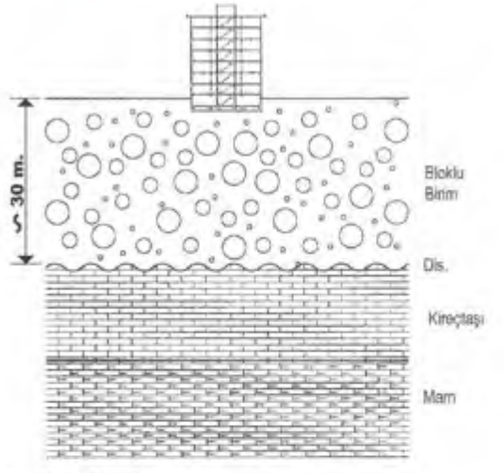

Bornova Merkez

İzmir Metropolitan sahasında saptanan litolojik birimlere göre bina temellerinin oturduğu zeminler aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir:

1 Çok iyi temel olma özelliğine sahip zeminler

2 İyi temel olma özelliğine sahip zeminler

3 Orta derecede temel olma özelliğine sahip zeminler

4 Zayıf (Uygun olmayan, ıslah gerektiren zeminler)

5 Çok Zayıf (Sulu ortamlar / bataklık / heyelan sahaları)

Bu sınıflamaya göre: İzmir'in çeşitli semtlerinde bina temellerinin oturduğu kaya birimleri şekillerle gösterilmiştir.

Sonuçlar ve Öneriler

1 Kentleşme de seçilen sahanın kaya yapısı / tektonik, zemin özellikleri, yapılaşma şekli jeolojiyle yakından ilişkilidir. Bu nedenle, günümüzde "Jeolojinin Önemi" zorunlu olarak öne çıkmıştır.

2 İzmir metropolitan sahasının jeolojik ve zemin özellikleri, yeraltı suyuna ilişkin makro / meso boyutta, yer yer detaylı jeolojik ve jeoteknik etüdler yapılmasına karşın bu çalışmaların tamamı düzenlenmiş şekilde yerel yönetimlerin arşivlerinde bulunmamaktadır. Bunların zaman yitirilmeden bir merkezde toplanarak "Bilgilenme Merkezi" oluşturulması öncelikle yerel yönetimlere, mimar ve mühendislere yarar sağlayacaktır.

3 İzmir'in birçok kesimi sağlıklı çok katlı yapılaşmaya uygun özelliklere sahip değildir. Bu sebepten dolayı, jeolojik, jeoteknik etüdlerin yapılmasının mutlaka zorunlu hale getirilmesi konusunda ısrarlı önerilerimiz, Marmara Bölgesindeki deprem sonucunda acı olarak yaşanmış ve günümüzde ilgili yasayla (Resmi Gazete 02 Eylül 1999, Sayı: 23804) kanuni zorunluluk haline gelmiştir.

4 Planlama, Koruma Amaçlı İmar Planları, İmar Planı, İmar İslah Planları ve Mevzii İmar Planları yapımlarında, yer seçimi büyük önem taşır. Yapılaşma öncesi yer seçiminde izlenecek yol:

a) Yörenin 1/25.000 ölçekli jeoloji haritasının hazırlanması

b) 1/5.000 Ölçekli paftalara jeolojik özelliklerin işlenmesi

c) 1/1.000 Ölçekli halihazır paftalara jeolojik özelliklerin işlenmesi

d) a,b,c şıklarından toplanan veriler kapsamında pafta alanlarıyla ilgili jeolojik etüd raporu hazırlanması

e) Paftalarda yeralan tüm parsellerin özelliklerine göre "Jeolojik Etüd Raporu" veya "Jeolojik ve Sondajlı Zemin Etüd Raporu" hazırlanması

f) Parsellerin zemin emniyetli gerilme katsayısının belirlenmesi

5 İmar planları ve İmar İslah Planları yapımında, Yeni Yapılaşma Proje Uygulamalarında "Uzman Jeoloji Mühendislerinin" de sorumluluk alması uygun olacaktır.

6 İzmir metropolitan sahasıyla ilgili zeminler, temel olma özelliklerine göre

sınıflandırılmış olup, İzmir'in genel zemin haritası hazırlanmıştır ●

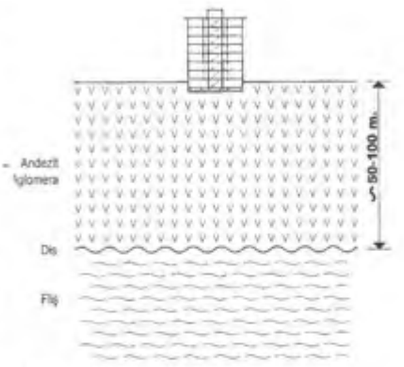

Üçyol - Nokta - Hakimevleri

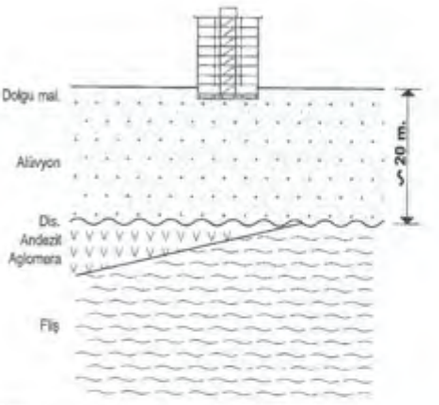

Mithatpaşa Caddesi sahil kesimi

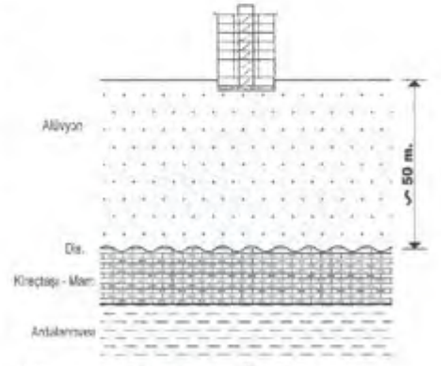

Bornova - E.Ü Kampüsü - Özkanlar

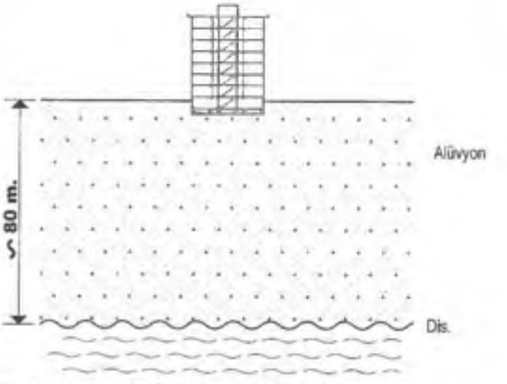

Karşıyaka - Çiğli - İnciraltı - Sahilevleri

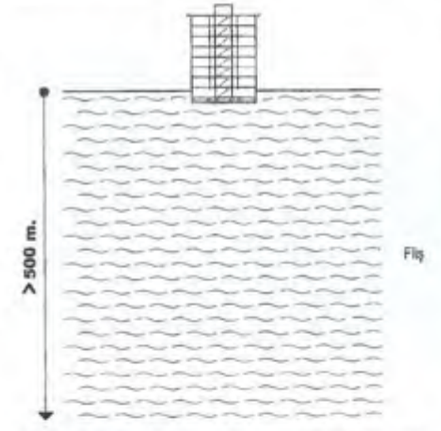

Poligon - Mimkent - Oyak Sitesi - Narkent - Ankent

İzmir Termal Princess Hotel (İzmir fliş formasyonu)

Narlıdere Gecekondu Evleri (İzmir fliş formasyonu)

Büyük Depremden İzlenimler

Mehmet Hamuroğlu
Mimar

Depremden 8 gün sonra sabah erken saatlerde Bursa'dan Yalova'ya girerken ilk bakışta sanki hiç bir şey olmamış gibiydi. Dikkatle bakınca, özellikle bacaların yıkıldığı, binalarda çatlaklar olduğu seçilebiliyordu. İlerledikçe ve kıyıya yaklaştıkça önce seyrek olarak, giderek daha sık, sağlı sollu tamamen yıkılmış, kaykılmış veya yalnız bir bölümü tahrip olmuş binalar görülmeye başladı. Değirmendere ve Gölcük'te ise tahribat çok büyük boyutlardaydı.

Şaşırtıcı olan, yıkıntıların arasında bulunan çok sayıda binada depremin etkisinin belirgin olmaması. Öyle ki binaların neden yıkıldığı yerine bazı binaların neden yıkılmadığı sorusu kafamızı karıştırmaya başladı ve bunlarla ilgili saptamalar yapmaya başladık.

Ama öncelikle, yıkılan binalardan sözetmek gerekiyor. Özellikle moloz, inşaat demiri ve ev eşyası yığını haline gelmiş olan binaları inceliyoruz. Bu binaların çökmesinin esas nedeninin beton kalitesi olduğu açıkça görülüyor. Çöp yığını halindeki enkazdan her nasılsa dağılmamış bir topak betonu elimize alıyoruz ve avuçlarımızın içinde bile ufalandığını veya bükerek elimizde kırabildiğimizi, yere sertçe fırlattığımızda paramparça olduğunu gözlüyoruz. Sanki beton yerine kerpiç kullanılmış. 5-6 katlı binaların enkazlarının yüksekliği 2.5 - 3 metreyi geçmiyor. Depremde ölenlerin en büyük kısmının bu tip çökmelerde olduğu açıktı ve böyle yıkılan bir binadan sağ çıkma olasılığı da pek görülmüyordu (Resim 1).

Ve hemen yanlarında, döşeme plakları, kirişler, kolonlar gibi betonarme elemanların birbirlerinden adeta koparak üstüste yığıldığı bir başka yıkılma biçimi daha gözleniyor. Bu binaların yıkılma nedeninin beton kalitesizliği değil, proje veya demir donatısı hataları veya zemindeki ve temeldeki sorunlar olduğu belirgin. Ancak bu tip binalarda çökme sırasında yıkıntının içinde kalanların ezilmeden sığınabilecekleri boşluklar oluşabiliyor. Hala depremin şokunu yaşayan bir bayan, bu şekilde yıkılmış olan evinin önünde, nasıl kurtarıldığını anlatıyor. Söyledikleri saptamamızı doğruluyor. Bir boşlukta sıkışarak hapis kalmış. Sabah gün ışıdığında komşular feryatlarını duyup kurtarmışlar (Resim 2).

1

Kanımızca, beton kalitesinin düşüklüğü ele alınması gereken ilk sorun. Bu sorunu doğuran olası nedenleri sıralıyoruz:

1. Betonun yaz sıcağında dökülmesi ve döküldükten sonra en az 14 gün sulanmaması: Halk deyimi ile, betonun yanmış olması.

2. Betonun çok sulu olarak dökülmesi: Meslek yaşamımızın uygulama sırasındaki en yaygın mücadele konusu bu olmuştu ve hala büyük ölçüde bu sorun sürmektedir. Hazır beton üretimi yaygınlaşmadan önceki "Mardin ekipleri"ni anımsıyoruz. Çorba gibi sulu sulu betonun dökülmesi bu ekiplerin kolayına gelirdi. Beton sıkılaştırma, şişleme, vibratör kullanma, kalıp tokmaklama gibi işlere gerek kalmaz, kalıp alındıktan sonra görünüşe göre pırıl pırıl bir beton ortaya çıkardı. Bir m^3 betonda 160-175 kg yerine 200 kg civarında su kullanılmasının kaçınılmaz sonucu olarak çok düşük bir mukavemet elde edilir. Hazır beton firmaları dahi beton pompasının daha rahat çalışması, işçilik kolaylığı gibi sebeplerle su/çimento oranını bozmaktadırlar. Bu o kadar hassas bir konudur ki beton dökülmeden önce agregadaki (kum-çakıl) nemin ölçülmesi ve bu miktarda suyun karışıma eksik katılması gerekir.

3. Betonun yeterince karıştırılmadan dökülmesi: Bir enkazda toz halindeki kalıntılar ile sağlam kalan elemanlar akla bunu getiriyor. Aynı karışım partisi içindeki farklılıkları, yıkık bir kolonun kısmen sağlam, kısmen ufalanmış olmasında gözleyebiliyoruz.

4. Agrega granülometrisinin bozuk olması: Kırık beton parçalarında ve ufalan-

mış enkazlarda kum/çakıl oranının bozuk olduğu hemen belli oluyor. Genellikle ülkemizde betonun rast gele temin edilen, analizi yapılmamış bir tüvenanla (doğada özellikle dere ve ırmak yataklarından doğrudan elde edilen kum-çakıl karışımı malzeme) veya kafadan ölçümsüz karışımlarla yapıldığı bilinen bir gerçektir.

5. Deniz kumunun betonda yıkanmadan kullanılması: Kumda bulunan deniz suyundaki klorürler hem beton mukavemetini azaltmakta hem de inşaat demirlerinin korozyonuna yol açarak beton ile demir arasındaki aderansı yok etmektedir.

6. Bozuk çimento kullanılması: Bu konu ülkemizde denetimsizdir ve çimento üretimi özel sektöre bütünü ile geçtiğinden beri kadere terk edilmiştir. Çünkü, bütün kentlerimizdeki inşaatlarda beton mukavemet deneyleri genellikle yapılmamaktadır ve tüketicilerin çoğunluğu satın aldıkları çimentoyla ilgili hiç bir sorgulamaya gerek duymamaktadırlar.

7. Çimentonun kar amacı ile gerekenden az kullanılması: Belki de en yaygın olgunun bu olabileceği bu tip binaları yapan müteahhitlerin çoğunu tanımamızdan dolayı en büyük olasılıktır. Gölcük'te balkonların uçlarında yapılan sarkmalarda küçük kemerli süslerin kullanıldığı çok sayıda enkazı farklı yerlerde gözledik. Doğal olarak, bunu bir müteahhidin bütün inşaatlarında bir imza gibi kullanmış olduğunu düşündük. Dolayısıyla bütün binalarda aynı standardın yakalanmış olması bunun ancak çimento eksikliği ile yapılabileceğini akla getirmektedir.

Demir eksikliği, etriyelerin yetersizliği, uygulama hataları, zemin problemleri, proje hataları gibi nedenlerle meydana gelen hasarların, yıkılmaların biçimi ile BETON MUKAVEMETSİZLİĞİ nedeni ile ortaya çıkan tahribatı iki ayrı grupta incelemek gerekir. Kimlerin, hangi sistematikle bölgedeki hasar tespitini yaptıklarını bilmiyoruz. Ancak, kanımızca BETON konusu başlıbaşına özel olarak ele alınması gereken bir konudur. Çünkü can kayıplarının beton mukavemetsizliğinden dolayı meydana gelen çökmelerde en yüksek sayıda olduğu açıkça görülmektedir.

Bunların dışında hasarlı ve yıkılan binalarda gözlediğimiz önemli bir konunun mimarların gündemine gelmesi gerektiği kanısındayız. İki yıldır yürürlükte olan deprem yönetmeliğinde "YUMUŞAK KAT" özel bir şekilde yer almaktadır. Bu terimle özellikle dükkan olarak kullanılan zemin katlar kastedilmektedir. Gerçekten de, bu depremde çoğunlukla, çok katlı binalardaki zemin katların adeta tırpanla biçilircesine yıkıldığını ve üst konut katlarının ise bu ortadan kalkan zemin katın üstüne oturuverdiğini veya binanın zemin kat kolonlarının üstünden koparak yana kayarak devrilmiş olduğunu gözledik (Resim 3). Bu öylesine belirgindi ki, Gölcük'te askeri lojmanların bulunduğu caddenin bir tarafındaki sivil binaların hemen tümü zemin katlardan dolayı ya yıkılmış ya da ağır hasarlıyken, zemin katların lojman olarak kullanıldığı caddenin diğer tarafındaki çok katlı askeri lojmanlarda pencere camları bile kırılmamıştı.

Bu olgu, taşıyıcı olmayan bölme duvarlarının deprem sırasında binada yatay deprem kuvvetlerine karşı rol almasından kaynaklanmaktadır. Bu rol, statik hesaplar sırasında gözönüne alınamamaktadır. Çünkü karkas bir yapıda bölme duvarları yapıldığı katları rijid hale getirmektedir. Buna karşılık, bölme duvarları olmayan ve dükkan olarak kullanılan zemin katlar esnek bir kafes haline gelmekte ve bina için hesaplarda öngörülen davranış sistemi deprem sırasında değişmektedir. Bunun sonucunda zemin kat kolonlarının birinci kat kirişleri ile birleşimleri mafsal haline gelmekte, momentlerin karkas sistemi içindeki dağılımı gerçekleşememekte ve bina zemin kat kolonlarının üstünden koparak zemine kayarak oturmakta veya devrilmektedir.

Bunu şu örnekle basit bir biçimde anlatalım: Bir koli kutusunu bölme duvarlı katların bütünü olarak kabul edelim. Bildiğiniz gibi bir koli kutusu hayli rijittir ve yan kuv-

2

3

4

5

6

7

8

vetlere karşı bir bütün olarak davranır. Bu koli kutusunun altına ince çubuklar yapıştırarak yerden yükseltelim. Çubukların yerle birleşimleri sabit olacağından yandan gelen herhangi bir kuvvetin etkileyeceği tek yer doğal olarak çubukları koliye yapıştırdığımız noktalar olacaktır.

Bir başka deyişle, deprem kuvveti karşısında yumuşak katın üzerindeki katlar sanki yığma yapı gibi davranmakta, zemin kat ise tek başına karkas olarak davranmaya devam etmektedir.

Elbette, bu gözlemlerimiz bundan böyle zemin katların dükkan olamayacağı anlamına gelmez. Yalnız bilinmelidir ki, zemin katların bölme duvarsız bir kat olması durumunda zemin kat kolonları bugüne kadar alıştığımız ebatların üstüne çıkacak, kolonların ve perde duvarların yönleri ciddi şekilde etüd edilecektir. Proje sırasında yapmaya çok korktuğumuz yassı kirişli ve çok katlı binaların, büyük ebatlı zemin kat kolonları sayesinde depremi nasıl atlattıkları da ilginç bir gözlemimizdi (Resim 4).

Alçak bölme duvarlarının, pencere parapetlerinin de binanın taşıyıcı sistemine ağır hasarlar verdiğini gözledik. Bugüne kadar hiç aklımıza gelmeyen bu hususun da binaları nasıl etkilediğini iyi bilmemiz, bununla ilgili detaylandırmayı titiz yapmamız ve kolondan kolona bant pencereleri yaparken uygun detaylar bulmamız gerekmektedir. Gölcük'te bir okulun cephesindeki kolona parapet duvarlarının verdiği hasar bunu çok güzel anlatıyor (Resim 5).

Betonarme karkas sistemin doğru dizayn edilmemesi, hesap hataları, beton ve demir uygulamasında bozukluklar bu depremin ortaya koyduğu en acı gerçeklerdendir. Elbette, depremlerde hasar riski çok yüksek bölgelerde imar kararlarının herhangi bir jeolojik etüd yapılmadan veya jeolojik etüdler ve raporlar gözardı edilerek yapıldığını biliyoruz ve bu konunun inşaatların niteliksizliğinden daha önemli olduğuna inanıyoruz. Ancak, betonarme karkas yapı sisteminin dizaynının ve uygulamasının ne kadar ciddi yapılması gereken bir iş olduğu da artık herkes tarafından bilinmelidir. Bu iş halkın kendiliğinden yaptığı bir iş olmaktan çıkarılmalıdır. Betonarme karkas yapılar çok yoğun bir teknik çalışma ve denetim sonucunda gerçekleştirilmelidir. Kolay kolay izin verilmemeli ve denetlenmelidir.

Betonarme karkas yapı sisteminin artık bir tartışmaya açılması zamanı gelmiştir. Türkiye'de sivil ve resmi binaların çok büyük bir kesiti yığma olarak yapılabilecekken betonarme karkas olarak yapılmaktadır. Gölcük ve Değirmendere' de iki katlı yığma yapılar oldukça yaşlı olmalarına rağmen basit hasarlarla depremden sağlıklı çıktılar (Resim 6-7). Betonarme karkas yapıların plan düzenlemelerinde sağladığı esneklik avantajı, genellikle konut, işyeri ve okul yapılarında kullanılmamakta, konut ve okul binalarının kat planları zaten birbirinin aynı olmaktadır. Yığma inşaat maliyetinin betonarme karkastan daha düşük olduğunu bilmemize rağmen yapı kültürümüzden yığma yapı geleneğini neredeyse yok etmiş olmamızın herhangi bir akılcı yanı yoktur. Ayrıca, betonarme karkas yapıların uygulaması için yüksek düzeyde teknolojik hesaplamalar, ekipmanlar, malzemeler ve çok tecrübeli teknik elemanlar gerekmektedir. Elbette yığma olarak yapılması rasyonel ve olanaklı olmayan yüksek yapılar, hastaneler, geniş açıklık gerektiren kullanışlar, hava limanları, depolar, atölye ve fabrikaların karkas sistemlerle yapılması gereklidir. Ancak, iki ve üç katlı kent konutları, ikincil konutlar, büro ve küçük işyerleri gibi binaların yığma olarak yapılmaması için bir neden yoktur.

Bu arada FAY HATTI hurafesine de değinmek gerekiyor. Bugünlerde herkes harıl harıl fay hatlarının nerelerden geçtiği üzerine bilgi sahibi olmak için çırpınıyor. Büyük depremin merkezi olduğu belirtilen Değirmendere'de fay hattının en belirgin bölgesinde bütün binalar yıkılmamıştı (Resim 8). Resimde fay hattı yola dik olarak görülüyor. Sol taraftaki duvar, fay hattında parçalanmış ve fayın her iki yanı birbirlerine göre iki metreden fazla kaymıştı. Bu kaymayı duvarın istikametinden açıkça okuyabiliyoruz. Depremin şiddeti mutlaka fay hattının tam üzerinde en yüksek olmayabiliyor. Fay hattından çok uzakta İstanbul Avcılar'da depremin şiddeti en az Gölcük'teki kadar olmuştur. Önemli olan fay hattının ne kadar yakınında veya üzerinde olup olunmadığı değil bir yapının oturduğu zeminin karakteridir. Binalarının fay hattı üzerinde olup olmadığını araştıranların, binalarının zeminlerini, temellerini, uygulamalarını araştırmaya öncelik vermeleri daha doğrudur.

Büyük depremin önemli bir katkısı da gerçek kent ve bölge ve planlamasının gerekliliğinin gündeme gelmesidir. Bugün imar planı olarak adlandırdığımız kağıtların aslında plan değil, çıkar çevrelerinin uygulamalarının legalize edilmesi için kullanılan bir döküman olduğunu hatırlamamızda yarar vardır. Bu depremin yıkıntıları, Marmara Bölgesini Türkiye'nin sanayi ve nüfusunun en yoğun olduğu yer haline getiren akıl dışı politikaların vardığı çıkmazı sergilemektedir ●

Zorunluluklar, Tasarım, Deprem

Hasan Topal
Mimar, Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yönetim Kurulu Sekreter Üyesi

17 Ağustos 1999 tarihinde yaşanan 7.4 büyüklüğündeki Kocaeli-İzmit depremi ile başlayan, çok büyük yıkım ve can kaybına neden olan yer sarsıntıları aralıksız denecek şekilde çeşitli büyüklüklerde sürüyor. Yerbilimi uzmanlarının öncü, artçı, ana şok vb. tanımlamaları ve arayışları, tartışmaları devam ederken 12 Kasım 1999 tarihinde bu kez 7.2 aletsel büyüklükte bir sarsıntı Bolu ve Düzce'de yine çok büyük yıkımlara, can kayıplarına neden oluyor.

Kıtaların hareketinden kaynaklanan baskı ve enerji birikimi sonunda başta Kuzey Anadolu Fay Hattı olmak üzere çeşitli fay zonları ülkemiz topraklarının %92'sini deprem riski yüksek bir alan haline getiriyor.

Gerek daha önce yaşanan Gediz, Varto, Narman, Erzincan, Dinar, Ceyhan depremleri sonunda, gerekse en son yaşanan Kocaeli-İzmit ve Bolu-Düzce depremlerinin sonunda hazırlanan rapor ve yapılan incelemeler, çok basit yapım tekniklerine bile uyulmadan yapılan binaların çok ağır yıkım ve tahribata neden olduğu sonucuna varmaktadır.

Yapı ve yer bilimleri uzmanlarının, depreme karşı alınacak önlemler hakkında çeşitli aşamaları kapsayan öneri ve görüşleri genel ilkeleri ortaya koyarken, özellikle strüktürel yapı kurgusunun (tasarımının) kesin kuralları olması, bu kurallardan en basitinin de mühendislik bilimi açısından rijit geometrik formların önerilmesi şeklinde gelişmesi yapı tasarımında kısıtlılıkları gündeme getiriyor.

Öncelikle inşaat mühendisliği alanından yapılan saptamalarda, yıkılan yapılarda tehlike katı (yumuşak kat) ve yapı simetrisinin olmayışı en büyük eleştiri konusu halini almakta, ülkemizdeki konvansiyonel yapı geleneğinin yoğun olarak uygulanış şekli, yukarıda belirtilen mimari tercihlerden çok, sektörde gerek işçilik, gerekse malzemenin yetersizliklerinin tartışmasını yaratamıyor. Kuşkusuz üretilen projelerin ve mimari kararların ülke koşullarını gözetmesi, ülke kaynaklarına göre öngörülmesi doğru bir tercih olacaktır. Ancak yine yıkılan ya da ağır hasar gören yapılar incelendiğinde, başta malzeme olmak üzere, işçilik, uygulama ve yapının yapıldığı zeminin uygun olmayışının ana etken olduğu bütün herkesin üzerinde birleştiği sonuç olmaktadır.

Kentleşme ve yapılaşma sürecinde, planlama kademelerine uygun, şehircilik biliminin veri ve standartlarına sahip kararlar alınamayışı, bir başka ifade ile, zeminin jeolojik yapısını hiç dikkate almayan gelişmeler, bu büyük yıkımın ana nedenlerinden birisi olmaktadır. Alüvyon zeminler üzerine, fay hatları üzerine, bütün bilimsel ve teknik koşullar bir yana bırakılarak verilen yüksek yoğunluklu ve çok katlı, üstelik denetimsiz yapılaşma ağır yıkım sonucunu doğuruyor.

Yerleşme kararları oluşturulurken bu alandaki eksikler tamamlandığında diğer ülkelerde olduğu gibi, planlı, denetimli yapılaşma ve konu ile ilgili bütün uzmanlık alanları ve kurumların sorumluluğu, ehliyeti, güvencesi oluşturulduğunda, sistemin mimari tasarım hatalarına dönük sorgulanması ortadan kalkacaktır.

Statik proje ve hesapların yapımı sırasında, teknoloji ve maliyet kuşkusuz önemli olmakla birlikte, mimari tasarımın öngördüğü mekan ve formların elde edilmesi için gerekli özen ve arayış gösterilmediğinde tedbir olarak farklı ve zor olanın seçilmesi yerine bilinen ilk yönteme dönük talepler gelişmektedir.

Yapı sisteminden, teknolojisine, imalatına kadar geleneksel kalıpların dışına çıkmamaya dönük önermeler, depreme karşı dayanıklı yapı tasarımının dar bir kapsamda sonuçlanmasını gündeme getirmektedir. Örneğin 1. derece deprem bölgelerinde kitle içinde atriumların yapılmaması, katlarda duvarsız hacimlerin oluşturulmaması, bodrum ve zemin katların yalnızca kolonlar üzerinde bulunmaması, aralarına bölme duvarı örülmesi vb. bir dizi tasarım kısıtlılıkları önerilebilmektedir.

Anadolu gibi hatta daha sık tektonik hareketlerin olageldiği diğer coğrafyalarda, ABD, Japonya, Meksika vb, yapılan yapılara bakıldığında hemen yukarıda sıralanan gerçeklere hiç uymayan mimari tasarımların sonucunda belkide hayretle karşılanacak binalar görülmektedir. Bu binaların 7.4 ya da 7.2 büyüklüğündeki yer hareketlerini hiç hasar görmeden atlatabildikleri de bilinmektedir.

46 katlı yapı zeminden yaklaşık 5 kat yüksekliğinde kolonadlı bir boşlukta geri çekilmiş (Tehlike katı oluşturulmuş?) San Francisco.

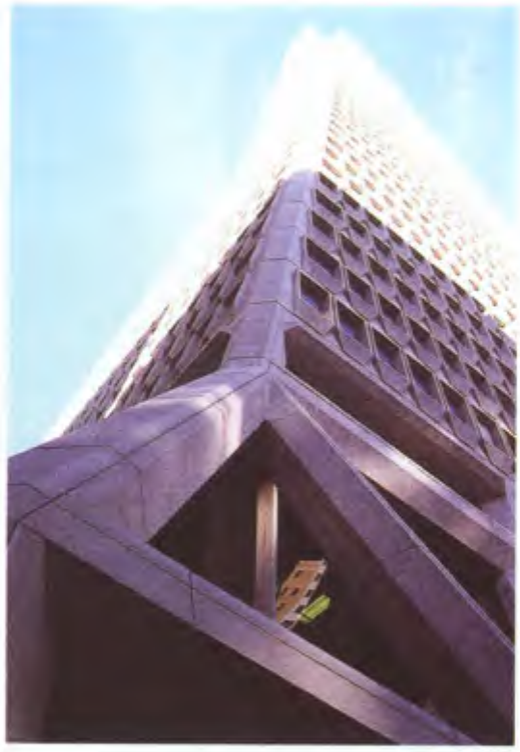

Yapı çok katlı olmakla birlikte simetrik forma sahip değil, San Diego

Fotoğraflar:Hasan Topal

50 katlı Amerika Piramidi binasının köşe kolonları ve dış cephedeki taşıyıcıları açıları değişerek yükleri zemine aktarıyor.Köşe kolonlar 4 parça halinde, San Francisco

Geriye dönüp, depreme karşı güvenli yapılar elde etmenin olmazsa olmaz koşullarının belki de tasarım boyutunda sorgulanması gerekmektedir. Sorgulamanın esasını ise, hangi teknoloji ve yapım sistemi seçilirse o sistemin teknik koşullarının uygulanıp uygulanmadığının, işçilik ve malzeme standartlarının yeterli olup olmadığının ve denetim altında, bütün süreci raporlarla izlenebilen yapılar yapılıp yapılmadığının oluşturması gündeme getirilmelidir.

Çelik ya da betonarme yapıların kendilerine özgü tasarım kısıtlılıkları yaratan özellikleri zaten vardır. Esas olan deprem riski her kademede, planlamadan, yapının uygulanıp kullanıma açılıncaya kadar hatta kullanım süresinde bile göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak bu noktada yapım tekniği, malzeme seçimi, hatta uzmanların yeterlilik ve deneyimleri gibi daha temel gerekliliklerin yapım süreçlerine yansıtılması öncelikli uygulamalar olmalıdır.

Mühendislik biliminin ulaştığı düzeye bakıldığında bütün bu yaklaşımların elde edilmesi mümkündür, örnekleri vardır. Sanırım ülkemizde de topyekün bir sorgulama yapılarak, deprem, zemin, planlama, yapı denetim süreçlerinde her alanın gereklerinin tam olarak yerine getirilmesi, bunun için de varolan bilgi birikiminin uygulamaya dönüşmesinde ortaya çıkan yasal boşlukların tamamlanmasına yönelik çalışmaların yapılması, kaçınılmazdır ●

Konsollar 6 metreye yakın ve tehlikeli deprem kuşağında, San Diego

17 Ağustos Depreminin Düşündürdükleri

Güney Dinç
Avukat, Mimarlar Odası İzmir Şubesi Hukuk Danışmanı

Konak'ta, arı peteği örneği bir işhanındaki odamdayım. Masamın üzerinde İzmir ve çevresinin fay kırığı haritası duruyor. Altıncı kattaki pencereden, Alsancak - Basmane üçgenindeki beton çatıları izliyorum. Aralarından fırlayan üç gökdelenin kendilerinden öncekileri küçümseyen bir görünümleri var. Yalnız insanlara değil, öteki yapılara da tepeden bakıyorlar. Daha arkalarda, Bayraklı - Naldöken sırtlarına tırmanan, güneş vurdukça parıldayan çok katlı beyaz bir duvar örülüyor.

Alışageldiğim görüntüyü, bu sabah ürkütüyle izliyorum. Korkularımın kaynağı doğa değil. Doğa yasaları, aymazlığa ödün vermeden, tıkır tıkır işliyor. Bilimin, tekniğin doruklaştığı bir çağda, böylesine akıl dışı kentleşmeyi yeğleyen insanlardan korkuyorum, kendimden utanıyorum.

Kaynaklara göre, İzmir'de bilinen ilk büyük deprem İ.S. 668 yılında yaşanmış, 20.000 kişi ölmüş. O yıllarda, böylesine kalabalık kentler yoktu İzmir'de. Demek ki deprem, İonya'nın büyük bir bölümünü yerle bir etmiş.

Yaşadığım, anımsadığım son 60 yılın büyük depremlerini, belleğimi zorlamadan art arda sıralayabiliyorum. Erzincan, Ilgaz, Fethiye, Varto, Çanakkale-Çan, Gediz-Kütahya-Emet, Dinar, Erzincan, Adana-Ceyhan ve 17 Ağustos...

Pencereden bir kez daha bakıyorum. Gelecekteki büyük depreme sunulan yapıları izliyorum. Belki bu yazı bitmeden, belki eli ya da yüz yıl sonra yaşanacak yeni bir sarsıntıda bilinçsizliğin yıkıntılarına dönüşecek olan beton yığınlarını görüyorum. Ve acıyorum insanlara. Ne ödünler verdiler yaşamlarından, kişiliklerini çiğnediler, oluk oluk para akıttılar, alınteri döktüler, özendiler, süslediler, yerleştiler sevimli konutlarına, kendilerinin ve henüz doğmamış torunlarının başlarına çöksün diye...

Şimdi tartışıyoruz. Yirminci yüzyılın son demlerinde yaşanan 17 Ağustos depremi bir doğal afet midir, allahın laneti mi, kurumsallığın çöküşü mü, yoksa insanı insan yapan niteliklerin yitirilmesi mi?

Bireylerin, hele toplumların yaşamında 45 saniyenin ne önemi var? Oysa sarsıntı olanca gücüyle sürüyor. Sürmelidir de... Çöken yapılarla yetinmemeliyiz. Boş kafaların içinde yuvalanan ilkel bencilliğin kural tanımazlığı, devletin kanatları altında örgütlenen yağma odaklarının soyguncuğu çökene dek, bu sarsıntı sürmelidir.

Depremlerin yabancısı değiliz. Türkiye depremlerle birlikte yaşamak zorunda. Herkesin bildiği bu beylik saptama bile, içine düştüğümüz aymazlığın boyutlarını sergilemeye yeterlidir.

Deneyimlerimiz var. Böyle durumlarda neler yapıldığını biliyoruz. Olayların doğrudan sorumluluğunu taşımayan yurttaşların sırtına yüklenecek ek vergilerin yanısıra, yasaların eksikliğinden, yaptırımların yetersizliğinden söz edecekler. Bir işe yaramayacak, belki de dönem sonunda kadük olacak öneri ve tasarılar hazırlayacaklar. Yapıların denetimini ayrıcalıklı tekellere veren, doğal olaylara karşı belirgin bir yükümlülük altına girmemesine karşın kolay para kazanma alışkanlığındaki holdinglere yeni servet kapıları açan "yapı sigortası" zorunluluğu getirecekler. Eğer bu girişim-

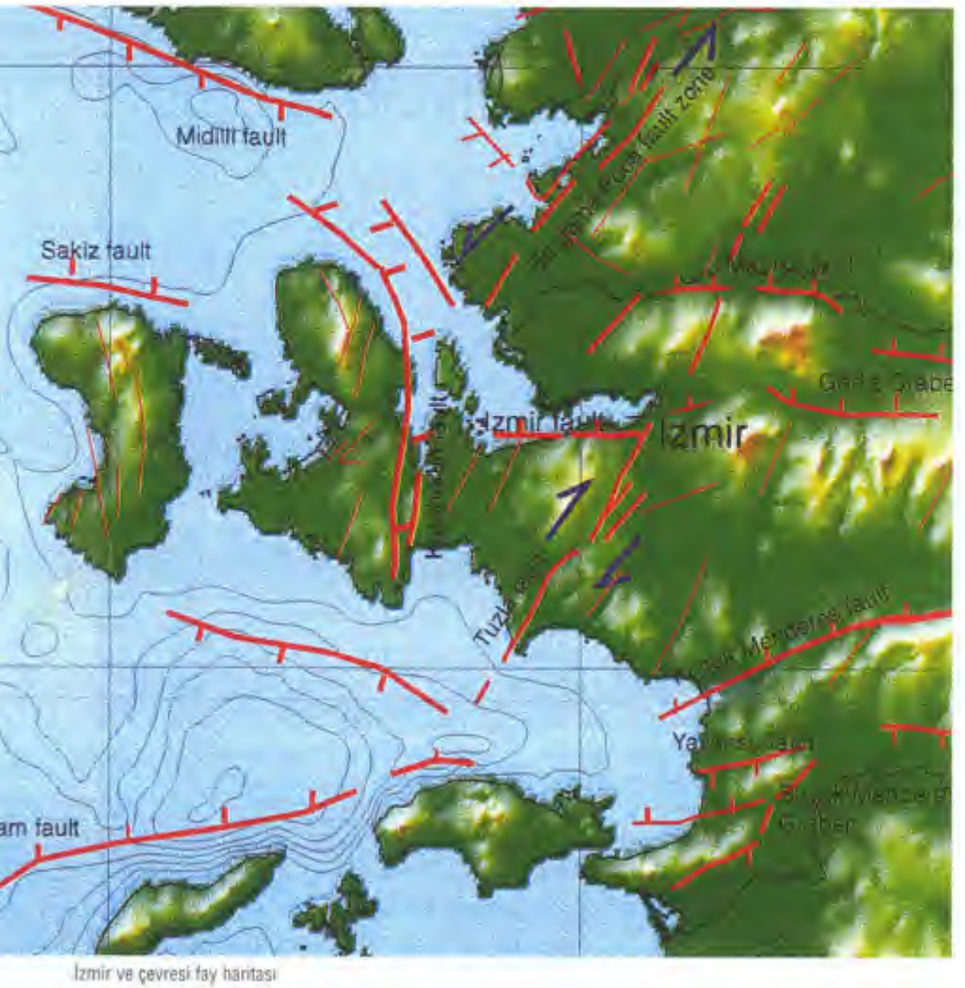

İzmir ve çevresi fay haritası

lerinde başarılı olurlarsa, herkes için yaşamı pahalılaştıracaklar ama, hiç bir soruna kalıcı çözüm getiremeyecekler.

Yasalar gerçekten yetersiz mi? Kurumlar ve kişiler, uygulamakla yükümlü oldukları yasaları biliyorlar mı?

Yapılaşma süreci, planlama ile birlikte başlıyor. Ülke düzeyindeki "konut, sanayi, tarım, turizm, ulaşım gibi yerleşme ve arazi kullanılması kararlarını belirleyen" çevre düzeni planlarını yapma ve değiştirme yetkileri, 3194 sayılı İmar Yasası'nın 5. ve 9. maddelerine göre İmar ve İskan Bakanlığı'nın görevlerine giriyor.

Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair 7269 sayılı yasanın 2. maddesi, "... yer sarsıntısı, yer kayması, kaya düşmesi gibi afetlere uğramış veya uğrayabilir" bölgelerin saptanıp haritalara ve imar planlarına işlenmesini öngörüyor.

3621 sayılı Kıyı Yasası, "... kıyılarda ve sahil şeritlerinde planlama ve yapılanma esaslarını, doldurma ve kurutma yolu ile arazi kazanma ve kullanma..." ilkelerini belirliyor.

Her üç yasa da, başta Bayındırlık ve İskan Bakanlığı olmak üzere, kamusal organlara çeşitli görevler veriyor.

17 Ağustos depreminden sonra herkes sorumlu avına çıktı. İşin bu yönünü yargıya bırakalım. Devletin, öncelikle kendi sorumluluğunu sorgulaması gerekmiyor mu? Bilime aykırı, akıl dışı, kural tanımaz yapılaşmanın temelinde devletin kusuru ve sorumluluğu yok mu?

Ülkemizde yatay yapılaşmadan dikey yapılaşmaya geçiş, özellikle son 30-40 yılın ürünü. Depremin vurduğu yerleşimlerden bazıları çok daha yakın zamanlarda üretildi. Denizlerin, kıyıların doldurulması yoluyla arsa kazanmak ise, izlediğimiz davalarda da gördüğümüz gibi, erteleyemediğimiz tutkularımız arasında. Anlaşılıyor ki, bölge planlarında, çevre düzeni planlarında deprem olgusu, Bakanlıklar düzeyinde yeterince değerlendirilemedi. Sorumluluğu savuşturmak amacıyla konulan ve onaylanan planın bütünlüğüyle uzlaşmaz çelişki biçiminde kalan kalan plan notları ise, yerel yönetimlerce hiç umursanmadı. Ruhsat veren kamu birimlerinden arsa sahiplerine, girişimcilere kadar, yapılaşma sürecine katılan tüm kişi ve kurumların "gereksiz formaliteler" olarak niteledikleri göstermelik önlemlerde kolaylıkla anlaşılabildi. Ve sonuçta bugünlere gelindi...

Deprem kuşağında yaşamamıza karşın, uzun yıllar deprem olgusunu soyut bir kavram gibi algıladık. Ancak 17 Ağustos'ta yer yerinden oynadığı, kentler başımıza göçtüğü zaman, depremlerin somut olaylar olduğunu anlamaya başladık. Anladık da ne oldu?

Tüm varsıllıklarını apartmanlara gömen kimi dostlar, sert zeminlerde bir iki katlı yapılaşmaya gidebilecekleri güvenli yerlerin arayışına girdiler. Sanki hiç sinemaya gitmeyecekler, çarşıda pazarda dolaşmayacaklar, mahkemelere, okullara, cezaevlerine, topluma açık yapılara işleri düşmeyecekmiş gibi, bireysel kurtuluşu amaçlayan çözümlere yöneldiler.

Kamu adına neler yapıldı? Şimdilik 2.9.1999 günlü ve 23804 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "3030 Sayılı Kanun Kapsamı Dışında Kalan Belediyeler Tip İmar Yönetmeliği Değişikliği" ile, yapı ruhsatı almak için yapılacak başvurulara "parselin durumunu belirleyen jeolojik raporun" eklenmesi zorunluluğu getirildi. Anlaşılıyor ki diğer yönetmelikler de değiştirilerek arsaların jeolojik raporları istenecek. Hiç kuşku yok ki, bu değişim parsel ölçeğinde olumlu bir gelişmedir. Ancak deprem kuşağındaki kentlerde, fay kırığı üzerindeki yerleşimler aynı konumlarını korudukları sürece çok fazla bir yarar sağlamayacağı da kolaylıkla görülebilmektedir.

Kalıcı çözümler ise, bilimin öncülüğünde uzun soluklu çalışmalarla sağlanabilir. Yeni açılımlar için yalnız son ateşin düştüğü Kuzeydoğu Anadolu Fayı'nın değil, tüm ülkenin büyüteç altına alınması gerekiyor. Tıkabasa doldurulmuş kentlerde, üst üste yaşamak zorunda mıyız? Olası depremlere açık kentlerdeki alışageldiğimiz yapılaşmalar durdurulamaz mı? Belirlenecek güvenli bölgelerde, insanlığın ortak birikimlerinden yararlanılarak yeni semtler, giderek yeni kentler kurulamaz mı? İmar aflarının ulaşamayacağı böylesine katı bir hukuku yaratıp, ödünsüz uygulama becerisini gösterebilir miyiz?

Tüm uygarlıklar birbirinin üzerine aşılanırken, hep düşünmüşümdür, insanlar neden Metropolis'i, Nation'u, görkemli Ephesos'u bırakıp başka yerlere göçtüler diye...●

Terzinin Kendi Söküğü, Mimarın Kendi Evi

Gürhan Tümer
Prof. Dr. DEÜ Mimarlık Fakültesi, Öğretim Üyesi

İKİ SORU, İKİ YANIT

Terzi kendi söküğünü dikebilir mi?

Mimar kendi evini yapabilir mi?

Bu sorulardan birincisi, dilimizdeki bir atasözüyle, kesin bir biçimde ve olumsuz olarak yanıtlanmıştır : "Terzi kendi söküğünü dikemez."

İkinci soruya gelince :

Bundan yıllar önce, fakültenin koridorundaki ayaküstü bir konuşma sırasında, bir meslektaşım bana, mimarın kendine ev yapmasının çok zor olduğunu, kendisinin bunu bir türlü beceremediğini söylemişti ama, bildiğim kadarıyla, ne Türkçe'de, ne de başka bir dilde, "Mimar kendi evini yapamaz" diye ya da benzeri bir deyiş yoktur ve dahası, kendine ev yapmış olan birçok mimar vardır. Tıpkı, kendi söküğünü dikmiş olan birçok terzinin varolması gibi.

YENİ İKİ SORU, YENİ İKİ YANIT

Öyleyse, yukarıdaki soruları değiştirerek, şu hâle getirmek, belki de daha doğru, daha ilginç olacaktır :

Acaba, terzinin, kendi söküğünü dikerken karşılaştığı sorunlar, başkasının söküğünü dikerken karşılaştığı sorunlardan farklı mıdır? Eğer yanıt "Evet" ise, aradaki fark nedir?

Acaba, mimarın, kendi evini yaparken karşılaştığı sorunlar, başkasının evini yaparken karşılaştığı sorunlardan farklı mıdır? Eğer yanıt "Evet" ise, aradaki fark nedir?

Ben, sökükler arasında herhangi bir farkın bulunmadığını düşünüyorum. Bence, terzi ve kendi söküğü sözkonusu olduğunda, sorun, asla ve asla kuramsal, düşünsel, felsefi olmayıp, doğrudan doğruya, pratik, bir başka deyişle, değerler skalası içinde, alt düzeylerde bulunan birtakım gerekçelerden kaynaklanır. Şöyle ki : Yine bence, terzi kendi söküğünü, bu işi yapmaya kalktığında, psikolojik ya da metafizik birtakım bunalımların ortasına, göbeğine düştüğünden, bunların içinden çıkamadığından değil, örneğin, başkalarının giysilerini, başkalarının sökülerini dikmekten vakit bulamadığı ya da belki de, bu işlerden bıktığı ve sıra kendininkilere geldiğinde, dinlenmeyi, eğlenmeyi, tembelliği, aylaklığı, çalışmaya yeğlediği için dikemez.

Mimarlara gelince, onların da bir bölümünün, kendi evini aynı ya da benzer nedenlerle yapmadığı, yapamadığı varsayılabilir. Ancak, ben mimar ve kendi evi sözkonusu olduğunda, daha başka etkenlerin, daha başka boyutların da devreye girdiğini, girebildiğini, girmesi gerektiğini düşünüyorum ve bu etkenlerin, bu boyutların sayılarının hiç de az olmadığına inanıyorum. Ama, aşağıdaki satırlarda, bunların yalnızca birkaç tanesine değineceğim, soruna, belli açılardan yaklaşacağım.

İNSAN ve EVİ

Öyle sanıyorum ki, sorunun kökenini, mimarla kendi evi arasındaki ilişkiden önce, daha genelde, herhangi bir insanla, o insanın evi arasındaki ilişkide aramak ve mimarın kendi eviyle ilişkisinin, bunun özel bir hâli olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Şöyle ki :

Ev, kişiye özel mekânların en özelidir. Gerçekten de, bütün öteki mekânlar, şu ya da bu oranda, başkalarının da mekânlarıdır. Onları, başkalarıyla paylaşmak zorundayızdır ve paylaşırız. Hiç kuşkusuz, evimizi de başkalarına açabiliriz, başkalarıyla paylaşabiliriz; ama bu bir zorunluluk değildir ve çok yaygın da değildir. Dahası, böyle bir paylaşımın, insanın doğasına aykırı olduğu bile söylenebilir. Çeşitli ütopyalardaki, çeşitli ortak yaşam modellerinin, uygulamaya sokulduğunda başarıya ulaşılamamasının en önemli nedeni, bence budur. Daha felsefi, daha metafizik düzeyde düşünüldüğünde ise, Sartre'ın, ünlü "Cehennem başkalarıdır" sözünden yola çıkarak, başkalarıyla paylaşılan bir evin, bir cehenneme dönüşme olasılığının çok yüksek olduğu da, rahatça söylenebilir.

Özetle, herkesin kendi evi biriciktir, onunla bütünleşmiştir, onu, onun karakterini, ruhunu, kültürünü, yaşam biçimini yansıtır.

Abdülhak Şinasi Hisar'dan yaptığım şu alıntılar, insanla evi arasındaki bu çok yakın ilişkiyi, çok duyarlı, çok açık seçik bir biçimde ortaya koymaktadır :

"Yaşanan günlerle geceler içinde, çocukla evin arasında büyük bir mahremiyet doğar ve çocuk, içinde yaşadığı evi, kendisine süt veren canlı bir mahlûk gibi sevmesini, onun gönlünü açarak, içindeki musikileri duymasını bilir. (Çamlıca'daki Eniştemizin Köşkü)

.....

Bu yalıların hepsi de canlı gibi görünürlerdi. Güya, hepsine, tanıdıklarımızın huyları ve şefkatleri sinmişti. Yüzleri, sevdiğimiz yüzlere; kapıları, sözlerini bildiğimiz ağızların susmasına [...] benzerdi." (Yalıların Önünden Geçiş.)

Bir başka yazarımızın, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun, "Kiralık Konak" adlı romanını okuduğumuzda da, sözü edilen konakla, o konağın sahibi olan Naim Efendi arasında, çok yakın bir ilişkinin, çarpıcı bir benzerliğin, dahası, bir aynılığın bulunduğunu görürüz : Naim Efendi de, evi de, çağdışı kalmıştır; her ikisi de, zamana ayak uyduramamaktadır; her ikisi de dökülmektedir; konak da, sahibi de, birlikte yokolmak üzeredirler; birbirlerinin aynası gibidirler.

Lewis Carroll'un, "Alice Harikalar Ülkesinde" adlı, dünyaca ünlü masalında yer alan şu satırlar ise, hayvanlar ve evleri sözkonusu olduğunda da, aynı şeyin geçerli olduğunu düşündürmektedir :

"[Alice] pek o kadar uzun yürümemişti ki, Mart Tavşanı'nın evi gözüktü. Bunun, tavşanın evi olacağını tahmin etti, çünkü evin bacaları tavşan kulağı biçimindeydi, damı da tavşan kürküyle kaplanmıştı."

MİMARIN, BAŞKASINA EV YAPMASI

Eğer bu böyleyse, kişiyle evi arasında, zaman içinde, bu kadar sıkı ilişkiler kuruluyorsa, mimarın, bu yakınlığın, bu uyumun, kolayca, sorunsuz gerçekleşmesine yardımcı olmasında; bunun için de, evini yapacağı kişiyi ya da kişileri çok iyi tanımasında büyük yarar bulunduğu yadsınamaz. Kimileri, bu tutumu iyice abartıp, mimarın,

François-Joseph Belanger (1744-1818) Evi

müşterisiyle içli dışlı olması; onun, sokaktaki, iş yerindeki yaşantısıyla, deyim yerindeyse, yaşantısının dış görünüşüyle yetinmeyip, evinde nasıl yaşadığını, nasıl davrandığını da çok iyi bilmesi; bunun için de, müşterisiyle bir süre birlikte yaşaması gerektiğini ileri sürerler.

Böyle bir uygulamayı gerçekleştirmek; hele bunu, her ev tasarımında yinelemek çok zordur, hemen hemen olanaksızdır. Dolayısıyla, bu tür bir mimarlık anlayışına göre, en azından kuramsal açıdan, mimarların, başkaları için yaptıkları evler, hiçbir zaman, olmaları gerektiği kadar başarılı olamazlar.

Kimi mimarlar, bu engelin, ev sözkonusu olduğunda, kullanıcının isteklerine, daha fazla kulak vererek, büyük ölçüde aşılabileceğine inanırlar. O kadar ki, bu gibilere göre, sonuçta ortaya çıkan ev, onu tasarlayan mimarın mimarisinden çok, onu kullanacak olan kişinin mimarisini yansıtabilir, yansıtmalıdır ve bunda hiçbir sakınca yoktur. Bu anlayışın, ülkemizdeki en ünlü, artık neredeyse klasikleşmiş örneği, Şefik Gül Villası'dır. İspanya'daki Guernica kentinin, İspanya İç Savaşı sırasında, Franco'yu destekleyen Almanya'nın gönderdiği uçaklar tarafından, 1937 yılında, acımasızca bombalanması üzerine, Picasso, aynı yıl, "Guernica" adını verdiği ve bugün, Madrid'deki Prado Müzesi'nde sergilenen bir resim yapmıştır. Ünlü sanatçının, daha sonra, resmi gören Naziler'in, sordukları, "Bunu siz mi yaptınız?" sorusunu, "Hayır, siz yaptınız" diye yanıtladığı söylenir. Bana öyle gelir ki, Merih Karaaslan da, kendisine "Şefik Gül Villası'nın mimarı siz misiniz?" diye sorulsa, "Hayır, Şefik Gül" diyecektir.

Bu, başlıbaşına ve çok boyutlu, çok derin bir tartışma konusudur. Burada, bu tartışmaya girmeyeceğim. Yalnızca, Oscar Wilde'ın, bir ressamın, büyük bir tutkuyla, büyük bir aşkla, kendini vererek yaptığı bir portrenin, resmi yapılan modelden çok, ressamın kendisinin portresi olduğuna ilişkin sözlerini, bir de, Le Corbusier'nin, Pessac deneyiminde başına gelenleri, yani, ünlü mimarın, Fransa'nın Bordeaux kentinin yakınlarındaki o bölgede, işçiler için, kendi mimari anlayışı, kendi ilkeleri doğrultusunda yaptığı evlerin, onları kullanan işçiler tarafından, neredeyse tepeden tırnağa değiştirildiğini; bu durum karşısında, Le Corbusier'nin pes ederek, "Haklı olan yaşamdır" dediğini anımsatmakla yetineceğim.

İşte bu nedenlerden dolayı, bir ev tasarlamanın, bir mimarın karşılaştığı en zor, en çetin sorunların başında geldiğini ileri sürenler vardır.

MİMARIN, KENDİNE EV YAPMASI

Peki acaba, mimarın müşterisi, başkası değil de, kendisi olduğunda, yani mimar, kendine bir ev yapmak durumunda kaldığında, bu sorun, birtakım farklılıklar göstermekte, değişik birtakım özellikler kazanmakta, birtakım ek zorluklar içermekte midir? Eğer öyleyse, bu farklar, bu özellikler, bu zorluklar nelerdir?

Fransız mimar André Bruyère'in, bu konuyla ilgili düşünceleri şöyledir :

"Mimarın kendi evi diye bir şey yoktur, başka herhangi biri için nasıl çalışıyorsam, kendim için de aynı biçimde çalıştığımı, büyük bir şaşkınlıkla gördüm."

Bruyère'e katılan daha başka mimarlar da, mutlaka vardır. Ama ben, bu gibilerin, biraz abarttıklarını, biraz bilinçsiz ya da en azından, yüzeysel düşündüklerini, ince, derin birtakım ayrıntılara karşı duyarsız davrandıklarını, onların farkına varamadıklarını, onları yeterince işleyip dışlaştıramadıklarını ve sonuç olarak da, ifade etme becerisinden biraz yoksun olduklarını düşünüyorum; çünkü, insanın kendi kendisiyle olan ilişkilerinin, başkasıyla olan ilişkilerinden, eşyanın doğası gereği, mutlaka ve mutlaka, şöyle ya da böyle, az ya da çok farklı olduğuna inanıyorum. Gerçekten de, kişinin, örneğin kendi çocuğuyla başka birinin çocuğuna; kendi annesiyle başka birinin annesine; kendi acısıyla başka birinin acısına; kendi ölümüyle başka birinin ölümüne ve konumuzla daha doğrudan ilgili bir örnek vermek gerekirse, kendi evinin yangında yanması, depremde yıkılmasıyla, başka birinin evinin başına aynı olayların gelmesine, aynı gözle, aynı yürekle baktığını, aynı mesafede durduğunu söylemek, böyle bir şeye inanmak abes olur. Aradaki fark, bilinçli ya da bilinçsiz olarak, şu ya da bu nedenle, şu ya da bu biçimde, az ya da çok gizlenebilir, dışa vurulmayabilir, ama özde, büsbütün yokedilemez, çünkü, az önce de söylediğim gibi, "eşyanın tabiatından" kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, bir mimarın, kendi evini yaparken, herhangi birinin evini yaparken davrandığı gibi davrandığını ileri sürmek, bir doktorun, kendi annesini, çocuğunu, karısını, Hipokrat yemini etmiş bir tıp adamı olarak, bilimsel açıdan değilse de, bir insan olarak, aynı duygularla, aynı kaygılarla ameliyat ettiğini ileri sürmek kadar saçmadır.

Kimi insanlarda, bu fark, son derece belirgindir, açık seçiktir, kaba sabadır. Böyle bir durum, bencil bir ayırımcılığı sergilediği için, iticidir, genellikle kabul edilemez, eleştirilir, kınanır. Fark, içten içe, neredeyse utanarak hissedildiğinde ise, kişi tarafından, yeterince incelenmez, işlenmez ve ifade edilmez. Kaldı ki, böyle bir girişimde bulunmak isteyenlerin birçoğu, sorunun karmaşıklığı, çok boyutluluğu karşısında bocalarlar.

Özetle, şunu söylemek istiyorum : Bruyère gibiler ne derlerse desinler, kendine ev yapmaya kalkışan bir mimarın konumu, birtakım özellikler taşımaktadır, taşımak zorundadır. Bunların sayıları hiç de az değildir. Ben, yazımın bundan sonraki bölümünde, bunların tümü üzerinde değilse bile, bir bölümü üzerinde, daha çok, insan ve evi konusunda, daha önce çizdiğim çerçevenin içinde kalmaya özen göstererek, düşünmeye çalışacağım.

Yukarıda, evin, kişiye özel mekânların en özeli olduğunu; bu mekânın, sahibinin, kullanıcısının, yalnızca fiziksel gereksin-

Eugene Viollet Le Duc (1814-1879) Evi

melerini karşılamakla kalmayıp, onun en derin ruhsal gereksinmelerini, karakterinin en doğrudan, en çıplak yansımasını ortaya koyduğunu, koyması gerektiğini; ancak, mimarın, evini yaptığı müşterisinin bütün bu yönlerini tam olarak bilmesinin çok zor, belki de olanaksız olduğunu belirtmiştim.

Birçok kişi, kendine ev yapan mimarın böyle bir sorunla karşı karşıya bulunmadığını, çünkü, kendi kendisiyle başbaşa olduğunu, bir başka deyişle, kullanıcının, yani kendisinin isteklerini çok iyi, "avucunun içi" kadar iyi bildiğini düşünebilirler. Bu düşünce, elbette ki büsbütün yanlış değildir; ama bence, büsbütün de doğru değildir, çünkü, evet, bir insanın, başka bir insanı tanıması, hele iyi tanıması, bütünüyle anlaması zordur, kimilerine göre de olanaksızdır; ama bir insanın, kendini tanıması da, hiç o kadar kolay değildir. Hele yalın, yüzeysel, kendiyle barışık, dingin bir insan değil de, karışık, karmaşık, çok boyutlu, benliğinde, bilinçaltında fırtınalar kopan değişken bir insan ve maddi sorunlar, maddi gereksinmeler değil de, manevi sorunlar, manevi gereksinmeler sözkonusuysa, bu zorluk daha da artar. Yüzyıllardan beri, en büyük bilgeliğin, kişinin kendini tanıması, kendini bilmesi olduğu, işte bu nedenle söylenegelmektedir ve biz de, bu etkenin, mimarların, hele kimi mimarların, kendilerine ev yapmalarını zorlaştıran etkenlerden biri olduğunu söyleyebiliriz.

BİR MANİFESTO OLARAK, MİMARIN KENDİ EVİ

Buraya kadar, hep, konunun içe dönük yönüne, evle kullanıcısı arasındaki, özel, öznel, birebir ilişkiye ve bu bağlamda, kendi yaptığı evin kullanıcısı olan mimarın sorunlarına eğildim, onları tartıştım. Şimdi ise, sorunun bir başka yönünü, dışa, başkalarına, topluma dönük boyutunu ele almak istiyorum.

Bunun için, önce, "manifesto" kavramına değinmek ve bu kavramı biraz açıklamak gereğini duyuyorum.

Manifestolar, bir düşünceyi, bir inancı, o düşüncenin, o inancın ana çizgilerini, temel ilkelerini, herkese duyurmak, kamuya ilân etmek, açıklamak için oluşturulan belgelerdir. Bunlar, genellikle, herkesin kolayca anlayabilmesi için, en öze indirgenirler ve olabildiğince kısa tutulurlar. Ancak, daha uzun, daha kapsamlı manifestolar da vardır.

Çok kişiyi ilgilendiren, dünyaca ünlü manifestolar arasında, Marx ve Engels tarafından kaleme alınan "Komünist Manifesto"'yu, André Breton'un yazdığı, 1. ve 2. "Sürrealist Manifesto"'yu sayabiliriz. Amerika Birleşik Devletleri'nin ana felsefesini oluşturan "Bağımsızlık Bildirgesi", Fransız İhtilâli sırasında yayınlanan "İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi" de, adları öyle olmasa bile, içerikleri ve üslûpları açısından, birer manifesto sayılırlar.

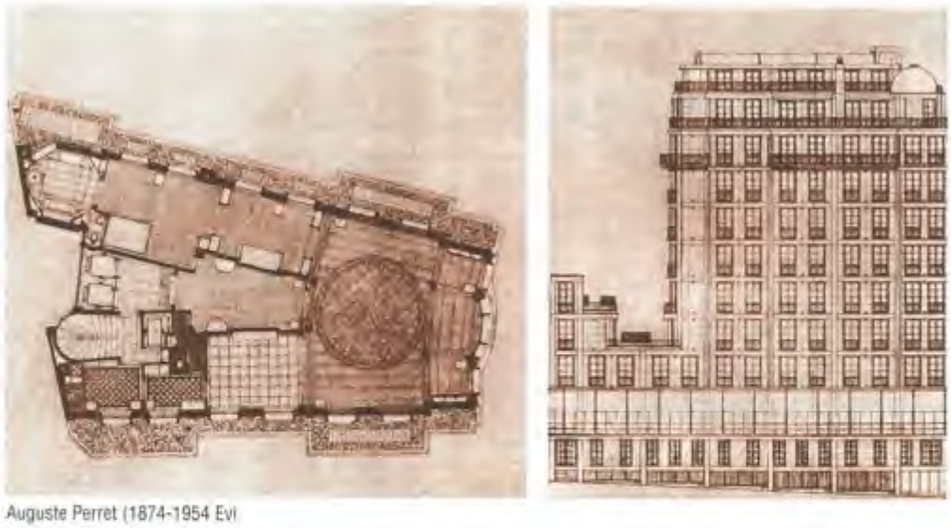

Auguste Perret (1874-1954 Evi

Öte yandan, daha sınırlı bir topluluğa seslenen ve mesleğimizi ilgilendiren, daha özel manifestolar da vardır ki, bunlara örnek olarak, De Stijl Akımı'nın, Fütüristler'in yayınladıkları manifestoları, Le Corbusier tarafından ortaya konan Modern Mimarlık ilkelerini, CIAM bildirilerini gösterebiliriz.

Manifestolar, genellikle, yazılı, kuramsal metinlerdir. Ancak, belli bir kişinin ya da belli bir grubun savunduğu ilkeleri, düşünceleri, inançları içeren, yansıtan, dolayısıyla da, manifesto niteliğinde olan, somut uygulamalar da yok değildir. Örneğin, bir yazarın, bir ressamın, bir bestecinin başyapıtı, diyelim ki, Beethoven'in Dokuzuncu Senfoni'si, böyle bir manifesto olarak görülebilir.

Yukarıdaki genel saptamalardan sonra, şimdi burada, sözü hemen, konumuza bağlamak istiyorum. Şöyle ki:

Bence, bir mimarın, kendisi için yaptığı evle ilgili sorunların, tartışmaların bir bölümü, o evin, o mimarın mimari anlayışının bir özeti, yani bir tür manifesto olarak görülüp görülmemesi ile bağlantılıdır, buradan kaynaklanmaktadır. Bir başka deyişle, sorunlar ve sorular şunlardır : Acaba, mimarın, kendisi için tasarladığı evi inceleyerek, onun mimarisi, "gerçek" mimarisi hakkında, daha doğru bir fikir edinebilir miyiz? Acaba, mimarın kendi evi, bir manifesto mudur? Öyle olabilir mi? Öyle olmalı mıdır? "Aslan, yattığı yerden belli olur" deyişi, acaba, mimar ve evi için de geçerli midir? Acaba mimara, "Kendine yaptığın evi göreyim, evimi sana yaptırıp yaptırmamaya, ondan sonra karar vereceğim" demek doğru mudur? Acaba böyle bir yaklaşım, hepten ve bütünüyle yanlış mıdır, saçmalığın ta kendisi midir? Yoksa, belli durumlarda dikkate alınabilen, alınması gerekebilen, ama genelgeçerlikten yoksun bir ilke midir?

Yazımı daha fazla uzatmamak için, burada, bu soruların yanıtlarını araştırmaya, bu sorunları enine boyuna tartışmaya girişmeyeceğim. Ancak, Wright'ın yaptığı, "Şelâle Evi" olarak da bilinen Kaufmann House'un, bu mimarın kendi evi olmadığı halde, onun mimarisini, ev mimarisinden ne anladığını, kendine, Taliesin'de yaptığı binadan daha iyi yansıttığını, yani, Şelâle Evi'nin, Wright'ın, "inşa ederek" ortaya koyduğu bir ev mimarisi "manifestosu" olduğuna inandığımı; aynı şeyin, Le Corbusier'nin, başka birine yaptığı Villa Savoye için geçerli olduğunu düşündüğümü söylemekle ve Voisin Planı'nda, görkemli gökdelenler önermiş olan bu mimarın, Roquebrune-Cap Martin'de kendine yaptığı evin, 3.66 m. x 3.66 m. boyutlarında, tek katlı, minicik bir kulübe olduğunu belirtmekle yetineceğim ●

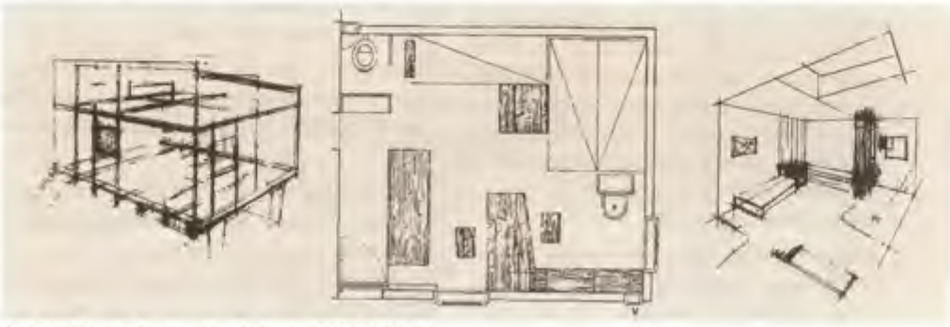

Charles-Edouard Jeanneret Le Corbusier (1887-1965) Evi

Kendi Yuvasını Yapmak...

Cengiz Bektaş
Y.Mimar

Devlet Güzel Sanatlar Akademisinin (bugünkü Mimar Sinan Üniversitesi) Mimarlık Bölümünün ilk sınıfında, ilk Sedad Hakkı Eldem dersinde, imgelemimizdeki evimizi çizmemiz istendi bizden... Aramızda iki yıllık olanlar vardı. Benim gibi daha önce Süsleme (sonra İç Mimarlık) bölümünde bir şeyler öğrenmiş olanlar vardı. Liselerden yeni gelmiş arkadaşlarımıza göre şanslıydık. Sanırım seksen kişilik sınıftan 12-13 kişi, bu sınavı atlayabildik de, sonraki çalışmaları kendi taslağımız üzerinde sürdürebildik. Bizden bir okul, bir otel ya da başka bir şey istenemezdi elbette... Hepimiz, en azından, içinde yaşamakta olduğumuz evimizi biliyorduk. Bir evin karşılayacağı gereksinimleri biliyorduk. Böyle bir konuya, hem kullanıcı, hem tasarlayan açısından bakabilirdik. Kısacası, ilk aşamada, kolayımıza gelecek olan konuydu evimiz...

Gün geçtikçe, bir şeyler öğrendikçe anladık. En kolay gibi görünen konu, en zoruydu. Kendini mutlu edebilmek... Kendi söküğünü dikemeyen kişi, başkasınınkini nasıl dikecekti?

Sedad Hakkı Eldem'den sonra en çok etkilendiğim hocalarımdan biri Münih Teknik Üniversitesinde Profesör Weber'di. Mies Van der Rohe'nin önce öğrencisi sonra da ortağı olmuştu. Prof. Weber... 1957 yılında da dünyanın en iyi tiyatro mimarı seçilmişti.

Prof. Weber der ki:

"Ben yanlışlarımı hep başkalarının sırtından öğrendim. Kendi ilk yapılarımı kırkımdan sonra gerçekleştirdim. (İlk yapıtıyla da "literatüre" geçmiş, ünlenmişti) Bir çok kez yazdığım gibi, ben de, bir kişinin ancak kimi deneyimlerden sonra, ama ne olursa olsun, insanı tanıması açısından ancak kırkından sonra mimar olabileceğine inandım. Konuyu açarken bunları söylememin nedeni, başkasına yapacağı işlerde bile bu böyleyken, kendine yapacağı bir "ev" de başka türlü olabilir mi?

Mimarın parası olsa bile (benim olmadı) kendine ev yapma işi hep gerilere kalır. Böyle olması da doğaldır demek istiyorum.

Öğrenimimden sonra birlikte çalıştığım ustalarımdan ne von Branca'nın ne de Prof. Angerer'in evleri düşünebileceğim gibi değildiler.

Frank Lloyd Wright'ın kendine yaptığı ilk evi, işyeriyle bir arada... Yapının en önemli oylumu da, işverenlerle konuşmaları yürüttüğü, bir bakıma "tavlama" odası... Kenzo Tange'den sonraki kuşağın en önemli Japon mimarlarından Kikutake'nin evi de batı yaşama biçimiyle Japon yaşama biçiminin arasında bir yerdeydi...

Yurda dönüp, Ankara'da işliği açıp, tasarım işine giriştiğimde, başkalarının yaptıklarını da izleyip, öğrenme hızımı artırmaya çalışıyordum. Dalı üzerinde en çok düşünen, ünlü bir mimarımızın, ünlü bir bilim adamı için tasarladığı evin yapımını da izliyordum. Yatak odası ortaya çıktığında, yatağın, ancak bir türlü yerleştirilebileceğini ayrımsadım. Kapı, pencere, dolaplar, yatağın yer değiştirmesini önlüyorlardı. Mimarına, içinde oturduğu evini kendi yapıp yapmadığını sordum önce... Kendisi yapmıştı... Orada yaşadığı sürece, yatağının yerini hiç değiştirip değiştirmediğini sordum. Bir kaç kez değiştirmişti...

Demek esneklik hem önemliydi hem de kaçınılmazdı... Oysa bilim adamı yatağının yerini hiç değiştiremeyecekti... Neden?

Mimar, haklı buldu beni...

Değiştireceğini söyledi...

Ne zor değil mi, bir başkasının gelecekte neler yapabileceğini, neler isteyebileceğini düşünmek? Bir de benim gibi, geçirdiği gün kendisinde değişiklik yapmamışsa o günü yaşanmamış sayanları düşünün. böyle birine ev nasıl yapılır?

Gerçekten, ben de, bugüne dek oturacağım evi gerçekleştiremedim. Gelecekte de bunu başarıp başaramayacağımı bilemiyorum...

Üniversite yıllarımda, tek bir oylum düşünürdüm, içinde her şeyi yapabileceğim. Bir yerde çizeceğim, bir başka köşede yazacağım, az ilerisinde çamurla oynayacağım, onun yakınlarında bir yerde resim yapacağım...

Belki bir kaç basamakla ayrılmış bir yerinde de kıvrılıp yatacağım...

Kendimle ilgili hiç bir şey yapmadım mı? Yaptım...

Ama hep geçici şeyler...

KAVAKLARIN ARDINDAKİ EV

Denizli'deki "Kavakların Ardındaki Ev", yitirdiğim can arkadaşım İlhan Kayaoğlu'nun, bana söylemeden alıverdiği bir bahçeye yapıldı. "Denizli'den dikili ağacın eksilmesin diye aldım." demişti... İlhan'ı gencecik yaşında, o kötü sayrılığa kaptırdık. Belki azıcık da bundan ötürü, bu yere küçücük bir yapı yapıp, Denizli'ye kaçıp kaçıp, kimi yazma işlerimi orada yapayım, kitaplarımı usul usul oraya taşıyayım, sonra da tüm kitaplarımla birlikte yapıyı Denizlili çocuklara bırakayım istedim. "Denizli'de dikili ağacın olsun" isteğine, böyle bir yanıtı yakıştırdım kendime... Kısacası "Kavakların Ardındaki Ev"in asıl işlevi kitaplıktı. Ahşap tabanlı, tavanlı, bir ocak çevresinde tek bir oylumdu bu ev... Pişirme ye-

rinin kapısı bile yoktu... Ahşap terasında çok güzel günler geçirdim, su sesi dinleyerek... Hem içerden hem dışardan kullanılan açık ocağın alevlerinde keyiflendim kışın da, ilk yazda da, son yazda da... Şiirler yaşadım, yazdım orada...

Mimar olan belediye başkanı, anlamak şöyle dursun, bir ucundan duyumsamadı bile yapmak istediğimi...

Yok sayıldı ev...

İmar planında üzerinden yol geçirildi... Çok üzüldüm. Sonra kimilerinin uyarısıyla sözüm ona düzeltmeye çalıştılar. Dört katlı apartman izni verdiler... Öp babanın elini...

Sattım... Alan, "bozmayacağım" demiş... Olduğu gibi tutacakmış...

Kuşadası evlerini incelerken tanıdığım "Mimar Osman" usta demişti ki:

"Anlarım anlayandan, anlamam anlamayandan"

Başka illerde aradım yerimi...

Benim çocukluğumda bıraktığım Denizli'yi anımsattığı için dilleri dilime benzediği için Muğla'yı denedim. Orada da olmadı... Benzer nedenlerden...

GÜRE'DEKİ KERPİÇ, ÇAMUR SIVALI EV...

Güre'de buldum aradığımı...

Su sesini, zeytini, domatesi... Hepsinden önemlisi, bizim insanlarımızı...

Aldığım bahçede var olan tayfa (zeytin işçisi) evini az değiştirip mimarlık yaz okulu yaptım, bundan beş yıl önce... Konuk gelecekler için (öğrenciler, eğiticiler) ayrıca iki yer yaptım.

Biri, gene var olan bir yapının onarımıyla gerçekleşti... Ötekinde kendim oturmak istedim önce... Sonra konuklara kalacak orası da...

Bu ev de, birincisi gibi, tümü, brüt yaklaşık 52m^2... Bu kez iki katlı... Özeği, Kavakların Ardındaki Ev'de olduğu gibi gene bir açık ocak... Bu ocağa sarılı, ahşap merdivenle çıkılıyor üst kata... Ocak iki katı da ısıtıyor. Ne olacak, dedim ya alt kat üst kat topu 52m^2... Küçücük bir yıkanma yeri, küçücük iki yatak odası var ikinci katta. En önemli bölümlerinden biri, kuru taş eğik duvarla yapılmış ocaklı taraçası...

Çok güzel günler geçirdim orada da... İstanbul'da olduğum zamanlar özlüyorum...

Asıl yapacağım evin yerini daha baştan ayırmıştım...

KABUĞUNA ÇEKİLMEK Mİ?

Bodrum'da bir evi ölçüp biçiyoruz. Birinci kattaki dolabı azıcık yakından inceleyince, bunun gerçekte bir kapı olduğunu anladık. Yandaki eve geçen bir gizli kapı...

Adam meğer iki evliymiş...

Bahçeyi incelerken, orada da, başka bir işlev için yapılmış olduğunu düşündüğümüz yapının gerçekte tek göz bir ev olduğunu saptadık. Adam, meğer, iki karısıyla da yapamayınca bahçedeki bir göz evciğe çekilmiş... Sakın böyle bir şey sanmayın yeni düşlediğim yapıyı... Bir

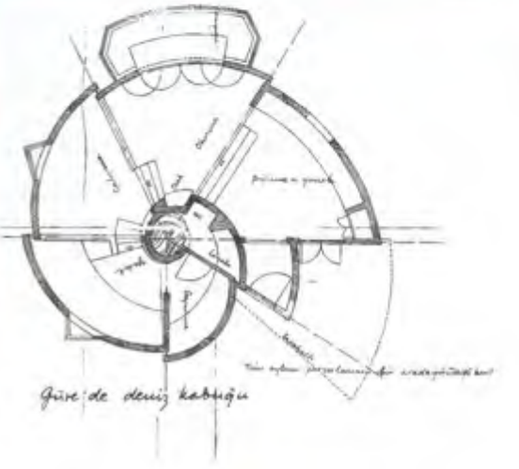

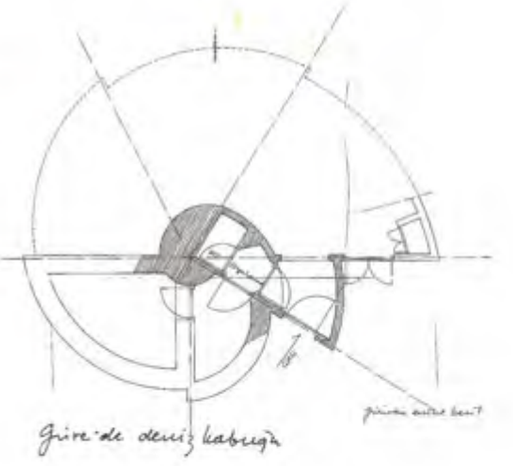

sümüklüböceği çağrıştırdığını görerek benim de kabuğuma çekilmeyi düşündüğüm de sanılabilir. Öyle de değil... Buna ben bile inanmam.

Kabuğuna çekilecek adam mıyım ben?

Bilenler bilmeyenlere anlatsın!

Kendi elimle yapmayı düşündüğüm evim iki başınalık...

Çocuklar kendi evlerini yapsınlar. Ben birbiri içine akan oylumlardan oluşan tek oylumu tasarlamış gene, baktım da sonuca...

Herkese açık alandan, en mahreme dek küçülüp yükseliyor ev...

Gerçekten de duvarlarını bile kendim örmek istiyorum...

Görüleceği gibi az uyuyan, mutluluğu sevmekte, çizmekte ve yazmakta arayan, mesleğiyle evli bir kişinin evi işte...●

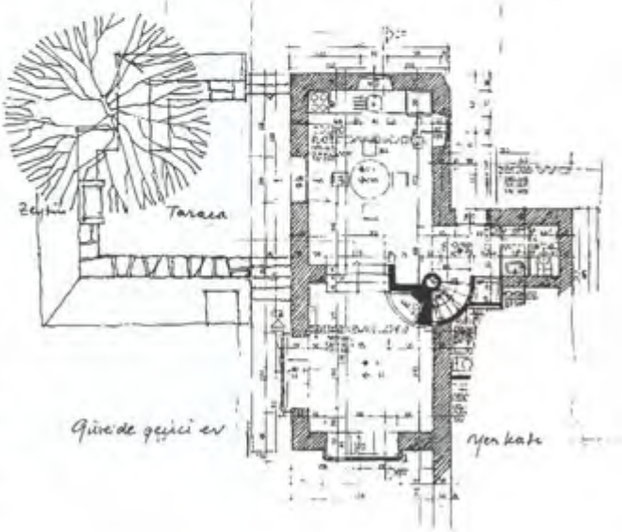

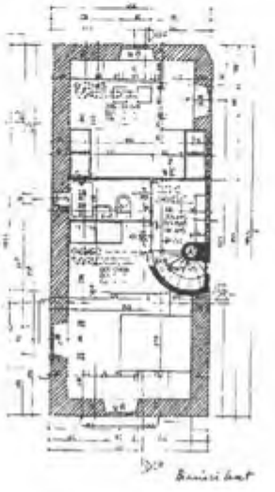

Kendi Evimiz

A. Hayzuran Hasol
Mimar

Doğan Hasol
Mimar

Başka mimarları bilmeyiz, ama biz her çalışmamızda sıkıntıya düşeriz. Yaptığımızla taşıyacağımız sorumluluk bizi zorlar, titiz davranmaya sevk eder. Yaşımız ve deneyimlerimiz ilerledikçe sorumluluk duygusu giderek daha da arttı. Eskiden çok daha kolay karar verebiliyorduk, şimdi zorlanıyoruz. Deneyim kazanmak, konuları daha çok didiklemeyi, sorunları daha kolay görmeyi sağladığı için karar vermemiz giderek güçleşti.

Kendi evimize gelince... İnanın, onu tasarlamak daha güç olmadı çünkü bir tasarımda öncelikle, ürünü kullanacakları tanımak gerekiyor. Kendimizi tanıdığımızı sanıyoruz. Aslında, kendini tanımanın en iyi yolu kendini bilmekten geçiyor.

Kendi kendinin müşterisi olmak hoş bir olgu. Bu durumda, kuşkusuz, kendinizden daha az tanıdığınız kişileri ikna etmek yerine kendi gereksinmelerinizi, kendi anlayış ve beklentilerinizi biçime dönüştürerek somutlaştırmak gerekiyor. Tek tehlike, insanın kendisini kolay aldatabilmesidir. İki kişi oluşumuz bu tehlikeyi azaltmış olabilir. Kendi işinizde, işin yalnızca proje boyutunda kalmaması, uygulamanın da en küçük ayrıntıya kadar titizlikle yürütülmesi önemli bir avantajdır.

Daha önce de çeşitli vesilelerle açıkladığımız gibi, Üsküdar'daki evimizi yaparken baştan belirlediğimiz bir ilke vardı; "bir yarışın içine girmemek..." Evin yer aldığı noktanın, İstanbul Boğazı girişinde Beyoğlu silueti ile, Rumeli kıyısındaki son dönem Osmanlı sarayları karşısında, çok güzel manzaralı bir çevrede oluşu bizi, olabildiğince sade bir tasarıma yöneltti. Böylesine görkemli bir çevreyle yarışmaya kalkışmak yerine, ona uyum sağlayarak saygılı olmak mimarca bir tasa olmalıydı. İnancımıza göre, burada var olan koşullar altında ancak "sadelik" bir iddia olabilirdi. Böylece, tasarımda yalnızca olgun bir "sadelik" i aradık. Bu, ayrıntılara da yansıdı.

Sadeliği gerçekleştirmekte başarılı olabildiğimizi sanıyoruz. O kadar ki, evimize iki kez konuk olarak gelen meslek dışı, Türkiye'nin ortalama kültür düzeyinde ama çok iddialı ve -şimdi-çok ünlü bir arkadaşımız, evin yapımından üç yıl sonra bize "evi bitirebildiniz mi?" diye soruyordu. "Süs"ün yokluğunun ve sadeliğin, ona evin henüz bitmemiş olduğu gibi bir izlenim verdiği anlaşılıyordu. Buna karşılık, ünlü mimar Charles Corea'nın evimizi ziyareti sonrasında yorumu farklıydı. "Tam benim anlayışıma uygun mükemmel bir minimalist tasarım. Ben de yapsaydım böyle yapardım." diyecekti Charles Corea.

Evde, bir mimar çift olarak yalnızca ikimiz yaşıyoruz. Ne yazık ki yakınlarımızla ev içi bir birlikteliği paylaşamıyoruz. Evin büyüklüğü de buna elverişli değil zaten. Bu nedenle, sizin deyişinizle, kendi mimarlık düşlerimizi yakınlarımıza benimsetmek konusunda gücümüzü denemek fırsatını bulamadık.

Sonuç; Özetleyecek olursak, mimarın kendi evini yapması doğal ki büyük bir şanstır, ama göz ardı edilmemesi gereken, mimarın tasarladığı her evi biraz da kendisi için yaptığı, kendi anlayışını, benliğini ortaya bir ölçüde yansıttığıdır. Mimarın her yaptığı ev biraz da kendi evidir.

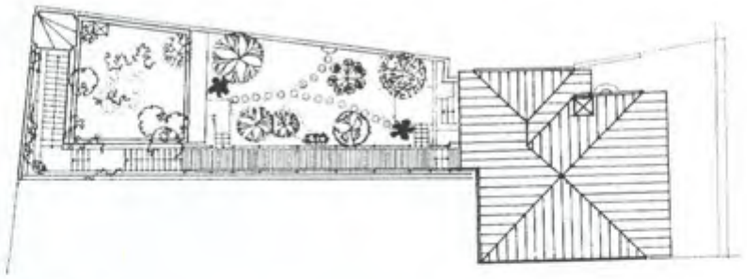

Vaziyet Planı

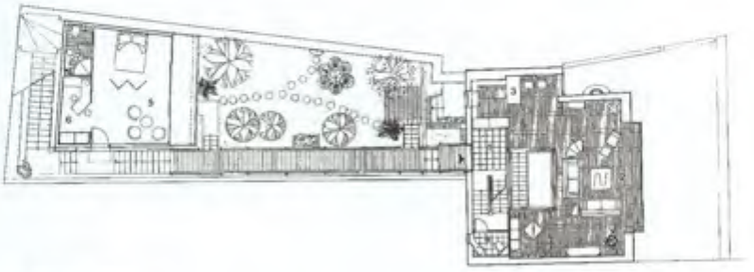

Yalı Giriş Kat Planı
1 Antre, 2 Oturma, 3 Çalışma, 4 Wc, 5 Stüdyo, 6 Mutfak-Yemek, 7 Wc- Duş

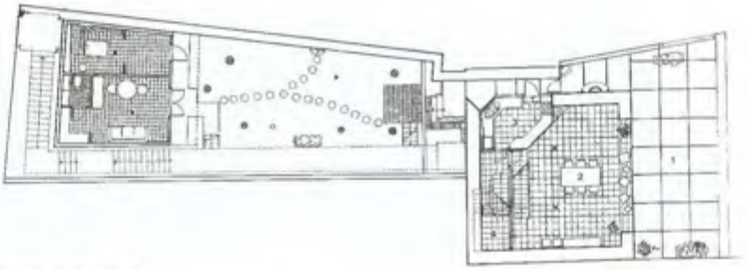

Bahçe ve Rıhtım Planı
1 Rıhtım, 2 Yemek, 3 Mutfak, 4 Kiler, 5 Yardımcı personel, 6 Tesisat-Isıtma

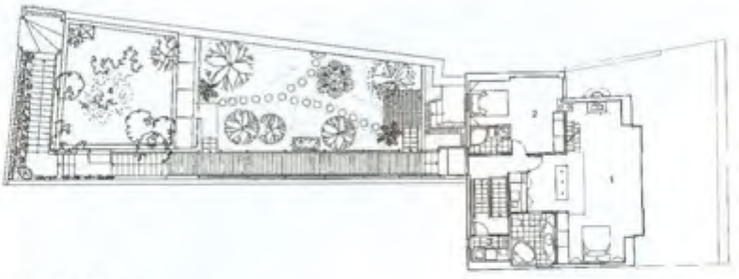

Yalı Üst Kat Planı
1 Yatak odası, 2 Yatak odası, 3 Çamaşırlık, 4 Bahçe

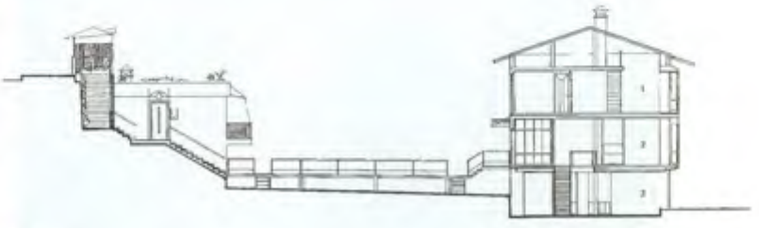

Kesit
1 Yatak odası, 2 Oturma, 3 Yemek

Frank Gehry Evi•

Mimar Frank Gehry, mimari yaklaşımına koşut olarak, kendi evini de durağan bir biçim olmaktan çıkaran ve onun da içinde yaşayanların değişimine ve gelişen ihtiyaçlarına paralel olarak yaşamasını sağlayan iki önemli müdahalede bulunmuştur.

İlk müdahalede evin karakteristiğini ve orijinal strüktürünü koruyarak, çevresine ev ile bütünleşen bir dizi mekan ilave etmiştir. Yaşama, yemek odası, mutfak ve oğlunun odasını zemin katta düzenleyerek, üst kattaki tüm bölücüleri, ebeveyn odası ve banyosunu büyütmek için kaldırmış ve ilerisi için ikinci bir çocuk odası ilave etmiştir. Bu değişimlerde Gehry, evin iç pencereleri, çatı aydınlatmaları ile farklı açıklıklarında evin ve çevresinin çeşitli manzaraları ortaya çıkaran, yansıtan, kıran tel örgü çitler ve telli cam gibi daha çok endüstri yapılarında kullanılan malzemeleri kullanmıştır.

Gehry, yine aynı anlayışla evi 1992 yılında ikinci kez değişime uğratmıştır. Giriş holü, yemek odası ve mutfak eskiden olduğu gibi "U" biçimli dar bir mekanda düzenlenmiştir. Üst kattaki çocuk odasını stüdyoya dönüştürülmüş, ebeveyn odasında zeminin bir bölümünde alt kata ışık almak amacıyla cam bir yüzey oluşturmuştur. Önceden misafir odası olarak kullanılan garaj, çocuk oyun alanına çevrilmiştir. Kullanılan malzemeler ise önceki değişikliğe göre daha rafinedir.

Yapının bu ikinci değişiminde, Gehry'nin Paris'teki Amerika Merkezi ve Los Angeles'teki Disney Konser Salonu'nda görülen tasarım kararlarının izlerini de görmek mümkündür.

• The House of Architect, Rizzoli'den uyarlanmıştır.

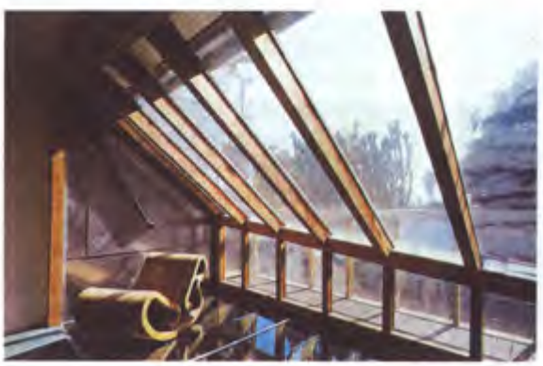

Fotoğraflar: Grand Mudford

Arata Isozaki Evi•

Karuizawa'da eğimli ve ağaçlı bir arazide Arata İsozaki, içinde kendi evinin de bulunduğu bir konut grubu tasarladı. Diğer binaların sahipleri ise; eşi heykeltraş Aiko Miyawaki, yazar Kunio Tsuji ve eşi. İsozaki bu binaların tümünü stüdyo yaşantısı için tasarladı. Bütçe ve arazi kısıtlamaları, basit hacimler olarak tasarlanan ve siyah boyalı ahşap kullanılarak inşa edilen binaların araziye dağılımını zorunlu kıldı. Aynı yaklaşım, İsozaki'nin Japonya'da inşa edilen, Hara Müzesi'nin (1987-88) kentsel yapıya karşıt olarak tasarlanan kırsal karakterinde de görülmektedir.

70'lerin ortasında inşa edilen Tsuji çiftinin evi arsanın en üst kısmında bulunmaktadır. Arsanın orta kısmında ise eşi Aiko'nun, zemin katta küçük bir mutfağın da yer aldığı stüdyosu bulunmaktadır. "Ağaç ev", Asama dağına bakmakta olup İsozaki için bir yazı odasını içermektedir. Eşinin stüdyosu ve "Ağaç ev"in arasında yer alan yosun bahçesinde Miyawaki'nin "Utsurohi" adlı heykel çalışmasının ilk aşamalarından biri yer almaktadır.

En aşağıda ise İsozaki çiftinin yarım daire biçimli evleri yer almaktadır. Yaşama, yemek odası ve mutfak, manzaraya 180 derecelik bir bakış açısı sunan eğrisel cam yüzeye bakmaktadır. Alt katında ise iki yatak odası, banyo ve sauna bulunmaktadır.

• The House of Architect, Rizzoli'den uyarlanmıştır.

Fotoğraflar: Shigem Hirabayashi

Erken Modernizm'den Çoğulcu Modernizm'e İzmir'de Konut

Özen Eyüce
Dr. İYTE Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, tüm Türkiye'de olduğu gibi, İzmir 'de de İttihat ve Terakki'nin görüşleri doğrultusunda, Osmanlı ve Selçuk anıtsal mimarisine göndermeler yapan, seçmeci I. Ulusal Mimarlık akımı bina tasarımında egemen yaklaşımdır. Nitekim, kentin geçmişi ile bağlarını nerede ise yok eden 1922 yangınından sonra, özellikle bir kaç kilise ve okul dışında tümüyle yanmış Alsancak ve Gümrük bölgesini de kapsayan 1925 planı üzerinde gerçekleştirilen Osmanlı Bankası, Tüfekçi Han, Kardıçalı Han, Borsa Binası gibi pek çok bina'nın yanısıra, kentin değişik yerlerinde yapılan konutlarda da I. Ulusal Mimarlık yaklaşımının izleri görülmektedir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte başlatılan modernleşme süreci ise, bir süre sonra yapılaşmış çevrede de,modern tasarım yaklaşımlarını egemen kılar.

Bir diğer taraftan, 19. yüzyılda Paris'te ki bulvarları, ya da 50'li yıllarda İstanbul'da Vatan caddesini gerçekleştirirken olduğu gibi yepyeni bir kent yaratmak için yıkıp geçecek bir doku kalmaması nedeni ile, bu yangın, bir bakıma, bir fırsat da olmuştur. Tamamen yanmış alanlar üzerinde, 'geometriciler' olarak bilinen René ve Raymond Dangér kardeşlere yaptırılan kent planı ise, çağdaşlaşma çabasında olan Türkiye'de ilk olup , tıpkı Ankara'da Hermann Jansen (1928), ya da İstanbul'da Henri Proust gibi yabancı uzman mimar ve plancılar eli ile oluşturulmaya çalışılan, çağdaş yapısal çevreyi yaratmak amacındadır. Çağın 'modern/ pozitivist' yaklaşıma sahip ilk önemli örneği olarak bugünün İzmir'ini biçimlendiren bu plan, bir yönden, İzmir'in modernleşme çabaları açısından konumunu, bir diğer yönden bakıldığında ise, dönemin bürokratik düzeydeki bireylerinin mimarlığa bakışını da gözler önüne sermektedir.

30'lu yıllardan başlayarak, Devletçilik anlayışı ve 1.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1933-37) çerçevesinde, 'Modern Türkiye' için modernist yaklaşımlar ile tasarımlanmış konut çevreleri gerçekleştirme çabaları yaygın tutumdur. Bu dönemde İzmir'de yer alan mimari gelişmeler de Türkiye genelinden çok farklı değildir. Bu nedenle,Türkiye genelinde ne olup bittiğine bakmak İzmir'deki değişimleri anlamak açısından yararlı olacaktır.

Tek partili merkezi yönetimin etkili olduğu bu dönemde, köklü sosyal, kültürel, ekonomik ve fiziksel değişimler yaşanır. Örneğin, Cumhuriyet öncesinin hammadde akışını sağlamak üzere limana toplanan demiryolları yerine, Ankara merkezli demiryolları ağı oluşturulması önemli değişimlerden biridir. Bu ağın düğüm noktalarında kurulan ve gelişmenin temeli olarak kabul edilen sanayi tesisleri beraberinde toplu olarak gerçekleştirilen modern konut çevreleri de modernist yaklaşımları sergileyen en güzel örneklerdir. Örneğin, Mimar Seyfi Arkan'ın Zonguldak Kozlu Amele Evleri bu paralelde tasarımlanmış yerleşmelerden biridir. 1935 yılının Arkitekt dergisinde Seyfi Arkan "...Ülkemizin çok verimli bir köşesi olan Zonguldak Türk mimarını ödevlendiren ilk uray (belediye) olmuştur. Yabancıların ürbanik çalışmaları kadar çalışmaya başlayan ve yabancı ilim ve fenden faydalanarak yürümeye alışan Türk mimarı devrime layık olmaya çalışıyor."[1] demektedir. Çünkü, "...modern mimarlık hareketi ile, Türk inkilabı açıkça özdeşleştirilmekte ... "olup, dönemin Türk mimarlarının" ... devrimin özündeki modernizmi temsil edecek olan mimarlığın üç temel niteliğe – modern/yeni, seküler, Türk – sahip olması gerektiği konusunda birleştikleri görülmektedir."[2]

Bu kimlik ise, 19.yüzyılın sonunda başlayan 'modern' ve 'milli' olmak gerekliliğini duyan I. Ulusal Mimarlık Akımı ile tanımlanan kimlikten çok farklıdır. Bu farklılık, Türklerin Mimarisinin "... en ziyade 'rasyonel' olmak ve asri mimariye uymak..." durumunda olduğunu söyleyen C.Esad Arseven ile, yine "....Mimarlık sanatının gövde sanatı, kitle sanatı olduğunu, süs, ek ve dekor sanatı olmadığını..... Dekorsuz, süssüz, çıplak hacimler anlayışıyla, yeni insanlara mimarlıkta kübizm devrini ..." Türk mimarisinin açtığını söyleyen İ.Hakkı

Eyüce Arşivi

Yangın sonrası İzmir

Çınar Atay,Tarih İçinde İzmir

Yangın sonrası İzmir-Alsancak Planı

Arkitekt, s.228-231

Mithatpaşa Caddesi'nde bir konut, 1930 öncesi

1934 - Arkitekt 1935,s10

Erken Modern Dönem, Zonguldak - Kozlu Amele Evleri

Cengiz Onaran Arşivi

İzmir'de bir Erken Modern örneği : Bornova Ziraat Mektebi, Proje ve Kontrolluk Ziraat Vekaleti Fen Heyeti, 1931 Uygulama:Mahmut Hüseyin ve Mustafa Reşit

Fahri Nişli Arşivi

Erken Modern, Köprü, Mithatpaşa Caddesi

Baltacıoğlu'nun sözleriyle özetlenebilir.[3] 30'lu yılların 'Modern' ve 'Türk' mimarlık anlayışı, devrimler Türkiye'sinde sadece milli olmak hatırına, eski biçimsel sembollerle mimarlık yapılamayacağını öne süren genç mimarlar tarafından da benimsenen, ve Avrupa'da 1920'lerden itibaren yaygın uygulama alanı bulan, eskinin tamamen yok edilip yerine yepyeni bir anlayışla mimarlık yapılması gerektiğini savunan yeni bir ideolojidir. 'Modern Hareket' adını alan bu uluslararası mimarlığın amacı ise Behçet Ünsal'a göre "... rasyonalism ...'dir.[4]

Seyfi Arkan'ın zamanının önemli yayın aracı olan Arkitekt dergisinde de yayımlanan Zonguldak evleri bu bağlamda önemli bir tasarım örneği olurken, İzmir'de de benzer yaklaşım içindeki tasarımları görmek mümkündür. Örneğin, Bornova Zıraat Mektebi, (1931-33 açılışı Cumhuriyet'in Onuncu yılına yetiştirilmiştir), Zeki Sayar'ın Dr. Behçet Uz Hastanesi, ya da, 1925'te I. Ulusal Mimarlık ürünlerinden olan Türk Ocağını tasarımlamış olan Necmettin Emre'nin Gazi İlkokulu (1933) yeni mimari anlayışın örneklerinden bazılarıdır. Avrupa'da 1920'lerden başlayarak etkin olan erken modernizmin özellikleri ise aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- 'Tip' ler yerine, fonksiyonalist bir tasarım yaklaşımı,
- Temel geometrik biçimlerin (küb, prizma, silindir...) kullanılması ile oluşan ortogonal prizmatik bir dil,
- Asimetrik tasarım,
- Düz ya da parapet içine gizlenmiş, çatısız izlenimi veren çözümler,
- Mendelsohn'un kentsel mekanda dinamik ifade yaratmak çabasının izlerini taşıyan kesintisiz yatay denizlik çizgileri ve köşe çözümleri
- Dairesel planlı köşe kütleleri, ya da yarım silindirik kütle parçalarının kullanımı,
- Yatay- düşey zıtlığını kullanan denge çözümleri,
- Yatay çizgilerin sürekliliği içinde kapalı ya da beton parapetli olarak çözülmüş balkonlar
- Modern mimarinin 'gri ve beyaz' dan oluşan renk çözümleri

bu dönemin ortak özellikleri olarak sıralanabilir.

Ancak, ne var ki, İzmir'de bu dönemin konutları incelendiğinde, yukarıda sıralanan modernist yaklaşım özelliklerden farklı olarak, aşağıdaki ortak noktalar saptanmaktadır:

- Düz çatı yerine saçaklı beşik çatılı çözümlerin tercih edildiği görülmektedir. Yoğun yağışlı bir yöre olmasından dolayı su sorunu çözülemediği için çatı yapıldığı açıklaması dergilerde yayınlanan bazı örneklerde kullanılmakla birlikte, "Düz çatı malzemesinin memleketimize girmemesi veya demir şerit pencerelerin bugün için kabili tatbik olmamasıyla Türk mimarisi daha lokal kalmaya mahkum oluyor"[5] açıklaması özellikle, 1929-31 yıllarında Avrupa'da görülen buhran sonucu, demir gibi dışa bağımlı, izolasyon malzemelerdeki kısıtlılığın da çatı ve cephe çözümlerinde etkilerinin olabileceğini göstermektedir.
- Sebebi yine yağışlara bağlanan, katlanır demir kepenk, bu dönemin bir diğer özel-

Cengiz Onaran Arşivi

Cumbalı ve çatılı (!)erken modern örneği, Susuz Dede, Mithatpaşa Caddesi, 1930'lar

Arkitekt 1937 s.105

Erken Modern Kira Evi Kemal Tetik, 1937 öncesi

'İzmir'de Bir ev' , Mimar Necmettin Emre, 1937 öncesi

Arkitekt 1937, s.134-135

Fahri Nişli arşivi

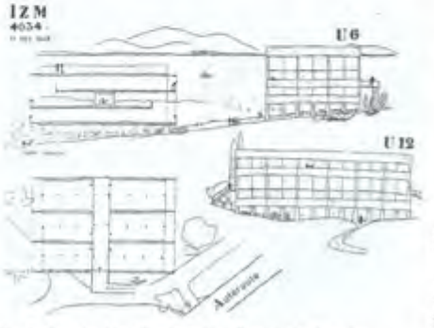

Üç İzmir s.325

Le Corbusier İzmirli mimarlar - İzmir için öneriler

liğidir. Nitekim, Mimar Necmettin Emre, Karantina'da bir Villa projesini sunarken,

"İzmir'de, yazın ufki bir halde yağan yağmurların pencerelerden içeriye nüfuz etmemesi için saç kepenklerin yapılmasını mecburi addediyorlarsa da bilhassa yazın, gündüzün sıcağının odalara naklederek ısıtması ve muhafaza etmesi itibarile, biz bunu mahzurlu bulmaktayız " demekte ve "İzmirli mimar arkadaşlarımızın bu kepenklerin yerine daha teknik ve yararlı bir çare bulmaları lazım geldiği..." ni söylemektedir.[6]

Gerçekten de, bir sonraki projesinde Necmettin Emre bu kez ahşap stor kullanmıştır. Ancak, bunun sebebi yukarıda değinildiği gibi ithal malzemelerdeki azalma veya kısıtlamalar da olabilir.

• Levanten ve geleneksel konutun etkileşimi sonucu İzmir evlerinde sürekli kullanılan cumba'nın yine tasarımın bir parçası olması.

Modernist yaklaşımın çağın egemen görüşü olarak kentsel ölçekte yapılacak çalışmalarda da etkili olması kaçınılmazdır. Tek Partili dönemin etkin Belediye başkanlarından, Dr. Behçet Uz'un İzmir'e çağdaş bir görüntü vermek için düzenli yollar açmak, meydanlar oluşturmak, geniş yeşil alanlar, parklar oluşturmak çabaları hep akılcılığı esas alan bir çerçeveye oturuyordu. Nitekim, Le Corbusier'nin artık yetersiz kalan kent planını yeniden yapmak üzere 1938'de planlama çalışmaları için davet edilmesi de bu çağdaş ve rasyonel olma görüşünün bir sonucudur.

Ancak, araya giren II. Dünya Savaşı sonrasında 1948'de İzmir'e gelebilen ve özgün bir plan önerisi getirmeyen Le Corbusier'nin, modern kentsel çevreye ilişkin çağdaş görüşlerinin bir uygulaması olarak önerdiği kent planı İzmir için etkili bir plan olamaz. Üstelik, dönemin değişen mimarlık görüşleri ve yabancı uzmanlara karşı çıkan tutumlar paralelinde, Le Corbusier'nin gelişi pek de fazla önemsenmez.[7] Ancak Le Corbusier'in modern mimarlık için önermiş olduğu beş ilkesi (serbest plan, serbest cephe, kolonlar üzerinde yükseltilmiş konutlar ve çatı bahçesi) ise, 60'lı yılların sonundan itibaren çok katlı konutlarda etkili olan bir yaklaşım olmuştur.

Öte yandan, 30'lu yıllar, Batı'da gelişen evrensel mimarlık anlayışını reddeden, ulusal olarak da çağdaş olunabileceğini öne süren yaklaşımların, diğer bir deyişle 'Nasyonalist' eğilimlerin ağırlık kazanmaya başladığı yıllardır. Türkiye'ye gelmiş yabancı mimarlarca 1930'ların son birkaç yılında ağırlık kazanan bu yeni anlayışın öncüsü ise, kendisi bir modernist olan E. Egli'dir. B. Ünsal onun için " ...fonksiyonel mimariyi öngörüyordu;.... mahalli bir mimariyi öğütlüyordu; bunun için eski Türk

Cengiz Onaran Arşivi

Dr. Mustafa Bey Caddesinden bir görünüş

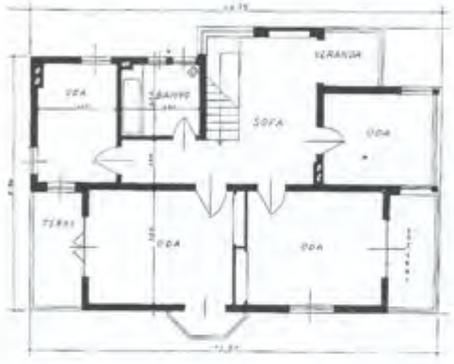

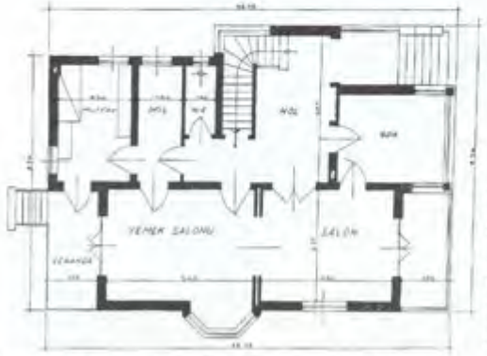

Arkitekt, 1937, s.100-102

Karantina'da bir Villa, Mimar Necmettin Emre, 1937 öncesi

Arkitekt 1952, s228-230

İzmir Memurlar Kooperatifi Evleri, Alsancak

Fahri Nişli Arşivi

İzmir'de bir II.Ulusal Örneği, Mimar Fahri Nişli

Mimarisinin ilmi bir şekilde araştırılmasını gerekli buluyordu; GSA milli mimari seminerini kurduran odur" demektedir.[8] Egli'nin Akademi'de bulunduğu dönemde yapılan ulusal mimarlık sergisini ise Sedat Hakkı Eldem yönetmektedir. Özellikle, 1939'da Arkitekt dergisinde yayınlanan 'Milli Mimari Meselesi' ve 1940'da yayınlanan 'Yerli Mimariye Doğru' yazısı bu anlamda ilk önemli adımlardır. Bu çabalar sonunda, tıpkı 19.yüzyılın sonunda başlayarak Cumhuriyetin ilk yıllarında da devam eden I. Ulusalcılık gibi, 'milli' mimarinin özünü geçmişte arayan, ama ondan farklı olarak, bu defa sivil mimarlık ürünlerini yorumlayan yerli malzeme ve işçilikle yapılabilen, 'Milli' ama 'modern' tasarım yaklaşımı egemen olmaya başlar. Tek partili dönemde, CHP'nin ulusçuluk ilkesi ile de örtüşen bu eğilim, Z. Sayar'a göre bizden olan, bize yabancı gelmeyen ve bizim olan mimarlıktı. Nitekim, bu yaklaşımın etkileri, İstanbul'daki eğitim kurumlarında yukarıdaki görüşlerle yetişmiş genç Türk mimarları tarafından İzmir'de gerçekleştirilen mimari ürünlerde de görülür. 1944'te çıkarılan Memur Mesken Yasasına bağlı olarak, İzmir'de de nüfusu artan memur ailelerinin konut sorununu çözebilmek için, yangın alanları üzerinde gerçekleştirilen Merkez Bankası Mensupları (1947), Belediye Memurları Kooperatifi (1949) gibi kooperatifler de görülmeye başlar. Bu konutlar bir yandan fuar etrafında yangın alanları üzerinde, İzmir'in gerek geleneksel ve gerek levanten düzeninden farklı, ayrık düzende, tek veya ikiz bitişik birimlerden oluşan yeni bir çevre tanımlarken, bir yandan da geniş saçaklı çözümleri ile geleneksel konutu referans alan tasarımları ile modern ama milli tasarım yaklaşımını sergilerler. İzmir'de 50'li yıllarda da etkisini sürdüren bu yeni 'milli' mimarinin seküler kimliğini yaratırken kullanılan ortak özellikler ise,

- Düzgün geometrik biçimlerin simetrik bir düzen içinde kullanımı,
- geniş saçaklı çatılar,
- açıkta bırakılmış kolonlar,
- cumbayı anımsatan çıkmalar
- ritmik dikdörtgen pencereler,
- gri edelputz sıva, sıva ile kontrast yaratan beyaz saçak altları, pencere kenarları,
- yine sıva'ya kontrast beyaz doğramalar, koyu yeşil ahşap kepenkler,

gibi biçimsel ve yapısal (tektonik) özelliklerdir. Mekansal olarak çağdaş yaşama uymayan geleneksel konut mimarisinin plan düzeni ise artık kullanılmamaktadır.

50'lerin ilk yarısı, tek parti'den çok partili düzene, devletçilikten liberalizme geçildiği yıllar olup, değişen devlet politikalarına bağlı olarak kentsel nüfusun arttığı yıllardır. Bu yıllar, bir yandan, yeni liberal düze-

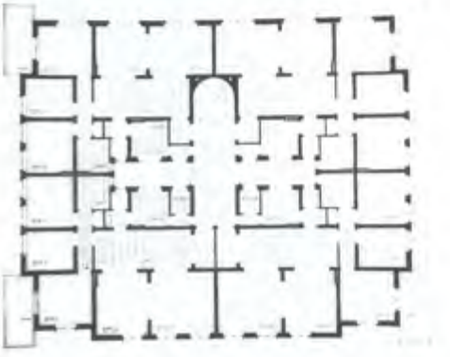

Fahri Nişli Arşivi

Alsancak'ta bir Kira evi Mimar Fahri Nişli - 1956

Cengiz Onaran Arşivi

Berki Apartmanı Mustafabey Caddesi, 1950'ler

Özlem Erkanslan Arşivi

1950'ler Alsancak

nin getirdiği görüşler doğrultusunda, kentlerde oluşan sanayinin desteklendiği, diğer taraftan 'tarımda mekanizasyon'un kalkınmaya esas alınması ile, kırsal alanda işgücü fazlasının ortaya çıktığı; iş ve aş ümidi ile kente göçen bu tarımsal işgücünün kentle bütünleşemeyerek kent çeperlerinde 'gecekondu' denilen olguyu yaratmaya başladığı yıllardır. Kent çeperlerinde plansız ve her türlü altyapıdan yoksun gelişmeler hızla yayılırken, kent merkezlerinde yükselen arazi değerleri kat artışlarını zorlamaktadır. Yukarıdaki nedenlerle yetersiz kalan planlar, İzmir'de yeni bir plana gerek duyulmasına ve bir uluslararası yarışmanın yapılmasına yol açar. Yarışmayı kazanan Prof. Y.Mimar Kemal Ahmet Aru, asistan Y. Mimar Gündüz Özdeş ve asistan Y. Mimar Emin Canbolat'ın 1952 planında öngörülen üç kat gabari, zaten İzmir'de 1933 yılı kadar erken başlamış olan ve varlıklı ailelerce, 'aile apartmanı' olarak yaptırılarak ailenin adının verildiği kiralık konutların artmasına neden olur. Kira evlerinin ilk örneği, Mimar Necmettin Emre'nin İzmir Karantina'da 1933 yılında yaptığı Hasan Nuri Bey apartmanı kentin ilk büyük ve modern apartmanıdır. Yine, yukarıda değinilen Kemal Tetik'in tasarımladığı kira konutu ise erken modern'in İzmir'deki örnekleri arasındadır.

1933 yılından başlayarak, 50'li yıllarda varlıklı ailelerin bireysel girişimleri ile gerçekleştirilen kira evleri ise, artan kentsel nüfusun konut gereksinimine sayısal olarak yeterli olamazken, mimari biçimlenme özellikleri de erken modern etkilerden uzaklaşarak, II. Ulusal mimarlık yaklaşımını benimseyen özellikler sergilerler. Bu yıllarda, bir diğer değişim ise malzeme teknolojilerinde meydana gelen gelişmelere ve İzmir'de açılan çimento fabrikasının 1954'te imalata geçmesine bağlı olarak, betonarme karkas yapım sisteminin yaygınlaşması ile açıklıkların arttığı, açıkta bırakılan kolonların veya kolonadın sıkça kullanıldığı görülür.

Ancak, 50'lerin sonuna doğru, giderek değişen Türkiye'nin çoğulcu ortamında, mimari çözümler de düşünsel yaklaşımlardaki çeşitliliği ortaya koyacak şekilde, farklı biçimlenme özellikleri de sergilemeye başlar. Bir yandan II.Ulusal'ın izinde, geleneksel konut mimarisine atıfta bulunan örnekler, öte yandan II. Ulusal'ın da izleri ile birlikte, erken modernist mimari özellikler taşıyan biçimlenme özelliklerine sahip örnekler aynı zamanda ve yerde birarada bulunabilmektedirler.

Konut sorununu kendi olanakları ile kent çeperlerinde gecekondu ile çözen kırdan kente göçenlerin yanısıra, doğal nüfus artışı ve geniş aileden çekirdek aileye doğru değişen aile yapısının gerektirdiği konut gereksinimi sonucu olarak, kentsel konut açığı hızla büyümektedir. Konut açığı, yükselen arazi değerleri ile birlikte, yetersiz kalan 1952 planı üzerinde yapılan gabari artışları giderek var olan yapı stoğunu zorlar. 5 kata (15.8 m) yükselen gabari sonucu, kentin yeniden inşa edilme süreci de başlar. II Ulusal ve erken modern mimari biçimlenme özelliklerinin birarada çözümlendiği örneklerin yanısıra, evrensel mimarlık söyleminin de yeniden mimarlar arasında yaygınlaştığı bu dönem, küçük sermayeleri bir araya getirerek, bireylerin konut edinme olanaklarını kolaylaştırmayı amaçlayan 1965 'Kat Mülkiyeti Yasası' na değin devam eder. Bu andan itibaren konut alınıp satılabilen bir ürün haline gelirken, ölçek de (h.24.8m) tamamen farklılaşır ●

KAYNAKLAR

1. Arıkan, Seyfi, (1935) Arkitekt, s.9.
2. Sayar, Yasemin (1998) The İmpact of Architectural Design Competitions in Evaluation of Architectural Design Trends for a Secular Identity 1933-1950,Basılmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.
3. Alsaç, Üstün (1973) Türk Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Devrindeki Evrimi, Mimarlık Dergisi s.12-25.
4. Arslanoğlu, İnci (1980) Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, ODTÜ Mimmarlık Fakültesi, Ankara.
6. Refet Kami (1931) İzmir'in İmarı Hakkında , Arkitekt,s.228-230.
7. Tanyeli, Uğur (1992) Çağdaş İzmirin Mimarlık Serüveni, Üç İzmir, Yapı Kredi Yayınları İstanbul.
8. Tanyeli, Uğur (1992) Çağdaş İzmirin Mimarlık Serüveni, Üç İzmir, Yapı Kredi Yayınları İstanbul.

Fahri Nişli Arşivi

Alsancak'ta 5 katlı Apartman, Mimar Fahri Nişli

Mimarlar Odası İzmir Şubesi Arşivi

Alsancak'ta 5 katlı Apartman, Mimar Melih Pekel

Mimarlar Odası İzmir Şubesi Arşivi

5 katlı Apartman, Mithatpaşa Caddesi, Venüs Apartmanı.

Ronchamp Şapeli'ni ve Şelâle Evi'ni Ezbere Çizmek

Gürhan Tümer
Prof. Dr. DEÜ Mimarlık Fakültesi, Öğretim Üyesi

AMAÇ

Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde gerçekleştirilen bu çalışmanın amacı, Le Corbusier'nin Ronchamp Şapeli'nin ve Wright'ın Şelâle Evi'nin, yalnızca 2 aylık bir mimarlık eğitimi görmüş olan ve bu binaları daha önce tanımadıkları, en azından, ayrıntılı ve bilinçli olarak incelemedikleri, özümsemedikleri varsayılan 1. sınıf öğrencilerinin görsel belleklerinde bıraktıkları imgesel izin araştırılmasıdır.

YÖNTEM

Bu amaçla, nitelikleri yukarıda belirtilen öğrencilere, adı geçen binaların planını ve görünüşünü içeren fotokopiler dağıtılmış; daha sonra isteneceklere ilişkin herhangi bir açıklama yapılmaksızın, kendilerinden, bunları özenle incelemeleri istenmiştir. İnceleme sırasında, dikkatlerinin canlı tutulmasını ve odaklanmasını sağlamak için, bu binaların, modern mimarlık tarihi açısından önemleri vurgulanmış; ayrıca, Le Corbusier'nin, dik açının, düz çizginin erdemlerini savunan bir mimar olmasına karşın, Ronchamp'ın, bu kuramı, bu eğilimi yadsıyan, ona ters düşen, yumuşak, eğri çizgileriyle, rasyonalizmden uzak, heykelsi bir niteliğe sahip olduğu; yapımı sırasında, Şelâle Evi'nin cesaretli konsollarının kendi kendilerini taşıyabileceklerinden kuşku duyan işçilerin, kalıpları sökmeye yanaşmadıkları, bu işi, Wright'ın kendisinin yapmak zorunda kaldığı gibi, ilgi uyandırıcı, anekdotik bilgiler aktarılmıştır.

Yaklaşık 20 dakika alan bu işlemlerden sonra, fotokopiler toplanmış ve deneklerden, 90 dakika içinde, her iki binanın planını ve görünüşünü, belleklerine dayanarak çizmeleri istenmiştir.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Çalışmaya, denek olarak, toplam 56 öğrenci katılmıştır.

Elde edilen planların, görünüşlerin, gerçeğe ne kadar uygun olduklarını, bir başka deyişle, çizimlerin, gerçeklerden, hangi nitelikleri ve özellikleriyle, ne oranda saptıklarını ya da ne oranda yaklaştıklarını, nicel ölçütler kullanma olanağı bulunmadığı için, nesnel bir biçimde belirlemekte, büyük zorluklarla karşılaştırılmıştır. Aynı zorluklar, aynı nedenlerle, çizimlerin birbirleriyle kıyaslanmasında da karşımıza çıkmıştır.

Ancak yine de, 7 kişilik bir ekip çalışması sonucunda, aşağıdaki sayısal değerlendirme gerçekleştirilmiştir:

Ronchamp Şapeli:

A	(81 - 100)	alan öğrenci sayısı	:	2
B	(61 - 80)	alan öğrenci sayısı	:	6
C	(41 - 60)	alan öğrenci sayısı	:	12
D	(21 - 40)	alan öğrenci sayısı	:	17
E	(0 - 20)	alan öğrenci sayısı	:	17
		Toplam	:	54

2 öğrenci, bu bina ile ilgili hiçbir çizim yapmamıştır.

Şelâle Evi

A	(81 - 100)	alan öğrenci sayısı	:	3
B	(61 - 80)	alan öğrenci sayısı	:	5
C	(41 - 60)	alan öğrenci sayısı	:	18
D	(21 - 40)	alan öğrenci sayısı	:	21
E	(0 - 20)	alan öğrenci sayısı	:	9
		Toplam	:	56

Bu sonuçlara göre, Ronchamp Şapeli'nden "A" alan öğrenci sayısı ile, Şelâle Evi'nden "A" alan öğrenci sayısı arasında önemli bir fark yoktur. Buna karşılık, birinci binadan "E" alanların sayısı, ikinci binadan "E" alanların sayısının, yaklaşık iki katıdır. Öyleyse, deneklerin, Şelâle Evi'nin çiziminde daha başarılı oldukları söylenebilir.

Öte yandan, daha özele inerek, bu genel değerlendirmeye katkıda bulunmak amacıyla, karakteristik oldukları düşünülen çizimlerin bir bölümü, kısa bir takım gözlemler, saptamalar eşliğinde, ekte sunulmuştur.

Müge Erensoylu

Ortasında düşey sirkülasyonun yer aldığı, simetrik bir 'Şelale Evi'.

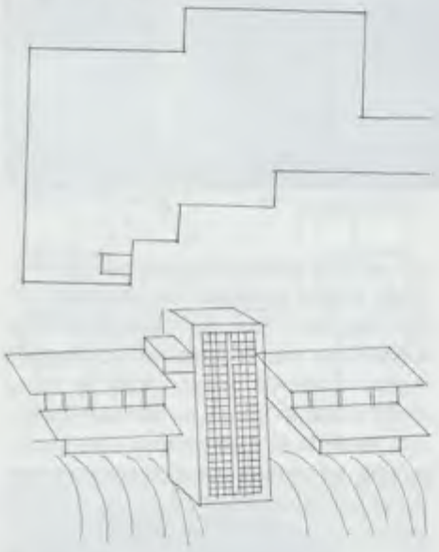

Yeşim Kardeşler

Bu çizimlerde, Şelâle Evi'nin, gerek planı, gerekse görünüşü, aşırı deformasyona uğramış.

Plandan geriye. yalnızca tırtıklar; görünüşten ise, konsolların izleri kalmış.

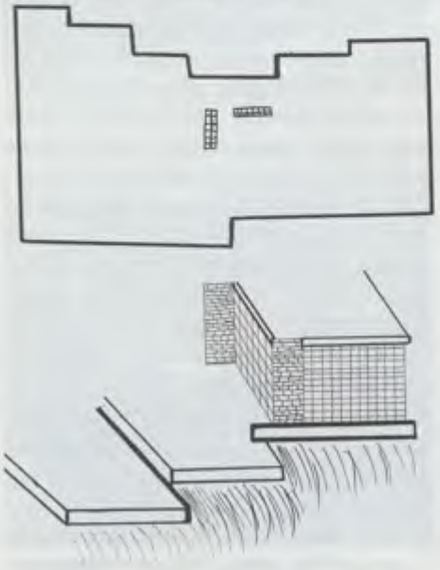

Ulus Kotluca

Ayrıntılarda kimi eksiklikler ve yanlışlıklar bulunsa da, planın yarattığı genel izlenim, gerçeğe hayli yakın.

Görünüşe gelince, daha büyük bir başarı beklemek haksızlık olur.

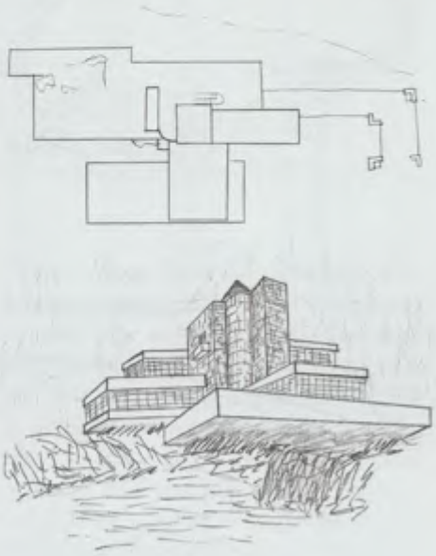

İlhan Sevinç

Şelale Evi'nin görünüşünden, yalnızca, öne fırlayan iki konsolun anımsanması, ilginç ve anlamlı.

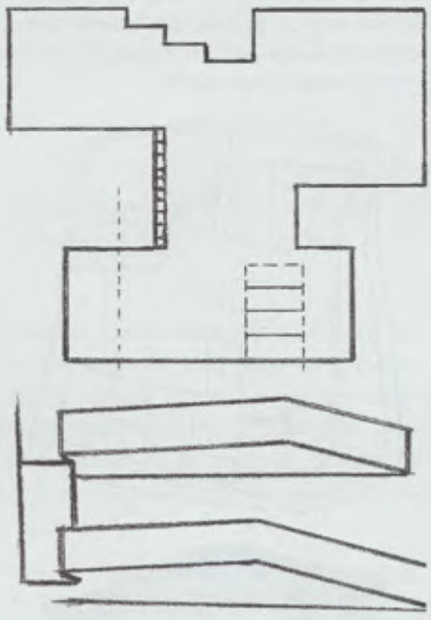

Tuğba TURGAN

Bu örneğin en ilginç yönü, şapelin en önemli, en tipik özelliklerinden biri olan pencere düzenini değiştirerek, bu öğeyi, 4 katlı, sıradan bir evin cephesinde görülebilecek bir biçime sokması.

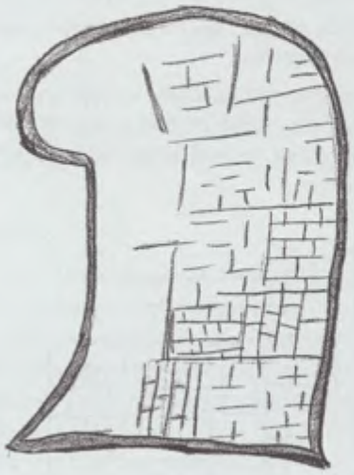

Erdem Erdoğan

Planın gerçekle hemen hemen hiç ilgisi yok.

Yatay bantlar dikkate alınırsa, görünüş, plana göre daha iyi.

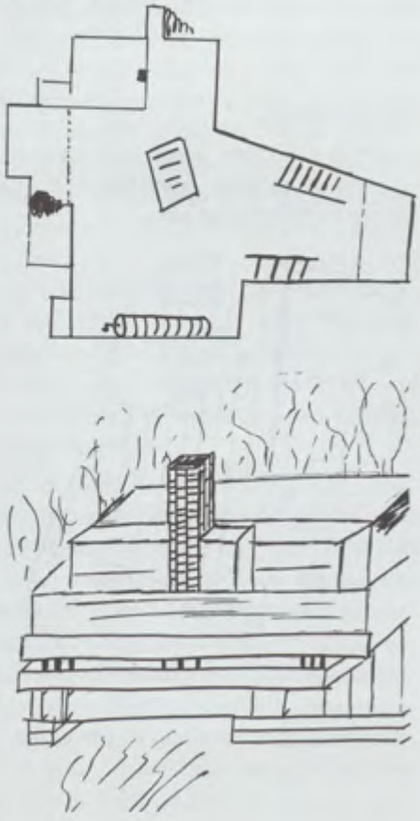

Seher Erol

Dört köşesine dört oda yerleştirilmiş olan bu tuhaf planın, Şelâle Evi'nin planıyla hiç ilgisi yok.

Yandaki görünüş de, sözkonusu binanın gerçek görünüşünden çok uzak. Ancak, düşey duvarlardan biri ve ünlü konsollar, biraz anımsanmış gibi.

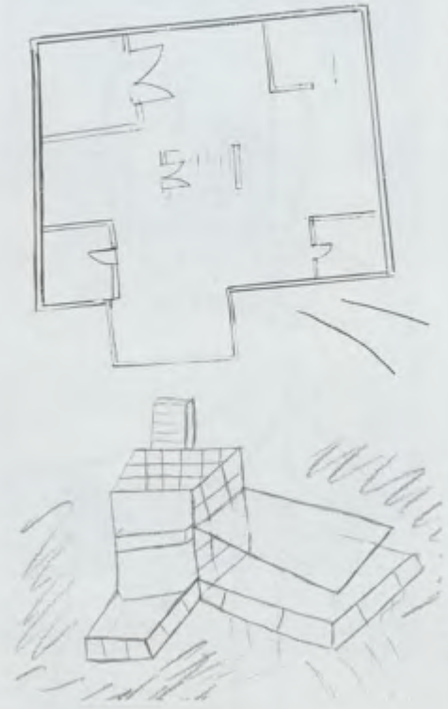

Ömer Eryıldırım

Bu karalama, "Ronchamp'ın doğuşu" ya da "Cenin halindeki Ronchamp" diye adlandırılabilir.

Emel Keçeci

Bu öğrenci, Le Corbusier'nin hemen hemen bütünüyle eğri çizgilerden ve yüzeylerden oluşan ünlü binasını, bir köşesi dışında, bütünüyle dik açılara indirgeyerek stilize etmiş. Bu durumuyla, onu, "Dik açılı Ronchamp" olarak niteleyebiliriz. Bu biçimsel değişikliğe karşın, planın oranları hayli başarılı.

Cephede ise, çatının eğriliği korunmuş ama, duvarların düzleştirilmesi nedeniyle olsa gerek, ortaya tuhaf bir uyumsuzluk çıkmış.

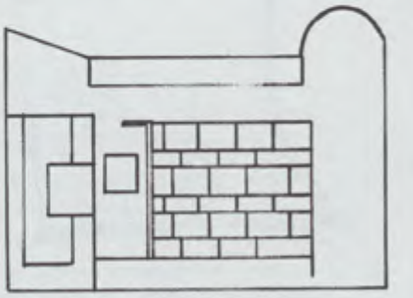

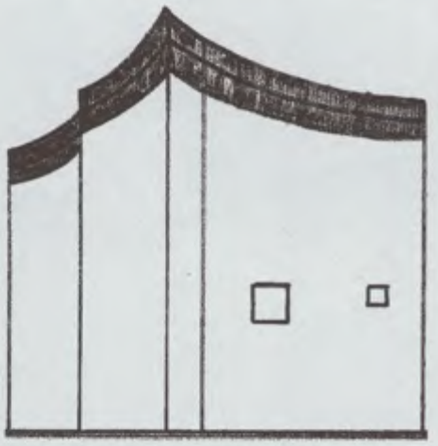

Pınar Mine Islakoğlu

Bu öğrencinin belleği ve kalemi, Ronchamp'ı, son derece şaşırtıcı bir biçimde deforme ederek, onu, karikatürümsü, masalsı bir kulübeye dönüştürmüş. Pencereler ise, sayılarının iyice azalmasına karşın, özgün binadaki, asimetrik, dağınık düzene göndermede bulunuyorlar.

Kara Karshenass

Planın alt ucu, aşırı sivrileşmiş.

Cephe ise, bütün ilkelliğine karşın, özgün binanın genel imgesini, biçimini, oranlarını yansıtmakta oldukça başarılı.

Haluk Yeldan

Oranları biraz bozuk. Biraz şişman bir Ronchamp. Ama yine de, çok başarısız sayılmaz.

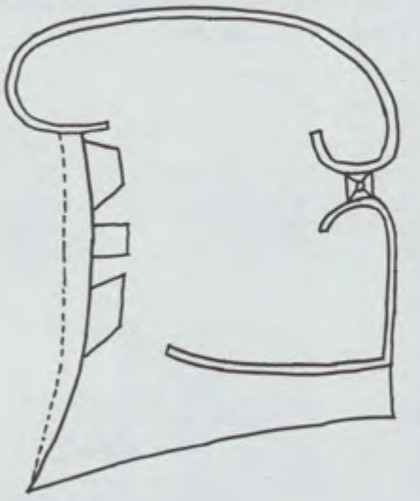

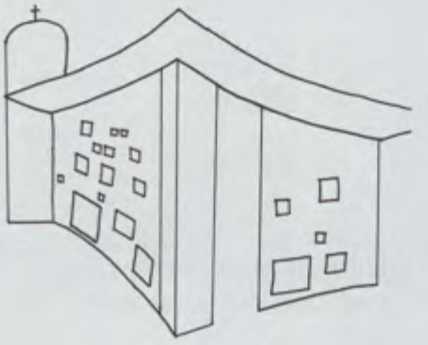

Burak Aran

Kendine özgü bir Ronchamp Şapeli. Yorumsuz.

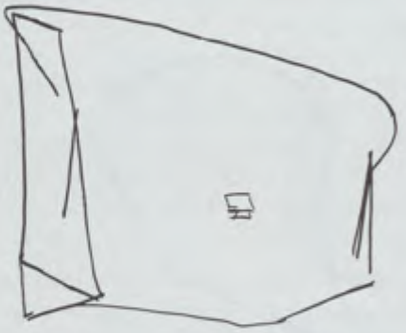

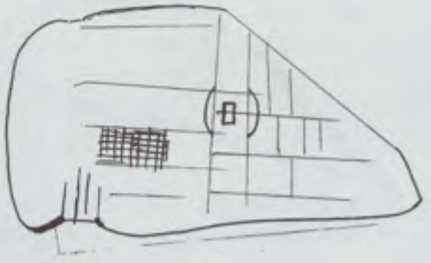

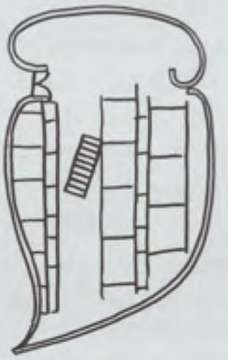

Ertem Erdoğan

Gerek ana çizgileri, gerek kimi ayrıntıları ve gerekse, ölçüleri, oranlarıyla, oldukça başarılı bir Ronchamp planı.

Fotoğraflardaki Mimari Gerçeklik

Özlem Erdoğdu
Dr., İYTE Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Önder Erkarslan
Yrd.Doç.Dr., İYTE Mimarlık Fakültesi, Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü

Fotoğraf ve gerçeklik her zaman için tartışılan konulardan biri olmuştur. Kameranın objektifi çoğu zaman insan gözünün algıladığı gerçeklikten, farklı imajlar verir. Samih Rıfat, Cogito da yayınlanan makalesinde Vietnam Savaşı'nda napalm saldırısından kaçan çıplak çocukların kaçışını gösteren ünlü fotoğraftan sözeder. Aynı sahnenin bir belgesel filmde başka bir açıdan yapılan çekiminde o sırada fotoğrafçıların nasıl da çocuklara yardım etmek dururken geri geri giderek pozlarını yakalamaya çalıştığını aktarır ve fotoğrafın gerçekliğini bir kez daha sorgular. Güdümlenmiş gerçeklik giderek nesnel gerçekliğin önüne çıkar ve gösterilenin yerini alır.

Genel olarak simulasyon olarak tanımlayabileceğimiz bu durum, görselliğe dayanan mimarlık ve onun en etkin iletişim araçlarından biri olan fotoğraf için de geçerlidir. Mimarlık dergileri neredeyse her türlü yeni oluşumun meslek adamlarına en etkin ulaştığı kanallardan biridir. Mimarlık söylemi 20. Yüzyılda dergilerle gelişmekte ve evrimleşmektedir. 20. Yüzyıl mimarlık tarihinin unutulmaz yapıları hafızalarımızda belli bazı fotografik imgeler ile kazınmışlardır. Mimarlık eğitimi bu imgeleri çekincesiz kullanmıştır ve kullanmaktadır. Çoğu mimarın bildiği ve tanıdığı modernizm de işte yine bu simulatif gerçekliktir. Kuşkusuz yalnız mimarların değil, toplumun da modernizmle ilk tanıştığı dönemlerde fotoğraf onun benimsenmesine yardımcı olmuş araçlardan biridir.

Mimarlık söyleminin tartışıldığı ve paylaşıldığı bir ortam olan mimarlık dergileri için kullanılan fotoğraflar dergilerin içerikleri kadar önem taşır. Çünkü imajın eleştirel kullanımı metnin içindeki söylemi güçlendirir ve hatta sözel ifadenin de önüne geçer. Örneğin mimari çizimleri okumak belli bir eğitim ve bilgi gerektirir. Oysa mimari fotoğraflarda gösteren ve gösterilen temel anlam düzeyinde gerçeğin ikinci el durumudur. Bu anlamda fotoğraflar, gösterdiği nesnesine olan benzerliğinden dolayı kolay okunur ve özel bir eğitim gerektirmez. Mimari çizim herkes tarafından gerçekliğin kendisi olarak değil imgesi olarak algılanır. Oysa fotoğraf gerçekliğin kendisi olarak algılanır ve ondan şüphe duyulmaz.

Mimarlık eleştirisi, mimarlık dergilerinde neredeyse fotoğraflar aracılığı ile gerçekleşir. Fotoğrafın bir eleştirel araç olmasının en güzel örnekleri mimarlık tarihi içerisinde görülebilir. Nedense bazı yapılar tüm mimarlık tarihi içinde sayısız yazar ve yapıt tarafından belli bir açıdan çekilmiş fotoğrafları ile yer almışlardır. Özellikle yabancı dilde yayınlanan dergiler o dili bilmeyenler için fotoğraf ve çizimlerden ibarettir. Böylece pek çok tasarımcının gitmediği ülkelerdeki görmedikleri binalara ait dergi kültürünün sonucu bir görsel bellek oluşur: Gerçekliği sorgulanabilir bir bellek... Özellikle dergilerden tanıdığımız mimarlık ürünlerinin kendilerini gördüğümüzde çoğunlukla düş kırıklığına uğrarız. Her yapı zaman içerisinde fiziksel eskimeye uğrar, kullanıcıları tarafından değişir veya kentsel bağlamında değişiklikler olur. Bu da bizim belleğimizdeki imgelere uymaz. Örneğin Guggenheim Müzesi daima ters koni salon kitlesini en iyi biçimde gösteren kare ile tanınır. Öte yandan Guggenheim Müzesi'nin yaya gözünden çekilmiş ve alttaki yatay giriş kitlesine vurguda bulunan fotoğrafları çok az tanınır. Böylece gitgide ters koni kitlenin imajı daha baskın hale gelir, belleklere öyle kazınır.

Bir diğer ilginç örnek de Mies'in Barselona Pavyonu'dur. Barselona Pavyonu ilk inşa edildiğinde sergi alanı içerisinde oldukça ayrıcalıklı bir konuma sahipti. Yerleştiği aksın kentin akslarıyla olan ilişkisi aslında yapının çok geniş bir perspektife sahip olmasına olanak tanıyordu. Barselona Pav-

Guggenheim Müzesi, Frank Lloyd Wright,
Yaya perspektifinden görünüş.

Battersea Elektrik Santralı, Londra,
Bir Art Deco detayının yakın çekimi

Bilim Okulu, Leiden Hollanda. Eric Von Egeraat, Ağaçlar ve yapı arasındaki açının yarattığı gerilim.

İskoç Müzesi, İskoçya. Bensont Forsyth, Işık kontrastı, Gökyüzünde belirginleştirilmiş bulutlar ile yaratılan yapay görünüm

Chek Lap Kok Havalimanı, Hong Kong. Foster ve ortakları, Diğer bir ışık kontrastı örneği

Musevi Soykırımı Müzesi, Berlin. Daniel Libeskind. Filtre ile yaratılan parlak gökyüzü

yonu sadece sergi süresinde o konumda yer almış daha sonra yıkılmış olduğu için onun üzerine yazılan yazılar sadece fotoğraflarından etkilenen kişiler tarafından yazılmıştır. Şans eseri de Barselona Pavyonu'nun kent içerisindeki konumunu gösteren fotoğraflar neredeyse yok denecek kadar azdır. O yüzden de yapı hep tekil olarak değerlendirilmiş, bağlamı ile ele alınmamıştır. Oysaki plan şeması ve çözümdeki yalınlık ilkesi açısından gerçekten de bir Grek tapınağı'nı andıran bu opak yapı için Mies'in kentsel konumdan kaynaklanarak böylesi bir çözüm önermiş olduğu da eleştirmenler veya tarihçiler tarafından dikkate alınmamıştır. Yapı ve fotoğrafı arasındaki ilişkiyi de böylece vurgulayan tek kişi Juan Pablo Bonta'dır. Şimdi sorulması gereken soru şudur: Fotoğraf gerçekliğin yerini alarak, onu bir miktar tahrip etmiş midir, etmemiş midir? Yine 20. Yüzyıl mimarlık tarihi içinde önemli dönüm noktalarından biri olarak kabul edilen Lloyd's Insurance Company binası alışık olduğumuz imajları ve gerçek durumu ile bizi şaşırtan örneklerden biridir. Daima tarih kitaplarında ve dergilerde görmeye alışık olduğumuz bu yapıyı servis elamanlarının dışavurumundan oluşan gümişi imgeleri ile anımsarız. Öte yandan Lloyd's binasını oturduğu çevredeki örneklerle yanyana görmek neredeyse olanaksızdır. Yapı bir yüzüyle tarihi bir markete sırır dayanır ki bu simbiyosisi yayınlanmış fotoğraflarda görmek neredeyse olanaksızdır.

Mimarlık dergilerinin baş kaynağı olan fotoğraf çoğu zaman metnin kendisinden bile daha öncelikli hale gelir. Doğal olarak fotoğrafsız veya fotoğrafın yoğun olarak kullanılmadığı dergiler de vardır. Ancak bu kuramsal içerikli dergiler için bile bir iki fotoğrafın kullanılması neredeyse kaçınılmazdır. Dergilerde karşılaşılan mimari imgeler çoğunlukla yapılar kullanıma açılmadan çekilen, insansız ve de tasarımcının elinden çıkan tefriş düzeni ile karşımıza çıkarlar. Bu tıpkı bir yemek masasının mükemmel bir düzende kurulmuş görüntüsüne benzer. El değmemiş servisler ve hepsi aynı hizaya getirilmiş tabaklar o sofranın gerçekliğinden ne kadar uzaksa o fotoğraflar da o kadar kurgusaldır ve yaşamdan uzaktır.Çok yakın zamana kadar mimari fotoğraflarda insan figürünün yer almaması neredeyse yazısız bir kural iken günümüzde birkaç aykırı örneğe de rastlamak olasıdır. Ancak yine de çoğunlukla mimari ürünün kendisi fotoğraflarda ağırlıklı yerini korumaktadır.

Fotoğrafın anlamını değiştirmenin yollarından biri de imgeyi vurgulamaktır. Yakın çekim ile imgeyi belirgin hale getirmek çoğunlukla doğal ortamın kötü kullanımına dikkatleri çekmek için kullanılır. Mimari fotoğrafların pek çoğunda belli bir detayı abartan ve aslında insan gözünün çok da dikkatle seçemeyeceği büyüklükte detayların tek bir karede ve ayrıntıları ile verildiğini görürüz. Tarihsel yapılarda yer alan süsleme ve bezemelerin fotoğrafları bu örnekler arasında yer alır. Böylece gerçekte söz konusu mekan içerisinde kullanıcının asla göremeyeceği yükseklikteki bir detay fotoğrafçının gözünden insan gözünün algısına indirilir. Bu bir tür yabancılaştırmadır. Böylelikle mekanın gerçek algısı ile fotoğraftaki algısı farklılaşır. Bu durum için yaşamsal bir yanlışlıktan, tarihsel gerçeklerin tahribatından söz etmek olası değildir. Ancak, tarihin farklı kodlamaları ve giderek bir fotoğrafik imgenin gerçekliğin yerini almasının muhtemel daha trajik sonuçları da olabilir. Eksik bilgilenme bu sonuçların ilkidir. Bugün fotoğrafı birinci el belge olarak görmeye alışmış bir okuyucu kitlesi için o ürünün değerlendirmesi de sözkonusu fotoğraf üzerinde yapılmaktadır. Oysa fotoğraf artık kameradan çıkan ve karanlık odada işlenen bir uç ürün olmaktan çıkmıştır. Çoğunlukla dijital ortamlarda yapılan rötuşlar sonucu fotoğraf ve gerçeklik arasındaki uçurum giderek daha fazla açılmaktadır.

Bazen yakın çekim kontrastları vurgulamak amacıyla kullanılır. Ancak bu kimi zaman izleyen için rahatsızlık verici bir kare haline dönüşebilir. Bazen kontrast elemanların yan yana kullanılması da dikkat çekici olabilir. Örneğin; küçük ile büyüğün, doğal ile yapay olanın yan yana kullanılışı gibi... İç mekan fotoğraflarındaki ışık kullanımında benzerlikler dikkat çekicidir. Burada genellikle ışık derinliğin vurgulanması için kontrastlar verecek şekilde kullanılmıştır. Gerçek yaşamda algılanan mekan ise çoğu zaman mekanın daha fonksiyonel kullanılabilmesi için bu kontrastlardan uzaktır. Işık kontrastı mekana dramatik bir karakter verir. Ya da üçüncü boyutu ile oynar, derinlik algısını değiştirir. Bunlar fotoğrafa yapay bir gerilim ekler ve mekanı fotoğrafçının istediği ifadeye büründürür.

Mimari fotoğraflarda imgenin özellikle bir sis, gölge veya kar yağışı altında belirsizleştirilerek gösterilmesi de diğer bir sık kullanılan yöntemdir. Bu, bir anlamda görüntüyü soyutlaştırır. Aynı zamanda kareye rüzgar, nem, sıcaklık, soğukluk gibi insan duyularına seslenen bir takım ögelerin eklenmesi de izleyenin kendi belleğini devreye sokarak daha öznel değerlendirmeler yapmasını sağlar. Aslında bu tür fotoğraflara mimarlık dergilerinde çok az rastlanır. Tam tersi parlak renkli ve açık

Gösteri ve Sanat Merkezi, Raven Fransa, Bernard Tcshumi, Bir sanal imge

imgeler daha popülerdir. Bunun sebeplerinden bir tanesi de canlı renklerin reklamcılıkta tecih edilmesi gibi daha akılda kalıcı olmasıdır.

Profesyonel mimari fotoğrafların büyük bölümü filtreler ile çekilir. Özellikle Kuzey Avrupa ülkelerinde hava çoğunlukla fotoğraf çekimine uygun koşullarda değildir. Buna rağmen çekilen fotoğraflar filtrenin devreye girmesiyle sanki bir Akdeniz ülkesindeymiş gibi canlı renkler yansıtan imgeler olarak karşımıza çıkar. Yapının rengi de bu bağlamda hiç bir zaman gerçeği yansıtmaz. Örneğin Daniel Libeskind'in Berlin için tasarladığı Musevi Soykırımı Müzesi Architectural Review'da yer alan fotoğraflarıyla Berlin'in sisli ve çoğunlukla yağmurlu gri havası ile hiç ilişkilendirilemeyecek bir bağlamda sunulmuştur. Metalik yansımalar ve canlı renk tonları... Öte yandan fotoğraflar ile beraber yer alan metnin tümünü okuduğumuzda ise, tasarımcının fotoğrafta gösterilen görünür gerçekliğin aksine yapının metalik görüntüsünün yansıttığı ışıltıyı bile istemediği için zaman içinde okside olacak malzemeleri seçtiğini ve bundan dolayı yapının daha sonra grimtrak ve okside olmuş yeşilin tonlarını almasını istediğini öğreniriz.

Mimari fotoğrafçılıkta soyut çekim diye nitelendirilen ve yapının bütününü vermekten çok bir detayı üzerinde yoğunlaşan ve fotoğrafik imgeden çok grafiksel imgeye yaklaşan kareler izleyen açısından oldukça etkileyicidir. Bu tür kareler özellikle dergi fotoğrafçılığında en çok tercih edilen çekimlerdir. Çoğunlukla iç mekandaki merdiven, çatı aydınlatması, balüstradlar gibi bazı elemanların yer aldığı bu karelerde rengin ve dokuların vurgulandığını görürüz. Burada gerçek amaç her zaman yapıya ait daha fazla bilginin fotoğraf yoluyla aktarılması değildir. Akılda kalması kolay, kimi zaman resimsel bir anlatım içeren bu tür karelerde ortak özellik, reklam fotoğrafçılığında karşılaştığımız türden bir sembol ağının izleyeni kuşatmasıdır. Örneğinde görülen koridor ve sonunda yer alan kapı, bizimle tanıdık kapı, duvar, taban, tavan nesnelerinin imgeleri ile değil, bir soyut resme bakarken yaptığımız türden bir soyutlama yolu ile iletişim kurar.

Günümüzün medyası ise artık imgeyle birlikte sesi kaydedebilen konsept fotoğraf makinesinin yanısıra sanal dünyanın gerçekliğin yerini alması ile yeni bir deneyim kazanmakta. Bir çok yazılım programı mimari ürünü fiziksel gerçekliğe kavuşmadan gerçekmiş gibi bir deneyim yaratacak özelliklere sahip. Artık sanal bir yapının içerisinde dolaşıp detayları incelenebilmektedir. Böylece yalnız inşa edilmiş yapılar değil, henüz inşa edilmemiş olanlar da eşit derecede erişilebilir kılınmaktadır. Bunların sunduğu gerçeklik ortamı da yine en az fotoğraf kadar ikna edicidir. Bazı fotoğrafik imgeler ile grafikler eskisinden çok daha ustaca fotomontaj ile birleştirilebilirken, kimi zaman çok usta gözler bile bunun gerçek bir fotoğraf mı yoksa montaj mı olduğu konusunda şüpheye düşebilmektedir. Ya da tam tersi dijital ortamda ışık ve renk değerleri ile oynanarak neredeyse bir resimsel anlatım içerisine giren bir kare de bunun bir fotoğraf değil de, çizim veya maket olduğunu düşünmemize yol açabilir. Görsel dünyanın giderek daha fazla gerçekliğin kendisinden uzaklaşması acaba önümüzdeki yüzyılın bilgi ortamını hep vaat edildiği gibi daha üst noktalara mı çekecek, yoksa bilim tarihi yeni yanılgılar üzerinde yükselirken sekteye mi uğrayacak bunu zaman gösterecektir ●

REFERANSLAR:

1. Bonta J. P.B. Architecture and its Interpretation. 1976. Lund and Hampshires Ltd.
2. Rifat S. "Fotoğrafın Gerçeği". Cogito. Yapı Kredi Yayınları. Sayı:16. Güz 1998
3. Architectural Review. Mart 99. s: 65
4. Architectural Review . Eylül 98. S.36
5. Architectural Review. Temmuz 98. S:50
6. Architectural Review. Kasım 98 s:.56
7. Architectural Review. Nisan 99 s: 43,57,74
8. Architectural Design. 99 sayı:69 no:1-2. ss: 42, 59
9. Architectural Design. 99. sayı:69. no:3-4. ss. 10,45,85
10. Architectural Design. 98. sayı.68. no.7,8. s:84
11. Domus. Mayıs 99. Sayı. 815. s: 115

İnland Revenev Ofisleri, Nottingham, Hopkins ve Ortakları

Özel Konut, Pennsylvania. Bir soyut çekim örneği

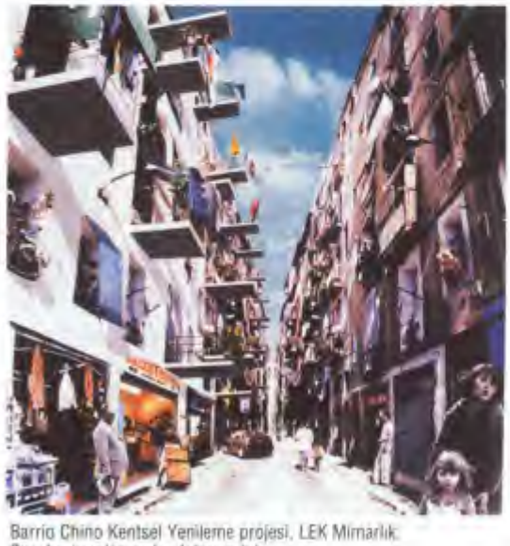

Barrio Chino Kentsel Yenileme projesi. LEK Mimarlık. Sanal ortamda yapılan fotomontaj

Akatünvel Sanat Grubunun Avrupa Sergileri

Yayına Hazırlayan: Sevgi Molva

Merkezi Paris'te olan 'Grand et Jeunes d'aujourd'hui' adlı sanat kuruluşu, uluslararası resim ve heykel sergisinin 40.sını 1998 Kasım ile 1999 Mart ayları arasında Lüxembourg, Paris, Zagreb ve Dubrovnik'te gerçekleştirdi. Bu kuruluşun amacı uluslararası bir sanat platformu oluşturmak, sanatın evrensel düzeyde gelişmesine hizmet etmektir. Sergilere Türkiye'den Akatünvel Sanat Grubu davet edildi. Grup üyelerinden,

Süleyman Velioğlu, Tangül Akakıncıl, Tamer Akakıncı, Nafi Çil ve Güven Zeyrek yapıtlarıyla katıldılar.

Süleyman Velioğlu

Bu sergilerde 41 ulusdan, 150 sanatçının eserleri yeraldı. Sergi hakkında Lüxembourg ve Le Figaro gazetelerinde Türk sanatçılarının yapıtları hakkında yapılmış değerlendirme ve eleştirilerden ikisi aşağıda sunulmuştur.

Le Figaro Gazetesinde yapılan değerlendirmelerde şu ifadelere yer verilmiştir: 'Bu yıl, bugünün büyükleri ve gençleri' sergisinde bizim en çok ilgimizi çeken olay Türkiye'den gelen sanatçıların yapıtları oldu. Bunların ardında Venezuela'dan, Hırvatistan'dan katılan sanatçılar yer alıyordu. Tayvanlı sanatçıların oluşturdukları tutarlı bütün de akıllarda kalacak olaylardandı.'

Lüxsembourg Gazetesinde ise 'Bu sergi resim anlayışında ve mekanda, İstanbul Akatünvel sanat grubundan Cinetiste'lere

Süleyman Velioğlu

dek uzanan sessiz bir gezi gerçekleştiriyor. Böylelikle uluslararası çağdaş sanatın tam bir aynası ortaya çıkıyor' deniyordu.

Grands et Jeunes d'aujourd'hui Kuruluşunun Başkanı Patrick-Gilles Persin, 1996 yılında Tüyap Sanat Fuarının davetlisi olarak Türkiye'ye gelmiş Sanat Fuarını incelemişti. Minyatür Sanat Galerisi Seksiyonunda, Ressam Tangül Akakıncı'nın yapıtlarına ilgi duymuş, kendisini geleneksel sergisine davet etmişti, Sanatçı 1997 yılı sergilerine yapıtıyla katılmıştı.

Bu nedenle Akatünvel Sanat Grubuyla tanışan Patrick-Gilles Persin, Grubu 1998'de 40. Yıl sergilerine katılmaları için davet etmiştir. Bu sergilere katılan Akatünvel Sanat Grubunun yapıtlarına Luxembourg, Paris, Zagrep ve Dubrovnik'te büyük ilgi gösterilmiştir. Bu ilgi sonucunda Sayın Persin tarafından 2000 yılında, Akatünvel Sanat Grubuna bağımsız bir sergi teklifi yapılmıştır. Bu sergi Paris'de gerçekleşecektir.

Akatünvel Sanat Grubunun Kimliği ve Sanat Anlayışı

Süleyman Velioğlu 1970 yılında, Tangül Akakıncı ile birlikte "Akatünvel Sanat Topluluğu"nu kurmuştur.

Bu gruba, zamanla Süleyman Velioğlu yanında usta çırak ilişkisi içinde yeralan Tamer Akakıncı, Nafi Çil, Güven Zeyrek katılmıştır.

Bu topluluk etkinliklerini "özgün bir estetik ve çağdaş insan varlığı anlayışı"na temellendirmiş olan bir sanat grubudur. Bu özellik, onu bugüne kadar Türkiye'de kurulmuş olan tüm sanat gruplarından ayrı kılar.

"Akatünvel Sanat Topluluğu", ülkemizde görülen ve günümüze kadar süregelen, genellikle batılı sanat akımlarının uzantısı, ikinci elden yorumu ve taklidi biçiminde gerçekleşen sanat uygulamalarından ve evrensel düzlemde görülen, tüketim toplumlarına yönelmiş, yalınkat pop-art, hiperrealizm, mekan düzenlemesi, psikolojizmde temellenmiş yeni-dışavurumculuk vb. gibi moda akımlardan farklı olarak, özgün bir estetik anlayışıyla etkinlikte bulunan bir sanat topluluğudur.

Topluluğun bağlı olduğu bu estetik anlayışın plastik dili, "görünüşe çıkan" ve "sezinlenebilir" olan iki boyutu kapsar.

Nafi Çil

Nafi Çil

Tamer Akakıncı

Tamer Akakıncı

Plastik dilin "görünüşe çıkan" boyutunun kategorileri "arkaik-soyut biçim", "taş dokusu", "nötr renk", "dinginlik ve sadelik" olarak sıralanabilir.

"Akatünvel Sanat Topluluğu'nun özgün estetik anlayışının "sezinlenmesi" istenen arka boyutu, bu estetik anlayışın üstüne temellendiği "çağdaş insan varlığı" kavramıdır.

Çağdaşlık, güncel ve moda akımlara ayak uydurmak değildir.

Çağdaşlık, "şimdi ve burada" ki evrensel "oluş"a, bütünlüğünü kurmak ereği ile katılmak bilincidir.

Örneğin İsa için çağdaşlık, sonlu ile sonsuz arasındaki, insan ile tanrı arasındaki yitik birliği, "sevgi yaşamı" yoluyla gidermektir. K.Marx için çağdaşlık, kapitalist toplum karşısında "üretim araçları mülkiyetinin ortaklaşalığını gerçekleştiren bir komünist toplum" oluşturmaktır. M. Heidegger için çağdaşlık, insanın "hakiki varoluşu" seçebilmesidir.

Akatünvel gruba göre çağdaşlık, çağdaşlık, sonlu ile sonsuz arasındaki, başka bir deyişle mikrokozmik sfer ile makrokozmik sfer arasındaki yitik birliği yaratma eylemi ile gidermek bilinci ve girişimidir.

Bu düşünceler içinde yeralan grup sanatçıları, hakiki varoluşlarını gerçekleştirmek için "şimdi ve buradaki evrensel oluş"a onun bütünlüğünü kurmak ereği ile katılmak bilinci içinde, resimleriyle yapıtlarıyla ortaya çıkmaktadırlar. Bütün bunların kökeninde ölüme ya da yokluğa karşı direniş kavramı yer alır ●

Güven Zeyrek

Tangül Akakıncı

Tangül Akakıncı

Güven Zeyrek

Kaunos Antik Kentindeki Roma Hamamı Kalıntısı'nın Müze Olarak Kullanılması Projesi

Oğuz Özer
Yard. Doç. Dr. M.S.Ü. Mimarlık Fakültesi

Kaunos, Karya ile Likya sınırında yer alan bir antik kenttir. Yalnızca insanlık tarihi içindeki önemli konumu ile değil aynı zamanda sahip olduğu doğal değerler ile de üzerinde dikkatle durulması gereken bir bölgedir. Kentte 1966 yılından bu yana Prof. Dr. Baki Öğün başkanlığında ve Prof. Dr. Cengiz Işık yardımcılığında arkeolojik çalışmalar yapılmaktadır.

Kaunos'da bir müze kurulması fikri 1970'lere kadar gitmektedir. Bu sayede Kaunos'da çıkan ve önceleri Bodrum müzesine, şimdilerde ise Fethiye müzesine gönderilen eserler yerinde sergilenebilecek, bunun yanında bütün ören yerleri için bir problem olagelen ve Kaunos'ta da yoğun bir şekilde yaşadığımız "koruma problemi" de büyük ölçüde çözümlenebilecektir. Aşağıdaki yazı Kaunos Roma Hamamı Kalıntısı'nın, müze olarak kullanılması amacı ile hazırlanan projeyi ve ilkelerini anlatmaktadır.

1

Yasemen-Oğuz

2

Yasemen-Oğuz

KAUNOS ROMA HAMAMI KALINTISI BİR MİMARİ ELEMAN OLARAK NEDİR?

Kaunos Roma Hamamı, kente hakim bir noktada, Tiyatro ile Korint Tapınağı'nı birbirine bağlayan topografik semerin üzerinde inşa edilmiştir.(Şekil.1) Bina, semerdeki yapay bir terasın üzerinde kuzeydoğu-güneybatı yönünde kurulmuştur.

Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan bir aksın iki tarafına yerleştirilen simetrik salonlar binanın plan şemasını vermektedir.(Şekil.2) Sözkonusu bu salonlar 6 tanedir. Aksın sağında ve solunda olmak üzere ikişer tane ambulacrum ve tepidaryum ile aksın üzerinde yer alan frigidaryum ile caldaryum. Frigidaryum ve caldaryumun arasında ise dairesel bir plana sahip olan lokanicum vardır. Bunlardan ayrı olarak giriş amacı ile kullanıldığı düşünülen iki küçük mekan daha vardır. Bu mekanları ve lokanikumu salon olarak tanımlamak doğru olmaz. Hamam bu hali ile "kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan tek akslı simetrik bir plan" şemasına sahiptir denilebilir.

Bina, genişliği 3 metreye varan duvarlar tarafından taşınmaktadır. Duvarlar, kesme taşların alt sıralarda oldukça düzenli, üst sıralara doğru ise düzensiz bir şekilde, küçük taşların da kullanıldığı harçlı teknikte örülmüştür. Kalın duvarlar üst tarafları kemerle sonlanan nişlerle parçalanmıştır. Bu nişlerin genişlikleri 2-2.5 m. derinlikleri ise 1-1.5m arasında değişmektedir. Bugün, binanın yapısal açıdan en karakteristik tarafı bu kalın duvarlar ve onları parçalayan, nişlerdir. Binanın üst yapısı ayakta değildir.(Şekil.3) Ancak duvarların en üst noktalarındaki içe doğru kavis yapmış kalıntılardan çatının tonozla geçildiği söylenebilir.

Binanın ortasından geçtiğini kabul ettiğimiz kuzeydoğu-güneybatı aksının bir tarafı (kilise yönü) tamamı ile yıkılmıştır. Bu kesimdeki duvarların, yerden yüksekliği 1,5-2 m olan kısmı korunabilmiştir. Aksın üzerindeki ve diğer yöndeki (Korint tapınağı yönü) salonların duvarlarının ise büyük ölçüde korunduğunu söyleyebiliriz. Binanın bugünkü görünümünün en karakteristik tarafı ayakta kalan duvarların düzensiz bir çizgi oluşturan üst profillerinin ışıkla yaptığı oyunlardır.(Şekil.4)

KAUNOS ROMA HAMAMI KALINTISI'NIN MÜZE OLARAK KULLANILMASI

Hamamın müze olarak kullanılması amacı ile önerilen projede aşağıdaki ilkeler benimsenmiştir.

1 Binanın kalıntı görünümünün bozulmamasına çalışılmıştır.

Antik binada tehlike arz etmedikçe tamamlama yapılmamıştır. Duvarlar, yer döşemesi gibi mimari elemanlar toprak altından çıktığı hali ile kullanılmıştır.

2 Eklemeler, binanın sahip olduğu değerlere saygılı ancak onlardan farklı ele alınmıştır.

Çatı, sergi standları, tesisat, yer döşemeleri vb. gibi binanın müze amacı ile kullanılması için gerekli eklemelerin "eser" ile ilişkisinin vazgeçilebilir nitelikte olmasına gayret edilmiştir.

3

Bu ilkeler doğrultusunda;

Girişin düzenlenmesi:

Müze ana girişinin, binanın kuzeydoğusunda yer alan palaestradan yapılmasına karar verilmiştir.(Şekil.5) Bu alanın bir düzlük içermesi ayrıca köy yolu ile ilişkisi müzenin girişi olmaya elverişli unsurlar olarak değerlendirilmiştir. Müzenin ilk avlusu bu palaestradır. İkinci avlu palaestraya iki kapı ile açılan, kuzeydoğu-güneybatı aksının kilise tarafında kalan yıkık durumdaki ambulacrum salonudur. Bu salon 1,5-2m yüksekliğinde korunabilmiş duvarları ile bir avlu niteliğindedir. Bilet ve hediyelik eşya satışı bu mekan içerisinde yapılacaktır. Müzenin giriş kapısı ambulacrum (2. Avlu) ile frigidaryumu birbirine bağlayan kapı olacaktır.

Sergi salonlarının düzenlenmesi

En az müdahaleye gerek duyan, en fazla korunmuş üç mekan müze salonları olarak düzenlenmek üzere seçilmiştir.(Şekil.6) Bunlar, söz konusu aksın üstündeki frigidaryum ve locanicum ile aksın tapınak tarafındaki ambulacrumdur.

Salonların içine büyük mobilyalar yerleştirilmiştir.(Şekil.7) Mobilyalar bir çok amaca hizmet etmektedir. Bir taraftan küçük eserlerin sergilenmesi için stand görevi üstlenirken, diğer taraftan çatı yükünü taşımakta ve gereksinim duyulan tüm tesisatlar bu mobilyanın içinde çözümlenmektedir. Çatının eğimi antik duvarlara doğru değil, salonun ortasında yer alan mobilyaya doğrudur. İçe doğru düzenlenen çatı eğimi ile yağmur suları mobilyanın içine verilmekte, buradan da yağmur iniş boruları ile zemine aktarılarak binanın dışına boşaltılmaktadır. Böylece binanın en karakteristik tarafı olarak tanımladığımız ayakta kalan duvarlar rahatsız edilmemektedir. Bir müze için çok önemli olan ziyaretçi trafiği de mobilyalar yardımı ile düzenlemektedir.(Şekil.8) Ziyaretçi kesinlikle orjinal zemine basmamakta, mobilyaların bir parçası olan yürüme yolları ile müze içinde dolaşmaktadır.

4

5 - 6 - 7 - 8

Salonların içine yerleştirilen bu mobilyalar zamanın gelişen ve değişen ihtiyaçları doğrultusunda sökülebilecektir. Kullanıldığı zaman süresince çağının bütün gereklerini içinde barındırarak çözümleyen tasarım, bir noktadan sonra zamanının gereklerini karşılayamaz olduğunda, antik yapıya hiç bir zarar vermeden yerinden kaldırılabilecektir.

Adeta "bina içinde bina" şeklinde özetlenebilecek bu öneri kendi içindeki bütünlüğü, mevcut antik binayla "barışçıl" ilişkisi ile bizce en doğru yaklaşım olarak düşünülmüştür.(Şekil.9)

9

öneri proje

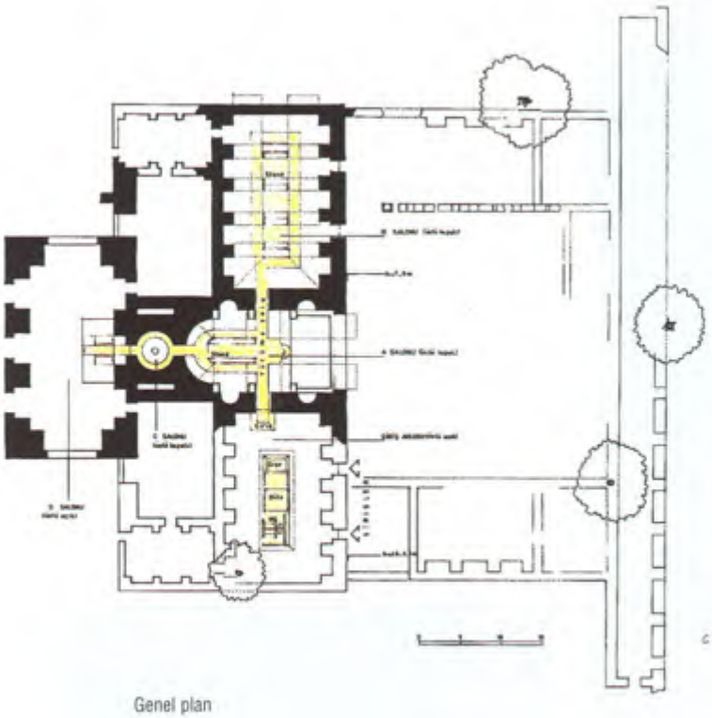

Genel plan

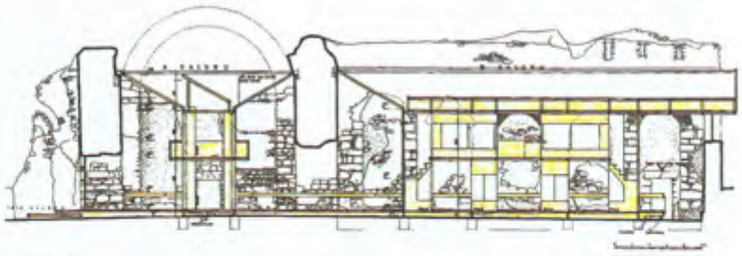

B-B Kesiti

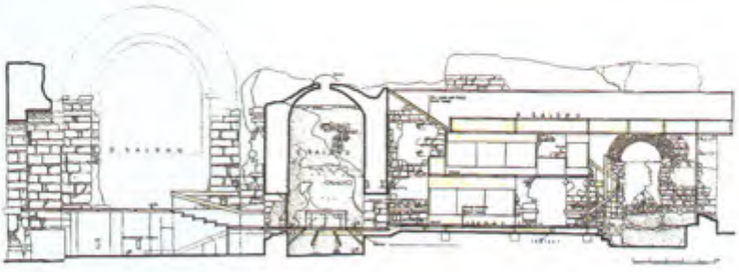

C-C Kesiti

Kuzey-Doğu Görünüşü

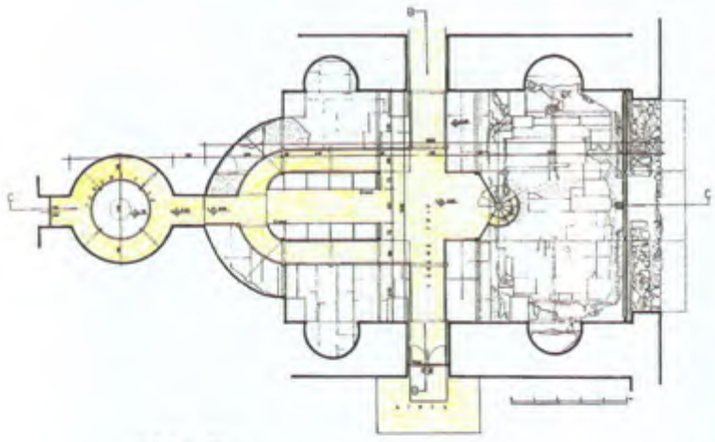

A Salonu Planı

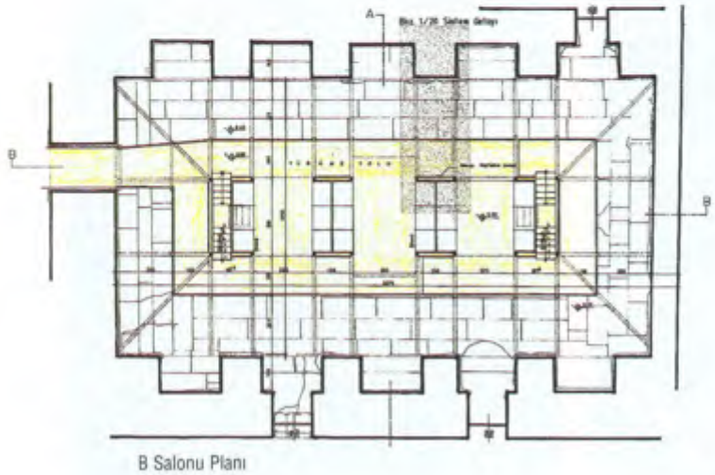

B Salonu Planı

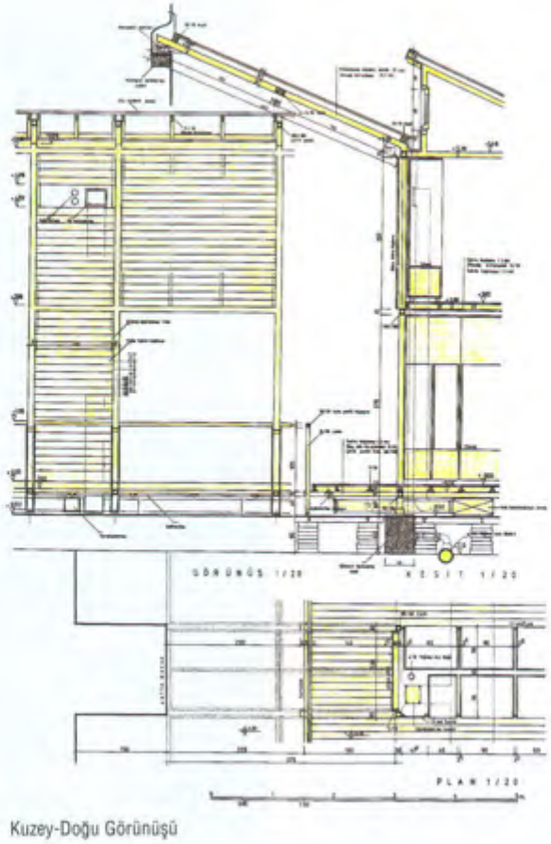

Kuzey-Doğu Görünüşü